

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА (м. Кропивницький)
КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ПОМОРСЬКА АКАДЕМІЯ В СЛУПСЬКУ (м. Слупськ, Польща)**

*серце віддаю
гітлям*
**Василь 105
Сухомлинський**

**ЗБІРНИК ТЕЗ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ,
присвяченої 105-й річниці
від дня народження В. О. Сухомлинського**

**«ТВОРЧА СПАДЩИНА
В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ»**

27 вересня 2023 року

м. Кропивницький – 2023 рік

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА (м. Кропивницький)
КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ПОМОРСЬКА АКАДЕМІЯ В СЛУПСЬКУ (м. Слупськ, Польща)**

**ЗБІРНИК ТЕЗ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ,
*присвяченої 105-й річниці від дня народження
В. О. Сухомлинського***

***«ТВОРЧА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ»***

27 вересня 2023 року

м. Кропивницький – 2023 рік

УДК 37.091.4 (043.2)

«Творча спадщина В. О. Сухомлинського у контексті викликів воєнного часу» : Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, присвяченої 105-й річниці від дня народження В. О. Сухомлинського, м. Кропивницький, 27 вересня 2023 року.
Кропивницький : РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2023. 198 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну інтернет-конференцію з міжнародною участю, присвячену 105-й річниці від дня народження В. О. Сухомлинського «Творча спадщина В. О. Сухомлинського у контексті викликів воєнного часу», яка відбулася на базі кафедри педагогіки та спеціальної освіти факультету педагогіки, психології та мистецтв Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка 27 вересня 2023 року.

*Друкується за рішенням вченої ради Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
(протокол № 2 від 09.10.2023 року)*

Рецензенти:

- Башкір О. І.** – доктор педагогічних наук, професор, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків);
- Караман С. О.** – доктор педагогічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ);
- Ткачук Л. В.** – кандидат педагогічних наук, доцент, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (м. Умань).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Рацул А. Б.** – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор);
- Савченко Н. С.** – доктор педагогічних наук, професор; (заступник відповідального редактора);
- Галета Я. В.** – доктор педагогічних наук, професор;
- Лупаренко С. Є.** – доктор педагогічних наук, професор;
- Рацул О. А.** – доктор педагогічних наук, професор;
- Садовий М. І.** – доктор педагогічних наук, професор;
- Філоненко О. В.** – доктор педагогічних наук, професор;
- Шпак В. С.** – доктор педагогічних наук, професор;
- Завітренко Д. Ж.** – кандидат педагогічних наук, доцент;
- Дубінка М. М.** – кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний секретар).

Тези подано в авторській редакції
(оргкомітет не несе відповідальності за зміст наукових публікацій та достовірність наведених фактологічних та статистичних даних)

© Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2023

Секція 1

Розвиток особистості учня у педагогічному досвіді В. О. Сухомлинського та в умовах сьогодення

Васильєва С. О.,

д.п.н., доцент, професор кафедри педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди;

Агаркова Н. О.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри теорії
і методики професійної освіти,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди;

Приходько Т. Є.,

вчитель початкових класів,
КЗ «Харківський ліцей № 103»;

Резник В. С.,

здобувачка другого (магістерського) рівня II-ого року навчання
факультету початкового навчання,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ПРОБЛЕМУ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Здоров'я людини – проблема досить актуальна в усі часи. Зараз вона є першочерговою. Здоров'я дітей у будь-якому суспільстві та за будь-яких соціально-економічних та політичних ситуаціях є актуальною проблемою та

предметом першочергової важливості, оскільки воно визначає майбутнє країни, соціально-економічний розвиток країни, впливає на генофонд нації, науковий та економічний потенціал суспільства. В останні роки стресові ситуації стали майже постійними супутниками нас та наших дітей, особливо під час воєнних дій. Серед безлічі причин втрати здоров'я учнів, можна назвати найбільш значущі: дистанційне навчання, навчальне навантаження, недостатній облік вчителями індивідуальних особливостей школярів, байдужість. Головне завдання школи звичайно освіта. Але вчитель, як і лікар, має у своїй діяльності керуватися принципом «не нашкодь». У сучасних умовах школа покликана виконувати не лише освітню функцію, а й дбати про збереження та зміцнення здоров'я дітей, оскільки через школу проходить кожен, тому проблему збереження та зміцнення здоров'я потрібно вирішувати саме тут.

Учням, які мають проблеми зі здоров'ям важко вчитися. Ще В. О. Сухомлинський наголошував на тому, що «у 85 % всіх неуспішних учнів головна причина відставання у навчанні – поганий стан здоров'я». Здоров'я - основа формування особистості. У зв'язку з цим доречно навести слова відомого педагога В. О. Сухомлинського: «Турбота про здоров'я – це важлива праця вчителя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань і віра у свої сили». Саме вчитель повинен допомогти учням впоратися з цими труднощами. Адже здоров'я – безцінний дар, який дає людині природа. Без нього життя не буде успішним та повноцінним. Нажаль, люди часто забувають, що втратити здоров'я легко, а відновити дуже важко. Тому проблема збереження та зміцнення здоров'я на сьогодні дуже актуальна.

Молодий шкільний вік є найбільш сприятливим для формування навичок здорового способу життя. Теоретичні аспекти дослідження здорового способу життя розкрито багатьма дослідниками. Незважаючи на достатню дослідженість теми здоров'я, можна констатувати, що на даний час виявлено протиріччя між об'єктивною потребою у цілеспрямованому формуванні навичок здорового способу життя молодших школярів та недостатньою діяльністю освітніх закладів у даному напрямку.

Англійське слово «health» (здоров'я) походить від англосаксонського слова «whok» – цілий, неушкоджений, що є по суті семантичним визначенням здоров'я. Спроби дати узагальнююче визначення поняття «здоров'я» беруть свій початок у давнину. На сьогодні число визначень поняття «здоров'я» перевищує три сотні, й кожне відображає свою концепцію автора. У Статуті Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я визначення поняття здоров'я: «...стан повного, фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб та фізичних

дефектів». Таким чином, здоров'ям людини називають загальний повноцінний, нормальний стан розвитку та самопочуття.

Відомо, що здоров'я залежить від багатьох чинників: спадкових, соціально-економічних, екологічних, діяльності системи охорони здоров'я. За даними ВООЗ він лише на 10-15 % пов'язаний з останнім фактором, на 15-20 % зумовлений генетичними факторами, на 25 % його визначають екологічні умови та на 50-55 % - умови та спосіб життя людини. Здоров'я дитини вважатиметься нормою, якщо: вміє долати втому (фізичний аспект здоров'я); виявляє добрі розумові здібності, допитливість, уяву; має гарний рівень самонавчання (інтелектуальний аспект здоров'я); самокритична (моральне здоров'я); комунікабельна (соціальне здоров'я); врівноважена (емоційний аспект здоров'я). В. О. Сухомлинський стверджував, що «турбота про здоров'я дитини – це комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил... не зведення вимог до режиму, харчування, праці та відпочинку. Це насамперед турбота в гармонійній повноті всіх фізичних та духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості». Тобто, якщо навчити людину зі шкільних років відповідально ставитися до свого здоров'я, то у майбутньому вона має більше шансів жити не хворіючи.

Від здоров'я та життєрадісності дітей залежить їхнє духовне життя, розумовий розвиток, міцність знань, віра у свої сили. Як казав В.О. Сухомлинський: «До школяра ставитися потрібно як до судини, яку треба наповнити інформацією, чи як до факелу, який потрібно запалити». На сьогоднішній день дуже важливо вводити питання здоров'я під час вивчення навчальних предметів. Це дозволить поглибити отримані знання та здійснити міжпредметні зв'язки, показати учневі, як пов'язаний навчальний матеріал із повсякденним життям, привчити його постійно дбати про своє здоров'я.

Один із головних секретів гарного самопочуття учнів початкових класів та високої активності у навчальному процесі полягає у застосуванні ігрової технології навчання. В. О. Сухомлинський писав: «Придивіться уважно, яке місце займає гра у житті дитини. ... Для неї гра - це найсерйозніша справа. У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі здібності особистості. Без них немає й не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра - це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається потік живлення уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, яка запалює вогник допитливості та допитливості». В. О. Сухомлинський також зазначав, що «духовне життя дитини повноцінна лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, фантазії, творчості».

Здоров'язберігаючі технології - завдання особливої важливості для вчителя і полягає у тому, щоб допомогти кожному учневі розвинути свої здібності, допомогти збереженню та зміцненню здоров'я дитини. У

початковій школі існує система роботи зі здоров'язбереження дітей початкової школи, яка складається з наступних складників: 1. Здоров'язбереження у навчальному процесі (позитивний настрій на урок, на день; дихальна та пальчикова гімнастика; ранкові зустрічі; фізкультхвилинки; рефлексія); 2. Здоров'язбереження у позаурочний час: прогулянки, екскурсії у групі продовженого дня; спортивні кружки, секції; класний час, бесіди, присвячені популяризації здорового способу життя. 3. Робота з батьками: тематичні батьківські збори про здоровий спосіб життя; інформація щодо здоров'язбереження на стендах (профілактика грипу. Заходи боротьби із хворобами тощо); запрошення батьків на класний час, загальношкільні заходи. «Сім'я з існуючими в ній взаємовідносинами між дітьми та батьками – перша школа інтелектуального, морального, естетичного та фізичного виховання. Батько і мати, старші брати та сестри, дідусь і бабуся є першими вихователями дітей у дошкільному віці та залишаються ними, коли їхні вихованці пішли до школи» (В. О. Сухомлинський). 4. Дотримання санітарно-гігієнічних норм: регулярне вологе прибирання; провітрювання; дотримання режиму дня. 5. Створення презентацій про здоровий спосіб життя, здорове харчування, дослідницька діяльність (дослідження сучасних напоїв, що завдають шкоди здоров'ю тощо). 6. Перегляд сюжетів та обговорення, як шкідливі звички впливають на здоров'я людини. 7. Профілактика дорожньо-транспортного травматизму: інструктажі з техніки безпечної поведінки на дорозі, у транспорті, під час канікул; класний час з правил дорожнього руху.

Дуже важливо, починаючи з раннього віку, виховувати в дітей віком активне ставлення до власного здоров'я, розуміння те, що здоров'я – найбільша цінність, дарована людині природою. Вищевикладені здоров'язберігаючі технології сприяють розвитку та зміцненню найдорожчого, що у нас є – це здоров'я майбутнього покоління. Кожен учень вимагає індивідуального підходу у розвитку здоров'я та його збереження протягом усього навчання. Тому, головна мета педагогічної діяльності вчителя – виховання мотивацій, які забезпечать активне та свідоме залучення кожного учня до процесу збереження та зміцнення здоров'я. Адже недарма великий педагог В.О. Сухомлинський сказав «Турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / упоряд.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко; авт. кол.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, В. С. Курило, І. Д. Бех та ін.. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 504 с.

2. Савченко О. Психодидактичні аспекти реалізації здоров'язберезувальної функції шкільної освіти: діалог з В.О. Сухомлинським // *Рідна школа*. № 7. 2012. С. 8-5.

3. Сухомлинський В. О. Здоров'я, здоров'я і ще раз здоров'я // Вибрані твори : в 5 томах. К. : Рад. школа, 1977. Т. 1. С. 103– 111.

4. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 1. К. : Рад. шк, 1976. С. 55 - 206.

5. Сухомлинська О.В. Василь Олександрович Сухомлинський – наукова біографія // Укр. пед. в персоналіях : у 2-х омахт. К.: Либідь, 2005. Т. 2. С. 380-386.

Бондаренко Д. Р.,
учитель фізики та математики
комунального закладу
«Харківський ліцей №12 Харківської міської ради»,
здобувач 3 курсу III (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки
за спеціальністю: 011 Освітні, педагогічні науки,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ІННОВАЦІЙНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У РЕФОРМІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В умовах сучасних освітніх трансформацій, впровадження та реалізації реформи Нової української школи актуальними є інноваційні ідеї нашого вітчизняного великого педагога В. О. Сухомлинського. Педагогіка партнерства, ідея гуманістичного та морально-етичного виховання школярів, дитиноцентризм та ідея навчання упродовж життя є основою педагогічних поглядів як Василя Олександровича, так і реформи Нової української школи. З огляду на вищевикладене вважаємо за необхідне дослідити наукову та творчу спадщину корифея педагогіки та її реалізацію в контексті сучасної освіти.

На сьогодні, величезною проблемою сучасної загальної середньої освіти є те, що через величезне навантаження на учнів у них відсутня мотивація до навчання, любов до школи, прагнення до пізнання чогось нового. Маємо непоодинокі випадки відсутності учнів на уроках саме через те, що навчання не викликає позитивних емоцій, і на жаль, батьки, як повноцінні учасники освітнього процесу, не мотивують дітей до навчання, а заохочують їх до прогулів. Все це відбувається через те, що навчання у нашому суспільстві стало не тільки загальнодоступним, а й обов'язковим, в очах багатьох людей воно перестало бути благом. «Для деяких людей навчання це тягар, іноді кара, для багатьох мука» – зазначав В.О. Сухомлинський. Як бачимо, Василь Олександрович у своїх педагогічній діяльності стикався з одвічними проблемами сучасної освіти, з якими ми, педагоги-практики стикалися до початку впровадження та реалізації реформи Нової української школи у

початковій та базовій середній освіті. Нова українська школа дала можливість подолати зазначену проблему шляхом ігрової, творчої та інноваційної діяльності, дала можливість сформуванню позитивного ставлення до школи. Усе інше стає реальним тоді, коли людині (дитині) хочеться учитися, коли у навчанні дитина відчуває радість, позитив, гордість за набуті нею знання, опановування компетентностями.

В ідеї Нової української школи, як і в ідеях В. О. Сухомлинського, закладено дитиноцентризм, людиноцентризм. Великий педагог писав, що у дитині перш за все потрібно бачити людину, а не сховище знань, які треба засвоювати, засвоювати й засвоювати [1, с. 334]. Погоджуючись з цим можемо лише додати, що навчання для дитини повинно бути джерелом радості від пізнання процесів, явищ, законів та закономірностей, цінностей природи, науки, суспільства та світу. Якщо засіяти це зерно у дитини ще у школі, то у майбутньому воно проросте як могутнє дерево, і наша держава отримає всебічно розвинену особистість, з високим рівнем духовно-інтелектуального розвитку, людину – професіонала своєї справи.

В.О. Сухомлинський зазначав, що розвиток дитини, її майбутнє становлення як високоінтелектуальної особистості, конкурентоспроможного професіонала з не придушеним почуттям відповідальності за свої вчинки, моральності можна лише тоді, коли навчання викликає тільки позитивні емоції. Знання, які отримуються дитиною у процесі навчання – це плоди напруження власного людського духу, невпинного пошуку чогось нового, найвищий рівень творчості, тобто є результатом постійної інноваційної діяльності.

Школа мислення, яка почалася в перший період навчання, не повинна припинятися ні на день, повинна бути послідовною, відтворювати провідні ідеї наступності між циклами навчання (початкова школа: адаптаційно-ігровий (1-2 класи), основний (3-4 класи); базова школа: адаптаційний цикл (5-6 класи), базове предметне навчання (7-9 класи)) тим самим показувати нерозривність інноваційної діяльності в яку була включена дитина.

Нова українська школа, як і ідеї В.О. Сухомлинського закладають поняття нерозривності, наскрізності навчання і виховання. Показуючи таку єдність Василь Олександрович зазначав, що можна домогтися утвердження у свідомості дітей, підлітків і юнацтва позитивного ставлення до школи, як осередку творіння чогось нового і центра закладання духовно-інтелектуальних цінностей суспільства, країни, народу.

Отже, враховуючи вищезазначене, очевидним є те, що формування у дітей звички навчатися упродовж життя, позитивного ставлення до навчання та школи, показуючи нерозривність навчання і виховання можливо лише внаслідок позитивного та гуманного ставлення до дитини як особистості. Учитель повинен доводити своїми діями як дітям, так і батькам, важливість

дитини в освітньому процесі, показувати свою любов та повагу до неї, толерантне ставлення чим і створювати позитивний емоційний фон для отримання знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 томах. Формування комуністичних переконань молодого покоління; Як виховати справжню людину; Сто порад учителям. Т. 2. 1976. 670 с.

Дубінка М. М.,
к.п.н, доцент, доцент кафедри педагогіки
та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПОВНОТУ ЩАСТЯ ДИТИНИ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Сучасні реалії шкільного життя вимагають від учителів і науковців переосмислення багатьох освітніх канонів, починаючи з методологічних положень, концепцій змісту освіти, методів та організаційних форм навчання дітей, які, як свідчить практика, розвиваються складно й неоднозначно.

Вивчення творчого шляху та педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського показує, що він наполегливо шукав нові способи розв'язання актуальних педагогічних проблем, де ми знаходимо глибоку психологічну інтерпретацію сутності педагогічних явищ, закономірностей, принципів.

Спрямованість нових освітніх векторів передбачає реконструювання змісту шкільної освіти, розвантаження всіх видів діяльності школяра, підтримання і збереження здоров'я дитини, розвиток пізнавальних сил та здібностей учнів через різні чинники стимулювання освітнього процесу тощо [1]. Але які б глобальні завдання ми не ставили, в центрі всієї освітньої системи (на цьому постійно наголошував В. Сухомлинський і цю ідею активно пропагує Нова українська школа) має бути особистість учня – дитиноцентризм (і це дійсно аксіома). Не випадково геніальний Педагог наголошував на важливості сприймати дитину перш за все як людину [5, с. 334], з належним рівнем поваги, постійно пізнаючи її різноманітні куточки душі. Тому не випадково наша увага знову спрямована до ще більш глибокого вивчення цінних здобутків Василя Олександровича, його людинознавчої спадщини, щоб, переосмисливши її, надалі творчо використовували досвід Педагога у власній діяльності.

Вивчаючи та аналізуючи праці В. Сухомлинського можна знайти відповіді на найбільш складні й болючі питання на рівні вимог сучасної педагогічної теорії та практики. Його педагогічна діяльність пройнята великою **вірою в дитину**, в її розумові здібності, творчі можливості. Учитель знаходив індивідуальний підхід до кожного школяра, усіма силами намагаючись виховати людину, особистість. Цього ми прагнемо і зараз, коли спрямовуємо діяльність на конкретного учня і через саморозвиток його сил, здібностей, прагнень, інтересів реалізуємо завдання освітнього процесу – будуємо індивідуальну освітню траєкторію.

Авторська концепція В. Сухомлинського щодо розвитку особистості школяра, складовими якої є: стимулювання в учнів прагнення та активного ставлення до знань; забезпечення єдності емоційного та інтелектуальних чинників у навчанні; самостійності школярів в оволодінні знаннями; оцінювання лише позитивних результатів навчальної праці учнів; розвиток мислення дітей серед природи; забезпечення радості успіху від пізнання на уроці; створення атмосфери творчого ставлення школярів до процесу та результатів власної праці, досить тісно переплітається з провідними ідеями, які пропагує Нова українська школа: ідея організації школи, навчання в якій було б цікавим, приємним і ґрунтовним та здійснювалося у невимушеній обстановці, співвідносно природи дитини, мотивувало учнів на подальше пізнання та забезпечувало радість успіху в діяльності [1].

Для продуктивного здійснення цих та інших ідей та спрямувань в освітній галузі, важливим є реалізація незмінних постулатів геніального Сухомлинського – навчити дитину вчитися; встановити раціональний взаємозв'язок між обсягом теоретичних знань, що ними оволодівають учні, і практичними вміннями та навичками; стимулювати прагнення оволодівати новими знаннями. Це вміння Василь Олександрович порівнював з найтоншим інструментом, в якого 5 різців: вміння спостерігати, мислити і виражати свої думки, читати й писати, самостійно працювати. При цьому В. Сухомлинський наголошував, що навчити дитину вчитися, дати їй вміння, з допомогою яких вона буде самостійно підніматися із сходинки на сходинку довгого шляху пізнання, – це одне із найскладніших завдань учителя. Саме у його здійсненні – ключ до тої педагогічної мудрості, оволодіння якою робить нашу працю творчою [2].

Учіння мислиться й переживається школярем як цікава діяльність за умови, якщо він насамперед виховує у собі мислителя, – стверджує В. Сухомлинський у статті «Хто сьогодні за партою?». Сучасні заняття, що зорієнтовані на розвиток думки дитини, різних типів мислення, які є основою спрямованості нових підходів в освітній галузі, досить співзвучні з ідеями видатного Вчителя Сухомлинського щодо «уроків мислення», своєрідних «подорожей до джерел думки та слова». Шукаючи засоби

активізації розумової праці учнів, педагог приділяв велику увагу навчанню прийомів мислительної діяльності, самодисципліни в ній. Він зазначав на багатогранності шкільного життя, аби кожен зміг знайти поле для розкриття, вираження, утвердження власних сил і творчих здібностей. Сутність духовного життя школи полягає в тому, що в кожному вихованцеві пробуджується його індивідуальна людська неповторність. А її становлення – це основа того світовідчуття, без якого немислиме гармонійне навчання і виховання, формування оптимізму, життєрадісної впевненості у своїх силах. Це світовідчуття, завдяки якому маленька людина переживає почуття гордості від того, що вона в чомусь досягла певних успіхів, виявила себе в індивідуальному духовному житті, називають, за переконання В. Сухомлинського, *енергією думки*. Цього прагнуть досягти й сучасні майстри педагогічної праці, формуючи провідні компетентності у своїх вихованців.

В. Сухомлинський підкреслював, що знання це свого роду інструмент, за допомогою якого вихованець свідомо робить нові кроки в пізнанні навколишнього світу і в творчій праці. При цьому досить важливим є активне вираження особистого ставлення до набутих знань. Саме це видатний педагог називав розумом особистості, яка формується. Тому для нас, педагогів, при забезпеченні та підтриманні мотивації учіння варто пам'ятати про позитивні емоції учнів, що мають бути пов'язані зі школою в цілому; обумовлені доброзичливими взаєминами учня з учителем та однолітками; узгоджуватись із усвідомленням кожним учнем своїх можливостей в досягненні успіхів у навчанні; що виникають при оволодінні прийомами самостійного набуття знань та способами вдосконалення своєї навчальної роботи тощо.

Ще однією спільною характеристикою є теза про те, що навчання має бути цікавим, творчо розвивати та збагачувати, а сам процес приносить радість пізнання. А щоб дитина була зацікавлена у навчанні, як стверджував В. Сухомлинський, їй необхідне багате, різноманітне, захоплююче інтелектуальне життя, що визначається турботою про підтримку достатнього інтелектуального фону; постійним і справжнім життям у світі книг; зв'язком пошукової діяльності на уроці з позакласною роботою; здійсненням пізнавально-трудова діяльності у докільці; організацією індивідуальної художньої, науково-технічної творчості дітей; годинами улюбленої праці. Усе це в сукупності дозволимо собі назвати «золотим правилом Василя Сухомлинського». Не випадково, серед головних рис людини Василь Олександрович називав «інтелектуальне багатство, творчий розум, прагнення жити у світі думки; постійне бажання збагачувати і розвивати свій розум» [6, с. 150].

При цьому однією з причин, через яку не завжди вдається зробити навчання для учнів натхненною, захоплюючою працею, вказує В. Сухомлинський, є те, що вчитель мало знає духовний світ кожної дитини [4, с. 18]. А щоб якісно це зреалізувати, варто вивчати духовний світ дитини, адже успішно навчати – це «насамперед *знати* дитину, а щоб знати, треба постійно бачити, вивчати» [3, с. 204]. А це і є особистісна зорієнтованість в освітньому процесі.

Ще один акцент хочемо зробити на тому, що мудрий учений-педагог наголошував на важливому умінні учнів – активно сприймати та бачити навколишній і при цьому відчувати не тільки розумом, а й серцем. Саме це «бачення світу, завдяки якому людина стає не пасивним спостерігачем, а відкривачем істини, ... є «ніби іскрою, що запалює порох власної думки», саме це і є народженням живої думки» [2, с. 428]. Школяр починає мислити, а, отже, бачити, знаходити, пояснювати причинно-наслідкові зв'язки між предметами і явищами; пізнає нове, невідоме, намагається знайти йому обґрунтування у самій природі речей і за допомогою вчителя узагальнює істотні ознаки речей і явищ. Отже, щоб запобігти згасанню вогника цікавості в дитячих очах необхідно навчати учня активно бачити світ.

Завданням вихователя є відкрити дітям незрозуміле, збудити прагнення дізнатися. У статті «Школа і природа» знаходимо яскравий приклад тем окремих таких занять: «Подорож краплини води», «Пробудження природи від нічного сну», «Що чути в квітучому саду», «Як ліс готується до зимового сну», «Кожне явище має свої причини» та інші. При цьому учень, що пізнає себе як активну творчу силу, переживає почуття гордості від того, що все це він побачив сам. Пізнання на особистому досвіді спонукає до того, що воля дисциплінує розум, людина з дитинства вчиться ставити перед собою певну інтелектуальну мету, в неї з'являється потреба до пізнання нового, вона змушує себе думати. Потреба мислити стає її сутністю. Саме мислення серед природи, що виховує у дітей високу культуру інтелектуальних почуттів є своєрідною «колискою думки». Відкриття, активним учасником яких усвідомлює себе дитина, пробуджують у неї почуття здивування. Чим несподіваніша таємниця, що освітлюється думкою, тим тонші взаємозв'язки, сутність яких намагається осягнути школяр, тим радісніше його здивування, і в цьому, як показали багаторічні спостереження В. Сухомлинського, – невичерпна енергія думки, джерело волі до пізнання.

Подорожі до джерела думки і слова були спрямовані на розвиток розумових здібностей вихованців, формування в малюків уміння зосереджуватися, бачити, спостерігати, аналізувати, фантазувати, передавати сприйняте.

Аналізуючи педагогічну спадщину В. Сухомлинського щодо актуальності його ідей для сучасного процесу реформування школи,

необхідно зазначити, що тут ми маємо широкий діапазон розкриття: від методології до опису конкретних методичних прийомів. Методологічне значення мають погляди Вченого на сутність духовного життя особистості, культуру бажань і потреб, розумової праці, відповідальність і обов'язок щодо якості своєї праці, необхідність уже в ранньому віці самопізнання і самонавчання, гармонія трьох начал: потрібно, тяжко, прекрасно та інше. Для методистів актуальною є система прийомів, які розвивають дитячу допитливість, розум, викликають радість пізнання («запитання – вузлики знань», «навчальні діалоги», «читання книги природи», «думання про незрозуміле», «розум дитини – на кінчиках її пальців», «казковий період розумового виховання», «мандрівки до джерел мислення і мови», «етична спрямованість оцінки вчителя» та інші).

Отже, В. Сухомлинський акцентує нашу увагу на одній із головних прерогатив сьогодення – повнота щастя дитини. Духовну повноту і насиченість життя може дати тільки широка, різнобічна освіта, допитливе пізнання світу, активне і радісне бажання оволодівати знаннями. А щоб школяр був щасливим – потрібно допомогти йому вчитися, – стверджував В. Сухомлинський. У шкільних успіхах, у самоусвідомленні дитиною власних сил – запорука її щасливого дитинства. Будемо сподіватися, що при виваженому підході та умілій організації освітнього процесу з позицій педагогів, за підтримки та мудрого наставництва батьків, ми будемо бачити наших дітей щасливими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нова українська школа : поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
2. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися. *Вибр. твори: У 5-ти т. Т. 5. К., 1977. С. 426–436.*
3. Сухомлинський В. О. На нашій совісті – людина. *Вибр. твори: У 5-ти т. Т. 5. К., 1977. С. 203–217.*
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Науково-популярні видання. Видавництво «Акта», 2012. 537 с.*
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. *Вибр. твори: У 5-ти т. Т. 2. К., 1976. С. 149–416.*

Єлдінова С. М.,

к.ф.н., доцент, доцент кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ВИХОВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЛЮБОВІ ДО ПРИРОДИ У ПРАЦЯХ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Сучасні зміни буття людей, обумовлені глобалізацією та технічними досягненнями, порушують рівновагу між суспільними системами, загрожують вичерпанням біологічних ресурсів планети. Забруднення навколишнього середовища погіршують якість життя людини, визивають ріст захворювань, у тому числі і з генетичними відхиленнями. Все це вимагає людство вирішувати проблему: глобальний екологічний колапс – чи зміни у світогляді.

Для подолання духовно-екологічної кризи сучасного життя необхідне досягнення гармонії та комфорту у всіх суспільних сферах: науці, мистецтві, релігії, моралі і, врешті решт, у зміні мислення, звичках і поведінці кожної людини. Цей «культурний шок» особливо вразив не тільки молодіжне середовище, а й підлітків та дітей молодшого шкільного віку. Саме у такому віці формуються зразки власного «Я», система духовно-моральних цінностей і схеми поведінки. У цей час на формування особистості впливає її оточення, правила поведінки дорослих, на які орієнтуються діти, некритично засвоюючи «дорослі» цінності. Тому актуальною стає проблема виховання юної особистості інноваційного типу, адекватну як для подолання сучасної духовно-екологічної, соціально-економічної кризи, так і перспективам майбутнього «суспільства знань», яке, на відміну від сьогоднішнього інформаційного, спроможне одночасно з технологічними передбачати ще й гуманітарні цілі. У зв'язку з цим екологічна освіта стає для суспільства виходом з духовно-екологічної кризи, а виховання поваги до природи молодших учнів – ефективним механізмом подолання споживацької свідомості майбутніх поколінь.

Теоретико-методологічні засади сучасної екологічної освіти формувалися під впливом вітчизняних учених та педагогів В. Вернадського, Б. Всесвятського, В. Сухомлинського, І. Зверева, І. Суравегіної та ін. Вагомий внесок у розробку питання екологічної освіти в рамках вивчення шкільних навчальних курсів здійснили С. Васильєв, Т. Кучер, О. Лабенко, С. Лебідь та ін. Актуальними є праці присвячені проблемі ціннісного ставлення до природи та формування екологічної культури учнів відповідно до вікової групи – праці Н. Бутенко, Р. Науменко, Н. Пустовіт. Проблема природоохоронного виховання учнів молодших класів у працях

В. О. Сухомлинського не знайшла належного висвітлення в науковій літературі, що і обумовило наше звернення до неї.

Метою даної публікації є аналіз практичного досвіду видатного педагога, гуманіста, дитячого письменника В. О. Сухомлинського у питаннях природоохоронного виховання учнів молодших класів.

Велику роль у розвитку даної проблематики як у теоретичному, так і у практичному вимірі відіграють праці видатного педагога В. Сухомлинського, який завдання природоохоронного виховання вбачав у тому, щоб емоційно-естетичні багатства, здобуті в процесі спілкування з природою в дитячому та підлітковому віці, входили в духовне життя як одна з найглибших людських потреб [3, с. 549]. Педагогічна система В. Сухомлинського побудована на основі тісної взаємодії дитини з оточуючим середовищем. На думку педагога-новатора, природа перетворюється на механізм виховання лише за умілої педагогічної діяльності вчителя. Спілкування з природою вирішує цілий ряд педагогічних задач, виховуючи в молодших школярів позитивні людські якості та формуючи досвід взаємодії з оточуючим середовищем.

На думку В. Сухомлинського, природоохоронне виховання повинно забезпечити молодших школярів науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти значення природи для кожної дитини, сформувані потребу дітей у спілкуванні з природою та навчити дітей брати активну участь у збереженні природи та довкілля.

В. Сухомлинський вибудував чітку педагогічну систему, орієнтовану на природоохоронне навчання і виховання. На думку педагога, суспільне виховання не повинно відокремлювати дитину від навколишнього світу, а навпаки – зобов'язане максимально враховувати особливості її розвитку як природної істоти: «людина була й завжди залишається дитям природи. І те, що ріднить її з природою, має використовуватися для її прилучення до багатств духовної культур» [5, с. 127].

Навчити дітей мислити такими категоріями, які б допомогли їм усвідомити свою природну сутність, невіддільність від природи, а звідси і вміння застосовувати набуті знання для подальшого її збереження і розвитку – основні завдання, над якими повинні працювати вчителі загальноосвітніх шкіл. Самих екологічних знань з охорони природи навколишнього середовища недостатньо, якщо вони не втілюються на практиці. Учені, досліджуючи спадщину екологічного виховання В. Сухомлинського, прийшли до висновку, що метою природоохоронного виховання великого педагога і природолюбця було цілеспрямоване формування у його вихованців міцних екологічних знань, розуміння органічного взаємозв'язку і єдності людини з навколишнім середовищем як

єдиної гармонії, ролі природи у житті дітей, необхідність її охорони, виховання особливої відповідальності за стан навколишнього середовища.

З дитячих років, коли діти з інтересом отримують знання, треба формувати у них природоохоронний світогляд. У молодші шкільні роки найактивніше формується світогляд людини, її характер, звички, ставлення до природи і навколишнього світу.

У системі виховання В. Сухомлинського природі приділяється значна роль як об'єкту пізнання, сфері активної діяльності. Педагог звертає увагу на те, що у вихованні учнів важливу роль відіграє їх тісна взаємодія з природою. Так, у казці «Квітка сонця» педагог не тільки розповідає дітям, чому соняшник називають «квіткою сонця», а й допомагає дітям зрозуміти, як рухається сонце протягом доби навколо своєї осі, що таке «обрій» і «ранкова зоря».

Прочитавши оповідання «Конвалія в саду», учні починають розуміти, що зірвавши дивну квітку, вони можуть завдати природі шкоду: «в саду стане похмуро й незатишно», «що замовкнуть пташки», що квітка конвалії робить наше життя радісним і приємним, квіткою потрібно милуватися в саду, а не нести її до своєї кімнати. І тоді квітка принесе радість в саду багатьом людям. Діти не тільки починають берегти природу, а й розуміють, що дбати тільки про радість для себе – це недобре.

У багатьох казках В. Сухомлинського прослідковується любов до природи, до її мешканців. Казка «Два метелики» розповідає учням, що метелики у природі всі різні, і всі дуже гарні. Одні схожі на хмаринку, інші – на сонечко. Вчитель навчає дітей, що треба оберегати метеликів у природі, не можна їх ловити, бо це їм нашкодить. Вони загинуть, і вже не зможуть милувати своєю красою ні дорослих, ні дітей. І ще ця казка і оповідання «Хто свічки засвітив» вчить дітей тому, що все живе на землі росте і процвітає завдяки сонечку.

В. Сухомлинський був глибоко переконаний, що ідеї природоохоронного виховання будуть продовжуватись і реалізовуватись в подальшому екологічному вихованні підростаючого покоління. Сутність ідей природоохоронного виховання В. Сухомлинський вбачав в систематичному, терплячому, довготривалому впливі на розум дитини з метою, щоб та усвідомила і відчула «себе як невід'ємну частину природи, здивувалася, навіть була вражена думкою, що людина до того часу сильна й могутня, поки вона є вірним сином матері-природи, що вміє берегти почуття вдячності за те, що вона живе; поки вона діяльна клітина організму, що називається природа» [4, с. 519]. З цього повинно починатися природоохоронне виховання підростаючого покоління.

Великий педагог не тільки розкрив роль і значення почуттів у житті і діяльності дитини, а й показав природу як важливий засіб природоохоронного, інтелектуального і духовного її розвитку. Вчитель, який

використовує у своїй роботі педагогічні ідеї В. Сухомлинського, досягає великої ефективності у природоохоронному вихованні молодших учнів. Любов до природи, взаємоповага, моральне багатство, турбота і охорона природи – ось головні ідеї творення системи особистісних цінностей дитини. Тому В. Сухомлинський акцентує у своїх працях увагу на ідеї виховання людини, як необхідності вирішення соціальних та природоохоронних проблем [1, с. 100].

Науково-педагогічний та практичний доробок В. Сухомлинського, його ідеї щодо спілкування та взаємодії школярів з природою є актуальними для сучасних навчальних закладів. Багатогранність творчої спадщини видатного педагога глибоко вивчається в багатьох країнах світу та збагачує сучасну педагогічну думку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кузь В. Школа В. Сухомлинського – школа самореалізації особистості учня // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. 2002. №5. С. 5–10.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Вибрані твори. В 5 т. К.: Радянська школа, 1977. Т. 2. С. 419– 654.
3. Сухомлинський В. О. Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів. Вибрані твори. В 5 т. К.: Радянська школа, 1977. Т.5. С. 122–139.
4. Сухомлинський В. О. Могутній вихователь: з виступу В. О. Сухомлинського на Республіканській нараді з питань літератури для дітей // Радянська освіта. 1969. № 34. С. 9–10.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори. В 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 7–279.

Космідайло І. О.,

аспірантка кафедри української мови
Факультету української філології, культури і мистецтва,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
учителька української мови та літератури
Закладу загальної середньої освіти №258 м. Києва

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ЛІЦЕЮ

Актуальність та постановка проблеми. Проблема формування українськомовної особистості учня ліцею є надзвичайно важливою та актуальною, адже мовна та культурна ідентичність має велике значення, особливо в реаліях сьогодення. Українська мова має багатий літературний та культурний спадок, а формування українськомовної особистості сприяє збереженню та розвитку цієї мовної спадщини, а також слугує для

збереження та підтримки національної самосвідомості, що важливо в умовах глобалізації та інтернаціоналізації. Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського справедливо здобула статус винятково важливого здобутку для української освітньої галузі, а його ідеї щодо формування мовної особистості стали невід'ємним складником педагогічних практик сучасних шкіл та ліцеїв.

Основні матеріали дослідження. У сучасних реаліях виняткової актуальності й дидактичного контексту набувають праці В. Сухомлинського про важливість збагачення мовлення учнів, розвитку мислення, становлення їх як мовної особистості з багатим словниковим запасом, високою культурою мовлення, здатністю вдало й успішно спілкуватися в соціумі, тобто за сучасними ознаками – бути комунікативно компетентною [1, с. 64].

Науковий доробок Василя Олександровича став своєрідним поштовхом до змін у змісті українськомовної освіти і спрямовував словесників на посилення тенденцій до інтеграції знань, а також творчого розвитку мовленнєвих здібностей учнів. У своїх працях педагог-гуманіст не вживає термінів «мовна особистість», «національно-мовна особистість» та «українськомовна особистість», але ідеї означених термінних понять стали підґрунтям його методичної системи. Ми ототожнюємо ці три поняття і вживатимемо їх по черзі.

У системі освіти В. Сухомлинський виділяв особливий статус уроків рідної мови, наголошуючи, що саме вони формують національно-мовну особистість українця. Учений говорить: «У вихованні молодого покоління перед нами постає важливе завдання: прищепити молоді любов до рідної мови, щоб рідне слово жило, трепетало, грало всіма барвами й відтінками в душі молодої людини, щоб слово рідної мови говорило їй про віковічні багатства народу, про красу рідної землі, про народні ідеали й прагнення» [3, с. 51].

На думку вченого, вчителя української мови та літератури, найбільш актуальними проблемами, пов'язаними з навчанням рідної мови, є:

1. Основні питання методики навчання української мови в школі.
2. Навчання граматики й орфографії.
3. Методики розвитку мовлення учнів.
4. Зміст і технології уроків мислення серед природи.
5. Єдиний мовний режим у школі.
6. Зв'язок занять з мови із різними формами позакласної роботи.
7. Педагогічні вимоги до вчителя-словесника [1, с. 65].

Домінантою в методичній системі В. Сухомлинського є раціональна організація уроку, застосування нових, нетрадиційних типів уроку, місце української мови й літератури в розвитку особистості учня, ефективно застосування різних форм, методів і засобів навчання, види мовленнєвої

діяльності тощо [2, с. 41]. Усе це підпорядковано одній цілі – формуванню дитини як активного громадянина, гармонійної та обізнаної особистості. Ця мета остаточно виражається у розвитку комунікативних та інтелектуальних навичок учнів, у їхній мовленнєвій культурі. Одним з основних завдань формування мовної особистості, на думку Василя Сухомлинського, є розвиток в учнів навичок ефективного спілкування, здатність чітко, послідовно, зв'язно та виразно висловлювати свої думки.

Висновок. Ідеї Василя Сухомлинського щодо розвитку українськомовної особистості учня збагатили теоретичний та практичний аспекти української освіти і залишаються актуальними й нині. Особливої значущості Василь Олександрович надавав створенню мовного оточення, активному спілкуванню, читанню, індивідуальному підходу та прикладу вчителя. Ці принципи можуть слугувати надійним орієнтиром для сучасних педагогів та батьків, які бажають сприяти розвитку українськомовної особистості своїх дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мамчур Л. Розвиток національно-мовної особистості у лінгво-методиці В. Сухомлинського і сучасній рідномовній освіті. Наукові записки. 2013. № 123(1). С.63–67.
2. Пентилюк М. Виховання мовної особистості підлітків засобами української мови і літератури в перспективі методичної системи В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2018. Т. 1, № LXXXI. С. 40–44.
3. Сухомлинський В. Любов до рідного слова. Переяслав-Хмельницький, 2008. 195 с.

Кравцова Т. О.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри
педагогіки та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка;

Краснощок І. П.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри
педагогіки та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Проблема формування ціннісного ставлення до природи є актуальною для студентів закладів вищої освіти, оскільки саме у закладах загальної середньої освіти відбувається становлення особистості, здатної виявляти

власну індивідуальність та унікальність, самостійність та відповідальність у прийнятті рішень, ініціативу, ціннісних орієнтацій, світоглядних установок. Тому, процес формування ціннісного ставлення загалом у закладі загальної середньої освіти передбачає цілеспрямоване ціннісне осмислення і оцінювання знань, формування здатності до постійного саморозвитку і самовдосконалення, а сформовані ціннісні орієнтації будуть визначати ціннісне ставлення особистості до діяльності, її мотиви, поведінку.

Зазначимо, виховна діяльність, щодо формування ціннісного ставлення до природи має бути зорієнтована на безпосередню взаємодію з навколишнім середовищем, її естетичними сприйняттям, а учні стають здатними опосередковувати своє сприйняття природи різними формами життєдіяльності, життям людини та особливостями її взаємодії з природою. Зауважимо, що у спадщині В. Сухомлинського прослідковується важлива думка, що знання природи, впливають на поведінку дитини з метою зміни цієї поведінки.

Це зумовлює актуальність дослідження протягом останнього часу педагогічної спадщини педагогічної спадщини В. Сухомлинського. Мета цієї статті – дослідити особливості формування ціннісного ставлення до природи школярів крізь призму педагогічної спадщини В. Сухомлинського.

Варто підкреслити, що особистісно-ціннісне ставлення до природи у підростаючого покоління, дозволяє усвідомити свою відповідальність за її збереження, прагнути до гармонійної взаємодії з нею оптимальним чином, а система ціннісних орієнтацій, що визначають сприйняття людиною навколишнього світу, природи, виступає одним з важливих показників розвитку екологічної компетентності.

На думку О. Сухомлинської, цінності природи займають у системі цінностей людини мало не останнє місце: «Дотепер ми взагалі не звертали на них увагу, щедро розкидаючи навколо себе руйнівні продукти своєї діяльності – і в особистісному плані, і в соціальному» [3, с. 24].

Зауважимо, що ціннісне ставлення до природи має структуру, сутність проявляється особистістю через призму розуміння цінностей об'єктів природи; мотивів особистого і суспільного життя та взаємодії з природою, екологічною активністю, екологічною свідомістю, екологічною діяльністю, спрямованою на збереження та безпечного перетворення природи, здатного сприяти розвитку суспільства.

О. Колонькова структуру ціннісного ставлення особистості до природи визначає через логічну єдність таких психологічних утворень: емоційні переживання, зумовлені світом природи; потреби та інтереси особистості у об'єктах природи; система особистісних цінностей, спрямованих на збереження природи; творча активність екологічного спрямування. Отже, виховання ціннісного ставлення особистості до природи можливе за умови

забезпечення позитивних емоційних переживань у світі природи, усвідомлення значення природи у задоволенні особистих потреб, наявності внутрішніх спонукань до збереження природи, визнання самоцінності об'єктів природи, гуманістичної творчої взаємодії з ними [2, с. 14].

Так, у «Школі радості» В. Сухомлинським було організовано спілкування дітей з природою в цей час виконувалась визначальна функція у виявленні педагогом в процесі спостереження індивідуальних здібностей, нахилів, задатків учнів, вивчення індивідуальних особливостей процесів сприймання, мислення, розумової праці, здоров'я. Виходячи з необхідності забезпечити позитивні емоційні переживання у світі природи, які є складовою ціннісного ставлення В. Сухомлинський вказував: «Навчити дитину бачити в красі навколишнього світу духовне благородство, доброту, сердечність і на основі цього утверджувати прекрасне в собі» [4, с. 369]. Все це дозволило ефективно організовувати процес навчання у шкільні роки і реалізовувати одну з головних завдань, спрямованих на формування ціннісного ставлення до природи особистості школяра при організації процесу виховання.

Н. Діра виокремлює чотири фундаментальних факти, які виражають ціннісне ставлення особистості до живої природи: по-перше, природа має можливість породження людини. За відсутності людини нікому було б пізнавати природу. Всесвіт такий, що виникнення людського життя виявляється постійно можливим. По-друге, людина народжується «з природи». На це вказує хоча б процес дітонародження. По-третє, природна основа людини є той фундамент, на якому тільки і можлива поява неприродного, т. б. людського буття, психіки, свідомості і т. п. Вчетверте, в природному матеріалі людина символізує свої неприродні властивості. Внаслідок цього природа стає фундаментом суспільного, соціального життя. Щоб забезпечити своє існування, людина повинна якомога більше знати про природу [1].

Отже В. Сухомлинський так визначав значення природи у виховному процесі: «Природа – величезної ваги виховний фактор, що накладає свій відбиток на весь характер педагогічного процесу. Природа, як світ, в якому дитина народжується, пізнає навколишню дійсність і саму себе, полегшує виховну роботу і водночас ускладнює її, робить її багатшою, багатограннішою» [5, с. 537].

Враховуючи вищезазначене, ціннісне ставлення до природи школярів закладів вищої освіти буде ґрунтуватися на системі наукових знань про природу, людину як частину природи, знання про взаємодію системи «людина-суспільство-природа».

Таким чином, ціннісне ставлення до природи в закладах загальної середньої освіти реалізується через прийняття й навички екологодоцільної,

органічної взаємодії із природою, а основним його змістом є регуляція творчого процесу взаємодії людини й природи. У цьому зв'язку, можна сказати, що процес виховання ціннісного ставлення до природи в значній мірі залежить від готовності особистості до взаємодії із природою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Діра Н. О. Історико–генетичний аналіз поняття ціннісне ставлення особистості до живої природи у філософському та психолого-педагогічному дискурсі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія.* 2017. № 277. С. 70–77.
2. Колонькова О. О. Виховання у старшокласників ціннісного ставлення до природи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» К., 2003. 21 с.
3. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи. *Шляхи освіти.* 1996. № 1. С. 24–27.
4. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Вибр. твори: В 5 т. К. : Рад. школа, 1977. Т. 4. С. 7–392.
5. Сухомлинський В. О. Школа і природа. Вибр. твори: В 5 т. К. : Рад. школа, 1977. Т. 5. С. 536–551.

Лупаренко С. Є.,

д.п.н, професор, професор кафедри
освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний
педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ДИТИНСТВО ЯК ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ (ЗА В. СУХОМЛИНСЬКИМ)

Дитинство в педагогічній спадщині В. Сухомлинського постає як самобутній і неповторний світ, унікальний період життя, протягом якого закладається фундамент майбутнього розвитку дитини, формуються її переконання, цінності, культура тощо. Видатний педагог зауважував, що «...дитинство потребує особливої турботи, ніжності, обережності» [2, с. 621], і відповідно, дорослі мають з особливою повагою, любов'ю, доброзичливістю і уважністю ставитися до дитини, розкриваючи її закладений від природи потенціал і сприяючи її різнобічному розвитку.

В. Сухомлинський відзначав, що «...кожна дитина – це цілий світ, неповторний і своєрідний» [3, с. 422]; «...дитина – ніжний паросток, який стане могутнім деревом...» [3, с. 640]. І кожна дитина, на думку вченого, може реалізувати свої можливості й досягти бажаної мети, пройшовши складний шлях біологічного, соціального, психічного й суспільного розвитку. Відповідно, потрібно детально вивчати індивідуальні особливості дитини та її внутрішню природу, оскільки нехтування ними збіднює світ

дитинства і значно ускладнює входження дитини в суспільство. Особливостями розвитку особистості протягом дитинства, на думку В. Сухомлинського, є: пластичність розуму, підвищена природна допитливість, значний потенціал для оволодіння знаннями й розвитку, довірливість, емоційність, потреба дітей в авторитеті дорослих, образне сприйняття світу тощо. І навіть дитячі витівки й пустощі педагог вважав природними супутниками дитинства.

В. Сухомлинський зауважував на тому, що протягом дитинства закладаються підвалини для формування моральної культури особистості, її моральних якостей і цінностей. Так, у дітей формуються любов і повага до людей, турботливість, чутливість до всього живого, відповідальність (перед оточуючими і самим собою), вимогливість до себе, гуманність, чуйність, доброзичливість, вірність, відданість, щедрість, відвага, хоробрість тощо. Так, В. Сухомлинський зауважував на тому, що чуйність, уразливість душі, чуйність до радощів і горя формуються лише в дитинстві [1]. Видатний педагог стверджував, що протягом дитинства треба дати дитині правильне бачення добра і зла [1], адже вони є основою громадянськості і людяності.

Серед методів морального виховання В. Сухомлинський надавав особливе значення прикладу й авторитету дорослих: «Уже в дитинстві (7–10 років) вихованець повинен бачити приклади високої моралі й людей, для яких суспільні інтереси є суто особистою справою. Лише за цієї умови він буде не просто працювати, оволодівати певними вміннями та навичками, а й напружувати свої духовні, моральні сили» [4, с. 73–74], тому надзвичайно важливо, «...щоб люди, які оточують дитину, були гідні її вірності й віри» [5, с. 219]. Педагог піклувався про те, щоб дитина бачила приклад відповідальності і свідомої праці. Якщо дитина виховується без гідного морального прикладу близьких людей, без віри й вірності, це може спричинити її духовну порожнечу, моральне невігластво. Окрім дорослих, які оточують дитину, прикладом можуть бути яскраві образи відомих своєю активною діяльністю людей.

Важливим джерелом морального виховання дитини В. Сухомлинський уважав книгу: «Якщо в житті людини вже в дитинстві хороша поведінка буде пов'язана з книжкою, то в зрілому віці не буде поганої поведінки, пов'язаної з чаркою» [2, с. 550]. Відомий педагог особливе значення для формування моральних виховання в дитинстві надавав казкам, стверджуючи, що моральні ідеї, закладені у творах про добро і зло, правду й неправду, честь і безчестя, стають надбанням людини за умови, коли ці твори прочитані в дитячому віці» [1].

Окрім того, моральні норми і цінності повинні стати основою для дій і вчинків дитини, оскільки моральність виявляється в її поведінці, стосунках з

навколишнім світом (з іншими дітьми, дорослими), ставленні до світу навколо тощо.

В. Сухомлинський застерігав дорослих проти застосування фізичних покарань у процесі виховання: «Тому, кого б'ють, самому хочеться бити; той, хто в дитинстві хоче бити, ставши дорослим, захоче вбити – злочини, вбивства, насильство своїми коренями сягають дитинства» [3, с. 541]. Водночас, частинка довіри, добра, любові, що посіяна в роки дитинства в людській душі, у дорослі роки спроможна стати могутнім деревом, що випромінює доброзичливість і любов до світу.

Отже, В. Сухомлинський у своїх працях розкрив самоцінність дитинства і специфіку розвитку дитини (підвищена допитливість, емоційне сприйняття світу, потреба дитини оживляти все навколо себе, пластичність розуму, довірливість, значний потенціал для оволодіння знаннями й розвитку, потреба в авторитеті дорослих тощо). На думку педагога, у дитинстві активно формуються моральні якості особистості, її культура, світогляд, базові життєві уявлення, розвиваються творчі здібності, емоції, відбувається «відкриття» дитиною себе та інших людей як особистості. Виховання повинно забезпечувати ситуації для формування нових і «відшліфовування» вже сформованих моральних якостей особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори* : в 5 т. Київ : «Радянська школа», 1976. Т. 3. С. 5–282.
2. Сухомлинський В. Методика виховання колективу. *Вибрані твори* : в 5 т. Київ : «Радянська школа», 1976. Т. 2. С. 401–638.
3. Сухомлинський В. Сто порад учителів. *Вибрані твори* : в 5 т. Київ : «Радянська школа», 1976. Т. 2. С. 417–654.
4. Сухомлинський В. Формування комуністичних переконань молодого покоління. *Вибрані твори* : в 5 т. Київ: «Радянська школа», 1976. Т. 2. С. 5–146.
5. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину. *Вибрані твори* : в 5 т. К. : «Радянська школа», 1976. Т. 2. С. 147–416.

Ляшенко Р. О.,

к.п.н., доцент,
старший викладач кафедри педагогіки
та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТВОРЧОСТІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Науково-педагогічний аналіз творчості Василя Сухомлинського щодо самовизначення особистості в різних виявах цього феномену маніфестується у взаємозв'язку з працею, трудовою діяльністю, обранням майбутньої професії та підготовкою до професійного становлення особистості в цілому. Пильна увага видатного педагога зосереджується на значенні праці і в особистісному плані, де вона стає джерелом радості, щастя та інших почуттів. У цій єдності особистісного та професійного і розкривається сутність самовизначення особистості, багатовимірність процесів, що визначають його розвиток у відношенні як педагога, так і підростаючого покоління.

«Розв'язання питання про те, ким стати, як увійти в життя, в наші дні розширюється від усталеного уявлення про професійну орієнтацію до широкого уявлення – про життєву орієнтацію, про те, яким бути. Не тільки знайти себе в певній вузькій професії, але й розкривши повністю свої задатки, розвиваючи здібності, виразити себе саме в тій сфері, в тій галузі суспільної діяльності, яка дасть особистісне щастя і сприятиме найефективнішій праці на благо народу. Завдання полягає в тому, щоб уже в стінах школи вихованець обрав працю, яка на все життя стала б не тільки улюбленою справою, але й благодатним полем для постійного самовиховання і самовдосконалення» [1, с. 205].

Осмислення самовизначення педагогом, який розуміється не просто (і не тільки) як залучення особистості до виконання професійної діяльності, а й як вибір життєвого шляху, коли розв'язання професійних завдань поєднується із формуванням себе як цілісної особистості.

«Радість праці – це самовираження в праці. Це той складний духовний стан, коли людина з подивом і захопленням бачить витвір своїх рук, знаходить у ньому саму себе...» [2, с. 613]. «Радість праці, трудова творчість, пошуки самого себе – усе це можливо лише в тому разі, коли в праці розкривається індивідуальність» [2, с. 614].

Різним формам самовизначення і самовираження відповідають різні, властиві кожному рівню розвитку види задоволення життям, форми виявів

щастя, що випробовується людьми в творчій праці, щастя виконаного обов'язку, усвідомлення своєї значущості, необхідності. Задоволення життям, відчуття його повноти є тим реальним і специфічним переживанням, що виражає рівень і характер самовизначення.

«Поглиблене пізнання світу й самого себе, самоутвердження і самовиховання, як визначальні риси духовного життя в роки отроцтва неможливі без самоутвердження в праці» [3, с. 568]. «Треба допомогти кожному знайти себе в улюбленій праці, оволодіти необхідними знаннями і вміннями, стати майстром» [3, с. 578].

Професійне самовизначення це не тільки вибір конкретної професії, але й, перш за все, вибір стрижневої мотиваційно-сміслової домінанти життєдіяльності, основних опорних точок у просторі свого життєвого шляху, які потім будуть визначати будь-які життєві прояви, зумовлювати соціальні ролі, позиції та стереотипи сприйняття, соціокультурної поведінки, критерії оцінок навколишнього.

«Дати людині щастя улюбленої праці – це означає допомогти їй знайти серед безлічі життєвих шляхів той, на якому найяскравіше розкриються індивідуальні творчі сили і здібності її особистості» [4, с. 301]. «Праця може стати джерелом радості лише тоді, коли людина бачить у ній щось значніше, ніж добування коштів для задоволення матеріальних потреб, – духовну творчість, розкриття своїх здібностей, таланту» [4, с. 302].

Самовизначення особистості часто розглядається з точки зору впливу на його розвиток різноманітних соціально-професійних факторів. Сукупність таких факторів і утворює навчально-виховне середовище, в якому й мають можливість ефективно реалізуватися особистісні задатки і таланти. Ознаками самовизначення особистості в процесі оволодіння професією виступають освітнє та життєве самовизначення.

«Людина, для якої праця стала органічною потребою... і найважливішим джерелом радощів життя саме тому, що вони закохані у свою справу, дорожать нею, гордяться своєю професією, бачать у ній широкий простір для подальшого удосконалення майстерності, для інтелектуального розвитку» [5, с. 152].

Самовизначення характеризує людину як особистість. Цим і визначається індивідуальність, цілісність, професійна орієнтація, тощо. Людина прагне зробити правильний життєвий вибір, водночас і впливати на процеси життєдіяльності суспільства на певному рівні своєї компетенції, і відчувати на собі вплив суспільства. При цьому професійна освіта забезпечує професійне самовизначення, спрямоване на вияв професійної самосвідомості, мотивації успіху, проектування шляху його досягнення, що дає можливість діяльності. Результатом цього є активність у професійному зростанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 1. К., «Рад. школа», 1976.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 2. К., «Рад. школа», 1976.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 3. К., «Рад. школа», 1977.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 4. К., «Рад. школа», 1976.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 5. К., «Рад. школа», 1977.

Радул О. С.,

д.п.н., професор, професор кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Естетичне виховання учнів сьогодні є одним із занедбаних видів виховання. Все менше випускників загальноосвітньої школи обирають професію учителя музики, образотворчого мистецтва, хореографії – тих видів мистецтва, які сприяють художньому вихованню особистості. Та й для вчителя музики сьогодні вже не обов'язково вміти грати на музичному інструменті. У таких умовах, уся відповідальність за естетичне виховання учнів покладається на вчителя початкової школи.

На важливому значенні в житті кожної людини естетичного виховання наголошував В. О. Сухомлинський. Він вважав головним його завданням «навчити дитину бачити в красі навколишнього світу, в красі людських стосунків духовне благородство, доброту, сердечність і на цій основі утверджувати прекрасне в самій собі» [4, с. 177]. Особливого значення естетичному вихованню педагог надавав у молодшому шкільному віці. Саме на цьому періоді життя естетичні почуття посідають своєрідне місце у духовному житті. В. Сухомлинський зауважує, що сприйняття, активна діяльність учнів початкової школи, які пов'язані зі сферою емоцій, «лишають глибокий слід в емоційній пам'яті людини на все життя» [2, с. 266].

Молодші школярі, пізнаючи прекрасне, гармонійне в природі, в навколишньому житті з кожним роком все відчутніше переживають почуття насолоди від прекрасного. Отримані у цьому віці враження, збережені в інтелектуальній та емоційній пам'яті, у подальшому житті людини набувають нових відтінків. «Від того, як у роки дитинства розвивається пам'ять на прекрасне, великою мірою залежить здатність захоплюватися і зневажати, любити й ненавидіти» [4, с. 178].

Як зауважувала академік О. Савченко, сприйнятливість до краси в дитячі роки незрівнянно глибші, ніж у пізніші періоди розвитку особистості, тому найважливіше у цьому віці – виховати потребу у красивому. Молодшим школярам доступні естетичні переживання від краси спостережуваного («як гарно цвітуть яблуні»), почутого («сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє»), від краси взаємин, від гарно зробленої речі і под. Потрібно насичувати навчальну діяльність замилюванням красою, щоб пам'ять, мислення, уява учнів збагачувалися яскравими образами, які западають у душу, активізують мислення і мовлення [1, с. 168–169].

Згідно опитувань В. Сухомлинського колишніх випускників Павлівської школи, картини сприйняття рідної природи, сприйняття класичних зразків рідної поезії, образотворчого мистецтва, які вразили у дитячі роки ніколи не стираються з пам'яті пізнішими сприйманнями. «Немає сумніву, – пише В. Сухомлинський, – що від естетичного розвитку, набутого в дитинстві, в основному й залежить естетичний та емоціональний розвиток людини» [2, с. 267]. Тому й роль вчителя початкових класів в естетичному вихованні учнів є основною.

У тезах лише окреслимо основні шляхи й засоби естетичного виховання молодших школярів, які були апробовані В. Сухомлинським та колективом Павлівської школи :

- спостереження за природою (уміння бачити найтонші відтінки краси природи у різні пори року, у будь-яку погоду, знаходження «куточків краси» і «хвилинок краси»);

- бесіди про природу в хвилини спостереження її, поєднання образу і слова;

- використання краси слова – поезії, казки, казкових образів;

- споглядання творів живопису;

- прослуховування музичних творів;

- залучення до активної творчої діяльності (малювання, індивідуальне й колективне створення казок, моделювання, конструювання, ліплення, вишивання тощо);

- створення естетичної обстановки у повсякденному житті – в класі, на пришкольній ділянці, вдома;

- турбота про збереження і примноження багатства природи.

Пропоновані В. Сухомлинським шляхи і засоби естетичного виховання актуальні і в сучасній початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студ. пед. фак-тів. Київ : Абрис, 1997.

2. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра. В. О. Сухомлинський. *Вибрані твори*: в 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 1. С. 209–400.

3. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. *В. О. Сухомлинський. Вибрані твори*: в 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 1. С. 403–636.

4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості *В. О. Сухомлинський. Вибрані твори*: в 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 1. С. 55–206.

Растригіна А. М.,

д.п.н., професор, професор кафедри мистецької освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ДУХОВНІ КОНСТАНТИ ОСОБИСТІСНОЇ СВОБОДИ ДИТИНИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Особистісна свобода як здатність людини до духовного самовдосконалення і вільного саморозвитку, що ґрунтуються на засадах загальнолюдських морально-духовних цінностей й відшліфовуються почуттям власної гідності є найголовнішою метою й найхарактернішою ознакою виховних парадигм сьогодення. Духовно-ціннісне підґрунтя особистісного розвитку дитини наразі є основним орієнтиром Нової української школи. Це віддзеркалюється й в основних державних стандартах та нормативно-правових актах, покликаних забезпечувати неухильне дотримання принципів гарантування особистісної свободи у сучасних виховних моделях [2, с. 30].

Адепт сучасної теорії духовного розвитку особистості І. Бех наголошує на тому, що саме почуття власної гідності й духовна свобода є тими фундаментальними особистісними цінностями, котрі задають сучасну стратегію і тактику виховного процесу [1]. А його послідовниця, В. Чернобровкіна підкреслює, що умовами розвитку особистісної свободи є знання, розуміння цінності, усвідомлення власної свободи [6]. І це повністю співпадає з нашою науковою позицією у дослідженні проблеми розвитку особистісної свободи вихованців, оскільки категорія «духовна свобода» сьогодні визначається як вища, домінантна особистісна цінність [3].

Аналізуючи творчу спадщину видатного українського науковця й практика-просвітителя Василя Сухомлинського, ми дійшли висновку, що ще в 60-х роках ХХ ст. великий педагог наголошував на значущості духовної свободи в особистісному розвитку вихованців, котра є корінням морально-духовного обличчя людини. Звісно, у працях Василя Сухомлинського ми не знайдемо категорій «духовна свобода» та «особистісна свобода», оскільки його педагогічна діяльність припала на часи, коли процес виховання визначався як «процес передачі досвіду одним поколінням і засвоєння його іншим», а його головною метою був «цілеспрямований вплив на розвиток

особистості школяра», спрямований на формування слухняного, дисциплінованого, схильного до стабільності виконавця.

Проте, звертаючись знову й знову до багатогранної педагогічної спадщини великого педагога, з великою мірою впевненості ми можемо стверджувати, що по суті, його виховна система побудована за принципами педагогіки свободи, яка розглядає теоретичні й практичні засади розвитку внутрішньої свободи особистості, її суб'єктності, здатності до свідомого й відповідального самовизначення, самостійного вибору та реалізації власного життєвого шляху [4]. Оскільки у центрі унікальної на той час концепції виховання Василя Сухомлинського стоїть дитина, духовне життя якої, її інтелектуальний, фізичний, естетичний розвиток поставлено у пряму залежність від духовно-ціннісного підґрунтя її особистісного розвитку.

Проголосивши найвищою цінністю виховання дитини її унікальність та неповторність, весь процес навчально-виховної роботи, В. Сухомлинський побудував на морально-духовних імперативах і цінностях, увів у педагогічну науку та шкільну практику такі ціннісні категорії, як совість, сором, любов, терпимість, співчуття, повага, шана, гідність та ін. Майже в кожному творі видатного педагога висвітлюються питання морально-ціннісного виховання дитини, де почуття власної гідності є не тільки умовою прогресу суспільства й запорукою формування шляхетності особистості, а й становить серцевину її духовності, яка зростає на тлі свободи й відповідальності [3]. Василь Олександрович писав: «... у людському світі безліч доблестей, але одна доблесть є вершиною людяності – це почуття власної гідності» й наголошував що саме у вільному вчинку реалізується гідність вихованця [5, с. 510]. Будучи не тільки педагогом-новатором, а й яскравим публіцистом, Василь Олександрович, писав, що найголовніше в його житті є любов до дітей [5, с. 28], і саме це почуття стало основою його педагогічної системи, дієвість і спрямованість якої у світ дитинства була зумовлена іманентно властивими їй принципами розвитку особистісної свободи вихованців [3]. На нашу думку, саме з цінностей духовної свободи виходив корифей української педагогіки, вважаючи головною метою навчально-виховного процесу вільний та різнобічний розвиток особистості школяра, й завдяки цьому обґрунтовані ним ідеї про бережливе ставлення до дитини, глибоке вивчення її духовного світу, готовність допомогти їй у самовизначенні й саморозвиткові живуть і втілюються у практику Нової української школи, засадничими основами якої є інваріантні принципи педагогіки свободи [4].

Про пріоритету цінність особистості дитини над будь-якими іншими цінностями йдеться у монографії Василя Сухомлинського «Духовний світ особистості школяра», у працях «Людина – найвища цінність», «Серце віддаю дітям» та ін., де автор пропонує організувати виховання і навчання

з урахуванням природи людської особистості взагалі, розуміння законів її особистісного саморозвитку, а також особливостей кожної дитини як індивідуальності й наголошує на неможливості втискування її у певний шаблон [3]. Своєрідність цього уявлення полягала в тому, що важливим і необхідним уважався не стільки сам індивідуальний підхід, скільки його мета, те, заради чого він здійснювався: збереження і розвиток особистісної свободи кожної дитини. Вважаючи кожен конкретну дитину початковим моментом й одночасно головною метою та результатом педагогічного процесу, мудрий учитель спрямовував останній на збереження і розвиток у дитині її індивідуального образу, надання всіх необхідних умов для особистісного розвитку та самореалізації.

Дбайливе ставлення до дитини як до «паростка» особистості, що закономірно впливає з ідеї самоцінності особистості, у практиці роботи директора Павлиської школи доповнюється принципом самоцінності дитинства, що стверджує самодостатнє значення дитячого періоду життя, підкреслюючи його своєрідність і накладаючи заборону на підхід до дитинства з утилітарними мірками [3]. В. Сухомлинський вважав дитинство найважливішим періодом людського життя, не підготовкою до майбутнього життя, а дійсно яскравою й самобутньою сторінкою життя [5, с. 33]. Ставлячись до дитинства в цілому як до унікального періоду життя, у якому закладається фундамент майбутньої біографії людини, великий педагог під час організації навчально-виховного процесу, пошуку прийнятних методів й організаційних форм виховання та навчання керується саме принципом «виходити з дитини». Й саме тому його школа стала школою радості для дітей, навчання – природним станом дитинства, складовою частиною дитячого життя.

Педагогічна система Сухомлинського щодо вільного й різнобічного особистісного розвитку дитини, передбачала створення у житті кожної дитини такої гармонії, яка сприяла б не просто розвитку окремих якостей, а гармонії розвитку особистості в цілому, її самосвідомості й здатності до відповідального самовизначення. Відчуття ж дитиною щастя багато в чому залежить від того, наскільки природно й природовідповідно організоване дорослими її життя, згідно із законами її внутрішньої природи й законами навколишнього світу.

Василь Олександрович, будучи щирою і відвертою людиною, зізнавався, що не може без глибокого болу в серці дивитися на те, як спотворюється природне життя дитини, коли школа виснажує її сили, коли вчитель забуває про врахування специфіки дитинства як особливого соціокультурного й природного феномена, про необхідність урахування своєрідності особистості зростаючої дитини. Великого значення у вихованні вільної особистості Василь Сухомлинський надавав навколишньому

середовищу. Він створив досконало дієву систему виховання дітей на лоні природи, залучення їх до невичерпних витоків народної мудрості, якими користувалися і користуються діди, батьки, матері, виховуючи своїх дітей [3]. Тобто, проголошена принципом самоцінності особистості необхідність діяти згідно з природою дитини надавала педагогічній діяльності педагога-новатора імпульс до дії принципу природовідповідності, який, у свою чергу, міг бути реалізований тільки в єдності з останнім. Для свого ж здійснення принципи самоцінності особистості, самоцінності дитинства, природовідповідності й гармонізації навколишнього середовища потребували умов розвитку особистісної свободи.

Багаторічні педагогічні пошуки великого українського педагога були спрямовані на подолання всіх тих вад традиційної педагогіки, які викликають у школярів категоричне небажання вчитися. Він розумів, що дитина передусім має право на особистісну свободу і не повинна підкорятися волі й бажанням вчителя, навіть тоді, коли останній вимагає цього із найкращих міркувань [5, с. 523]. Свобода вибору означає можливість для дитини йти своїм власним шляхом, але поважаючи інтереси інших людей, які теж мають право на свободу. Свобода мислиться нерозривно пов'язаною з відповідальністю особистості за власний вибір. Саме з таких позицій оцінюється певна еволюція поглядів великого педагога, вслід за яким виріс і розвинувся цілий рух педагогів-новаторів, що працюють на засадах педагогіки свободи. але першим, хто у вітчизняній педагогіці звернувся до духовних констант особистісної свободи вихованців, був Василь Олександрович Сухомлинський.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І.Д. Ціннісні наголоси у сучасному вихованні. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. – 36. наукових праць. Вип.10. – Т.1. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 7.
2. Назаренко Л.М., Антюшина О.М. Ціннісні орієнтири «нової школи»: у вимірі наукової позиції Є.П. Голобородько. *Таврійський вісник освіти*. 2017. – № 1 (57). – С. 30-33.
3. Растригіна А.М. Ціннісні виміри виховання дитини в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. *Наукові записки – випуск 78 (2)*. – серія: Педагогічні науки. Кіровоград РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2008. – С. 23-26.
4. Растригіна А.М. Розвиток теорії вільного виховання у вітчизняній і зарубіжній педагогіці кінця ХІХ – першої половини ХХ століття. Автореферат...д.п.н. Київ. 2004.
5. Сухомлинський В.О. *Вибрані твори*: В 5т. – К.: Рад. школа, 1997. – Т.1 – 654 с.
6. Чернобровкіна В.А. Психологія особистісної свободи: монографія. Держ. закл. «Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка».

Рацул А. Б.,
к.п.н., професор, завідувач кафедри
педагогіки та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

«ВІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ» В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ ДИТИНИ

Постановка проблеми. В умовах нестабільної ситуації у світі, російськоукраїнської війни, активної апробації нових технологій та безперервної боротьби з викликами глобалізації трансформація освіти є важливим завданням для України. Сьогодні постає необхідність розвивати та впроваджувати цифрові технології, урахувувати індивідуальні потреби та здібності кожного учня, адаптувати навчання до конкретного учня, що вимагає зміни підходів до викладання та організації освітнього процесу в цілому.

Нова українська школа, запроваджена у 2018 році, є однією зі спроб відповіді на виклики часу. Змінюються не лише критерії оцінювання учнівських знань, умінь та навичок – кардинальних змін зазнають самі принципи роботи педагогів, засоби та методи навчання, змінюється загальна спрямованість діяльності всієї освітньої системи України.

Одним з ключових її завдань тепер є виховання вільної, демократичної, творчої особистості, справжнього члена суспільства, вихованого на принципах гуманізму, терпимості, толерантності та ще низки інших загальнолюдських цінностей співіснування. На хвилі цих реформувань та перетворень серед певної частини освітян набула поширення ідея стосовно недоцільності використання творчих надбань педагогіки радянського періоду.

Аналіз досліджень і публікацій. Фундаторами «тоталітарної педагогіки» проголошують таких педагогів, як А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, Ж.-Ж. Руссо, Г. С. Сковорода, І. Г. Песталоцці та багато їх наступників та послідовників.

Останнім часом стосовно В. О. Сухомлинського розпочалися досить таки активні спроби зобразити його творчу спадщину морально і практично застарілою, неефективною в умовах нашого сьогодення. Тим самим В. О. Сухомлинському неначе ставлять за провину надуману «тимчасовість», «недовговічність» його педагогічних ідей.

Головною **метою** запропонованої статті вважається визначення і характеристика принципів вільного виховання, закладених у педагогічних ідеях В. О. Сухомлинського. Спробуємо довести те, що педагогічні ідеї

В. О. Сухомлинського ґрунтуються на принципах вільного виховання, яке є прямою протилежністю вихованню авторитарному.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, проаналізуємо (наскільки це можливо у такому короткому за своїм обсягом дослідженні) співвідношення класичного, енциклопедичного трактування ідеї вільного виховання і основних принципів педагогічної системи В. О. Сухомлинського.

Вільне виховання, за визначенням «Педагогічної енциклопедії», це – вільний, не затиснутий ніякими обмеженнями розвиток сил і здібностей кожної дитини, повне розкриття індивідуума. Необхідно зазначити, що європейські та американські педагоги, які були прихильниками течії вільного виховання, практично притримувалися точки зору Жана-Жака Руссо, котрий вважав, що вихователь практично має керувати дитиною, але вихованець не повинен про це навіть підозрювати. Тож можна стверджувати, що вільне виховання – це, насамперед, надання вихованцю можливості вільно, без зайвого тиску (і тим більше без застосування авторитаризму) з боку педагога формувати власні переконання та життєві принципи. Безумовно, що формування подібних переконань та принципів виховання в душі демократизму є одним з найважливіших завдань сучасної вітчизняної педагогіки. На нашу думку, реалізація цього завдання належить більше до площини понять методики, ніж педагогіки, тобто суто виховання. Вільне виховання – це певний підбір засобів та методів виховання і навчання особистості. Те, що за допомогою цих засобів і методів можна сформувати у вихованця почуття потягу до свободи та демократичних засад співіснування, цілком імовірно, але першочерговим завданням вільного виховання є вироблення в індивіда потягу та звички до самовиховання. Підтвердження своєму переконанню автори знаходять у чисельних працях класиків педагогічної науки, у значній кількості методичних розробок та досліджень сучасних педагогів. І одним з тих, хто зробив вагомий вклад у справу подальшого становлення та розвитку ідеї вільного виховання, був саме наш видатний земляк-педагог Василь Олександрович Сухомлинський.

В. О. Сухомлинський присвятив низку своїх праць різноманітним аспектам виховання (вихованню патріотичному, розумовому, моральному, трудовому, фізичному тощо), але при цьому не виокремлював такий аспект, як виховання вільне. Більше того, вивчаючи відомі усім «Сто порад вчителю» В. О. Сухомлинського, у пораді третій «Як запобігти виснаженню нервових сил у процесі повсякденної діяльності», ми зустрічаємо такий вислів Василя Олександровича: «Це не проповідь нехлюйства й «вільного виховання» [5, с. 430].

Але перш ніж робити висновок про те, що В. О. Сухомлинський ставив вільне виховання в один ряд з нехлюйством, слід урахувати ту обставину, що

він виділив термін «вільне виховання» лапками. У процесі більш детального вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського можна переконатися, що подібне виокремлення, у контексті згаданого вище речення, є неприхованою іронією над ідеями окремих «апологетів» ідеї вільного виховання, які підмінили ідею виховання вільною ідеєю виховання анархічного – тобто їхня концепція передбачає майже повну (якщо й не повну) відсутність впливу вихователя на вихованця. Але ж де в такому разі виховання?

На глибоке переконання цієї статті, виховання – це цілеспрямований розвиток особистості вихованця вихователем. На відміну від виховання, нецілеспрямований розвиток особистості може відбуватися поза волею вихователя та вихованця. Нецілеспрямований розвиток особистості може здійснюватися під впливом різноманітних та внутрішніх факторів (кліматичні умови, режим освітлення, відчуття голоду, самотність, загроза довколишнього оточення тощо), але розвиток особистості, навіть психологічно-розумовий, відбувається через фізіологічні шляхи впливу. Виховання якраз і характеризується тим, що головним чинником впливу на особистість є психологічно-розумовий розвиток вроджених і набутих нахилів і задатків, за допомогою реалізації яких ця особистість спрямовує в собі процес вироблення і утвердження тих чи інших якостей, які формують її індивідуально-соціальну модель. Стосовно ж принципів вільного виховання у педагогічних ідеях В. О. Сухомлинського, то ці принципи є основою, своєрідним їх підґрунтям, особливо це відчутно у тих ідеях, які стосуються методичної сфери. Практично сама його педагогіка є живим втіленням безпосередньої ідеї вільного виховання.

В. О. Сухомлинський чітко вказував на умови повноцінного і вільного розвитку дитини (такого, що сприяє бажанню до самореалізації, а в процесі цієї самореалізації неминуче постане і необхідність самовиховання, і цю необхідність дитина буде самоусвідомлювати). Серед цих умов він визначив багате різноманітністю, приваблююче інтелектуальне життя, яскраву емоційність під час пізнання навколишнього світу, наявність і очевидність певних досягнень у роботі учня, оскільки безрезультатна праця, за визначенням В. О. Сухомлинського, є найбільшою небезпекою, яка підстерігає і учня, і вчителя [2, с. 438].

Висновки. Тож проаналізувавши навіть окремі аспекти педагогічних ідей В. О. Сухомлинського, ми можемо зробити висновок, що вони не просто увібрали в себе певні компоненти ідеї вільного виховання, вони є по-справжньому потужним і якісним удосконаленням цієї педагогічної методики. Василь Олександрович закликав і спрямовував педагогів не лише до втілення та унаочнення зовнішніх ознак свободи, головним завданням усієї педагогічної діяльності та діяльності усіх своїх послідовників він

визначав народження у вихованця почуття внутрішньої свободи. Свободи, яка ґрунтується на почутті особистої гідності і самоповаги та не допускає негативних проявів з боку особистості до інших членів суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. К.: Радянська школа, 1976. Т. 1.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. К.: Радянська школа, 1976. Т. 2.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. К.: Радянська школа, 1977. Т. 3.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. К.: Радянська школа, 1977. Т. 4.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. К. : Радянська школа, 1977. Т. 5.

Рацул О. А.,

д.п.н., професор, професор кафедри
психології та соціальної роботи,

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СВІТЛІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Важливість інтеграції освіти в Україні в глобальний контекст та підкреслює роль вихователів, батьків і педагогів у формуванні справжньої людини згідно з ідеями В.О. Сухомлинського. Сучасний підхід до виховання і навчання вимагає від них активності, креативності і компетентності, а також розуміння та врахування унікальних потреб кожної дитини.

Актуальні завдання сучасного суспільства, такі як допомога переселенцям, боротьба зі зловживанням наркотиками, допомога бездомним, а також підтримка пенсіонерів, інвалідів та багатодітних сімей. Ці завдання потребують не лише соціальних програм, але й педагогічної корекції і виховної роботи для того, щоб допомогти цим групам людей і покращити їхню якість життя.

Важливі аспекти сучасної освіти та виховання, спрямовані на створення гармонійного та громадянськи відповідального суспільства.

Важливість милосердя і громадянської відповідальності у різних епохах і серед різних осіб в історії. З давніх часів люди та спільноти надавали допомогу бідним і бездомним, надаючи їм притулок, їжу, одяг та інші необхідні речі. Ця традиція милосердя та соціальної підтримки відображає важливий аспект гуманізму та громадянської солідарності.

Згадуючи видатних світових педагогів, таких як К. Ушинський, Софія Русова і А.С. Макаренко, засвідчуємо їхню велику роль у просвітництві та вихованні молодого покоління. Вони намагалися розвивати не лише знання та навички, але й моральні цінності, громадянську відповідальність та

культуру. Їхня діяльність спрямована на підготовку дітей до гідного життя та активної участі у суспільстві.

Важливість навчання та виховання, спрямованого на розвиток не лише інтелектуальних, але і соціальних та етичних аспектів особистості, щоб створити більш справедливе та гуманне суспільство.

Педагог соціальний відіграє важливу роль у суспільстві, працюючи з особами, які потребують підтримки та допомоги у складних життєвих ситуаціях. Основною метою їхньої діяльності є створення умов для задоволення соціальних та особистісних потреб своїх клієнтів, а також сприяння їхньому соціальному включенню та реабілітації.

Основні аспекти роботи педагога соціального, які ми відзначаємо:

Підтримка та захист: Педагог соціальний має забезпечувати підтримку та захист клієнтів від негативних впливів та ситуацій.

Особистісний підхід: Робота повинна базуватися на індивідуальному підході до кожного клієнта, враховуючи його особистісні особливості та потреби.

Активізація ініціативи: Педагог соціальний сприяє активізації думок, волі та дій своїх клієнтів, допомагаючи їм приймати важливі рішення та діяти відповідно до них.

Спрямованість на конкретні результати: Результатом роботи педагога соціального є досягнення конкретних позитивних змін у житті та стані клієнтів, такі як вихід з девіантної поведінки, подолання наркотичної залежності або життя з хворобою, такою як СНІД.

Повага та своєчасність: Педагог соціальний повинен підходити до своєї роботи з повагою до гідності та прав своїх клієнтів, а також діяти своєчасно, реагуючи на їхні потреби.

Ця діяльність є важливою для покращення якості життя та соціальної інтеграції людей у вразливих життєвих ситуаціях. Педагоги соціальні вносять вагомий внесок у суспільство, допомагаючи індивідам переживати труднощі та розвивати свій потенціал.

Видатний український педагог відомий своїм глибоким розумінням дітей та принципами гуманної виховної роботи. В.О. Сухомлинський використовував комплексний підхід до виховання, який враховував індивідуальні особливості та вікові потреби кожного вихованця. Його підхід базувався на навчанні через життєвий досвід та активну участь у вихованні дітей.

В.О. Сухомлинський покладав особливий акцент на формування моральних цінностей, виховуючи у дітей почуття добра, справедливості та гідності. Він розвивав критичне мислення та самостійність учнів, сприяючи їхньому пізнанню світу та розвитку власних талантів.

В.О. Сухомлинський також вдавався до діалогу з батьками та спільнотою, проводячи бесіди та лекції щодо важливих питань виховання, таких як шкідливий вплив алкоголю. Це свідчить про його бажання спільно працювати з батьками та дорослими для досягнення спільних цілей у вихованні дітей.

Таким чином, виправдовувати принципи В.О. Сухомлинського та додавати до них комплексний підхід, врахування вікових та індивідуальних особливостей, а також активну роботу з батьками, є дуже раціональним та ефективним підходом до виховання та навчання дітей та молоді.

Павлиський педагог у листі завтрашньому вчителі «Залежить тільки від нас» [1, с. 284-285] дає поради: «майте довірливість до дитини»; «бачити в учневі живу людину»; «цінувати живі людські стосунки»; «не ігнорувати невдачі підопічного»; «формувати віру в самого себе».

Це стосується і педагога соціального та психолога, який не вірить в успіх своєї справи, ігнорує дрібниці, на вихованця дивиться як на закінченого злочинця, не поважає гідності істоти, не довіряє.

В.О. Сухомлинський створив **технологію вивчення дитини**, компонентами якої є: розуміння та доброзичливість; допомога у розвитку та самовдосконаленні; оберігання від зла; «лікування» природою, казкою, працею; залучення до духовних скарбів.

Сутність названої технології – це дитиноцентризм, бо індивід – це динамічна біосоціальна істота, яка потребує педагогічного захисту та педагогічної підтримки. Дієво любити дитину – це «переживати за неї, чуйно ставитися, бути небайдужим» [2].

Отже, педагог соціальний повинен свою діяльність реалізовувати з урахуванням того, що дитина ще не має соціальних зв'язків та відносин, бо вона ще не досягла усвідомлення свого «я».

Педагог-гуманіст В.О. Сухомлинський писав про те, що, оберігаючи дітей від зла, слід глибоко вивчити природу дитини, поважати гідність, доброзичливо ставитися, допомагати у подоланні життєвих труднощів, вести педагогічну підтримку [2].

Отже, аналізуючи проблеми соціально-педагогічної роботи, ми окреслили новітні педагогічні технології, які застосовував В.О. Сухомлинський, а саме: технологію вивчення дитини; технологію опіки та милосердя; технологію проектування процесу соціалізації дітей.

Ця знахідка сьогодні має стати основою роботи педагога соціального.

Перспективами дослідження даної проблеми є: творче впровадження в практику педагогічних технологій павлиського вченого, вивчення психологічних аспектів в системі «педагог соціальний – дитина».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В.О. Залежить тільки від нас: лист завтрашньому вчителю / В.О.Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.5. – С. 284-288.
2. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В.О.Сухомлинський. – Вибр. т.: У 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 393-625.

Руденко С. А.,
старший викладач кафедри спеціальної
фізичної та домедичної підготовки,
Донецький державний університет внутрішніх справ

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУЮЧА СКЛАДОВА ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВО-ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Педагогічна концепція В. О. Сухомлинського гуманістична, особистісно-орієнтована, демократична та органічно поєднує народну і класичну педагогіку. Головна спрямованість педагогічної діяльності Василя Олександровича – формування всебічно розвиненої особистості, яка поєднує такі складові розвитку – фізичний, розумовий, моральний, естетичний. У своїй фундаментальній праці «Сто порад учителю», вчений пише: «Фізична, емоційна, інтелектуальна, естетична і трудова культура розглядаються в їх єдності й взаємозалежності. Фізична культура є елементарною умовою повноти духовного життя, інтелектуального багатства. Разом з тим, фізична культура облагороджує всі інші сфери людського» [1, с. 618].

Василь Сухомлинський системно відзначав у своїх працях, що «турбота про людське здоров'я, тим більше про здоров'я дитини, – це не просто комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил, не перелік вимог до режиму харчування, праці, відпочинку. Це, насамперед, турбота про гармонійну повноту всіх фізичних і духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості» [2, с. 109].

У школі під керівництвом В. О. Сухомлинського здійснювалося впровадження здорового способу життя: санітарно-гігієнічні вимоги до зовнішніх умов життя та режиму праці й відпочинку учнів; організація фізичної праці дітей як важливого засобу зміцнення здоров'я; фізичне виховання як на уроках фізичної культури, так і в процесі позакласної спортивно-масової роботи; організація активного діяльнісного відпочинку учнів; система виховної роботи щодо особливостей людського організму; оптимальне чергування розумової праці з руховою діяльністю; оздоровча спрямованість занять фізкультурою: уроків фізичної культури, ранкової зарядки, фізкультхвилинок, динамічних перерв, широка мережа спортивних

секцій і залучення школярів до активної участі в них; спортивні ігри, змагання, спартакіади.

На заняттях фізкультурою, під час змагань значна увага приділялася естетичній досконалості, виразності та граціозності рухів; вважалися неприпустимими змагання, де єдиним критерієм успіху була швидкість виконання вправ, а отже, відсутні естетичні смаки, масовість, урахування індивідуальних властивостей школярів. Оптимальне чергування розумової діяльності та фізичних навантажень, дотримання чіткого режиму визначається провідним для здоров'язбереження дітей. Напружена робота, розумова діяльність чи фізична праця повинні доповнюватися відпочинком. Проте, за визначенням вченого, відпочинок лише тоді відпочинок, коли він є своєрідною грою фізичних і духовних сил [5, с. 196].

Василь Олександрович надає поради щодо збереження власного здоров'я:

1. «Здоров'я – це повнота духовного життя, радість, ясний розум. Твоє здоров'я – в твоїх руках.

2. Постав собі за правило: щодня, прокинувшись від сну, відразу ж зроби ранкову гімнастику.

3. Примушуй себе кожен ранок робити холодні обтирання.

4. Ні дня без фізичної праці. Праця випрямляє тіло і душу. У постійній, повсякденній праці – людське довголіття.

5. Хай стануть твоїми заповідями простота, помірність, стриманість у їжі.

Таким чином, у науково-творчому доробку В. О. Сухомлинського можна визначити блоки порад щодо формування, збереження і примноження здоров'я людини, представлено проблеми змісту освіти, діалектики навчально-виховного процесу, здоров'язбереження та взаємозв'язок усіх складових частин. Поради Василя Олександровича в ракурсі збереження і зміцнення здоров'я не втрачають своєї актуальності у період перетворень і реформувань освіти, інтенсивного розвитку української державності та суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю. Вибрані твори в 5 томах. Київ: Рад. шк., 1976. Т 2. С. 419 - 654.

2. Сухомлинський В. О. Здоров'я, здоров'я і ще раз здоров'я. Вибрані твори в 5 томах. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 1. С. 103 - 111.

3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5 томах. Київ: Рад. шк., 1976. Т 3. С.7 - 279.

4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори в 5 томах. Київ: Рад. шк., 1976. Т 1. С.55 - 206.

Савченко Н. С.,

д.п.н., професор, професор кафедри
педагогіки та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ІДЕЇ ГУМАНІЗМУ У ТВОРАХ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У вирішенні сучасних завдань духовно-інтелектуального відродження суспільного життя народу гуманізація виховного процесу посідає провідне місце. Сьогодні нація поступово відроджує свої національні традиції, які поступово втрачалися в гонитві за культурними нормами і цінностями «чужої культури» [8].

Аналіз наукових досліджень останніх років свідчить про постійний пошук вирішення проблем гуманізації виховного процесу, зокрема у вищих навчальних закладах. Важливе місце посідають: орієнтири сучасного гуманізму: проблеми ціннісних орієнтацій в освіті (В. Андрущенко, М. Михальченко), в суспільній, освітній, психологічній сферах (Г. Балл), теорія особистісно-зорієнтованого навчання та виховання (І. Бех), гуманізація і гуманітаризація освіти (Р. Беланова), гуманітаризація і гуманізація педагогічного процесу в школі (Б. Грицюк), виховний ідеал як головна гуманістична цінність [7] (М. Євтух), генезис гуманістичних ідей у педагогіці (Д. Пащенко), гуманістичні аспекти пошуку ефективності сучасної освіти (П. Скляр, Т. Уманська), формування гуманних взаємовідносин у різних видах діяльності (О. Сухомлинська) та інші.

Окреслюючи ключові поняття необхідно звернутися до визначення термінів «гуманізм» та «гуманізація освіти».

Так, наприклад, академік С. Гончаренко визначає поняття «гуманізм» як «систему ідей і поглядів на людину як найвищу цінність»; в історичному аспекті «гуманізм – прогресивна течія західноєвропейської культури епохи Відродження, спрямована на утвердження поваги до гідності й розуму людини, її права на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей» [1, с. 76–77].

Поняття «гуманізація освіти» – це «центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворної функції» [1, с. 76].

Вагома роль у визначенні шляхів гуманістичного виховання належить В. Сухомлинському, який наголошував на тому, що дійсна гуманність педагогіки повинна ґрунтуватися на тому, щоб зберегти радість, щастя, на яке має право особистість. Він першим у педагогіці звернувся до проблеми формування духовності особистості як однієї із провідних у вихованні;

багато писав про «виховання гуманності, людяності через творення добра людям» [4, с. 35]. Ця ідея висвітлюється у багатьох його творах: «Духовний світ школяра», де В. Сухомлинський, надаючи духовності особливого значення у формуванні особистості, висвітлює складові духовності в їх нерозривній єдності. Педагог писав: «Сфера духовного життя людини – це розвиток, формування й задоволення її моральних, інтелектуальних і естетичних запитів та інтересів у процесі активної діяльності» [4]; «Як виховати справжню людину», де педагог обґрунтовує конкретні принципи, істини, навчання, настанови, рекомендації. Автор вперше у вітчизняній педагогіці розкриває суть понять: відповідальність, доброзичливість, гідність, людяність, патріотизм, толерантність тощо [5; 2]. На переконання В. Сухомлинського найважливішими моральними якостями вихованців повинні бути доброта, честь, совість, любов і повага до інших людей тощо. Звертаючись до дітей, педагог наголошував, щоб вони «не завдавали своїми вчинками, своєю поведінкою болю... іншим людям» [5]; необхідно вміти «підтримати, допомогти... людині» не залежно від обставин; «Серце віддаю дітям», в якому автор зазначає: «Найголовнішою рисою педагогічної культури має бути відчуття духовного світу кожної дитини, здатність приділити їй стільки уваги й духовних сил, скільки потрібно для того, щоб дитина відчула, що про неї не забувають, її горе, її образи й страждання поділяють» [3; 6].

У своїй праці «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» В. Сухомлинський зазначає: «Процес виховання всебічно розвиненої особистості, гармонійної особистості полягає в тому, що, дбаючи про досконалість кожної грані, сторони, риси людини, вихователь в той же час ніколи не випускає з уваги ту обставину, що гармонія всіх людських граней, сторін, рис визначається чимось провідним, основоположним» [4, с. 78].

Таким чином, вагома роль ідей гуманізму належить В. Сухомлинському, який не тільки сформулював зміст і завдання морального виховання, а і визначив провідні принципи гуманістичної поведінки вихованців (доброта, толерантність, повага до старших тощо). У своїх творах педагог намагався розкрити проблеми гуманістичного виховання крізь призму духовності, моральності, патріотизму, толерантності. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що і на сьогодні погляди В. Сухомлинського, зокрема на проблему гуманізації виховного процесу, залишаються актуальними, постійно доповнюючись різними аспектами розкриття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: «Либідь», 1997. 366 с.
2. Деркач В.Ф. Гуманістичні ідеї толерантності В.О. Сухомлинського. *Науковий вісник Миколаївського університету імені В.О. Сухомлинського*. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип.1.46. С.45 – 49.

3. Михайлишин Р.І. Духовно-гуманістичне виховання в теорії і практиці В.О. Сухомлинського [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://pedcollege.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/09.Pdf>.

4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. Т. 1. Київ : Рад. школа, 1979. 686 с.

5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. Т. 2. Київ: Рад. школа, 1979. 718 с.

6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т.Т.3. Київ: Рад.школа, 1976. 638 с.

7. Молодиченко В. Ціннісний контекст духовного світу сучасної студентської молоді. *Мультиверсум. Філософський альманах*: Зб. наук. пр. Київ, 2009. Вип. 80. С. 207–217.

8. Олексенко Р. И. Мудрость со школьной скамьи. *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos Tarpautinė mokslinė – praktinė konferencija*, 2017. С. 80.

Тіхонова Н. Г.,

к.п.н., старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти,
комунальний заклад «Кіровоградський ОШПО
імені Василя Сухомлинського»

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ: ЗАПОВІТ НА ЦІЛЕ ЖИТТЯ

«Не силуйте душу людини, уважно придивляйтеся
до законів природного розвитку кожної дитини,
до її особливостей, прагнень, потреб»
*Януш Корчак, польський педагог і письменник,
національний герой польського народу*

«Заповіт на все життя» – саме ці слова з маленької книжечки польською мовою в сірій обкладинці на все життя запам'ятав Василь Сухомлинський, коли він по війні дізнався про героїчний подвиг Януша Корчака. Висловлювання польського патріота, який «не торгує сумлінням» і разом з дітьми пішов на смерть вразило Василя Олександровича і стало для нього основоположним постулатом протягом усієї педагогічної діяльності [3, с. 47].

Педагогічний талант В.О. Сухомлинського розвинувся у Павлівській школі у 60-х роках ХХ століття, коли педагог організував:

- для дітей – Школу радості;
- для учителів – психолого-педагогічне середовище, яке стимулювало їх на удосконалення виховання та розуміння розвитку кожної дитини, її особливостей, прагнень, потреб;
- для батьків – Батьківську школу, основою якої була народна мудрість, мораль, загальнолюдські цінності [1, с. 79].

Очевидним є те, що сучасна українська освіта в умовах воєнного стану повинна ґрунтуватися на готовності педагога до впровадження ідей педагогічної спадщини Василя Сухомлинського як одного з *актуальних* напрямів ефективного навчання та виховання учнів, який можливий за умови розуміння та осмислення проблем сучасного розвитку освітніх процесів.

У час, коли діє Нова українська школа, мета якої створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті, педагогічні настанови В.О. Сухомлинського є саме тим визначальним вітчизняним надбанням, яке спрямовується на підтримку реформування національної системи освіти України й важливою умовою створення школи де панує взаєморозуміння й підтримка здобувачів освіти.

Водночас в основу спадщини видатного педагога Василя Сухомлинського покладено невичерпність його ідей, поглядів та їхнє впровадження в сучасну освіту, задля становлення та гармонійного розвитку дитини як особистості, з урахуванням її прагнень та потреб.

Безперечно важливим чинником для всебічного розвитку, виховання і соціалізації дитини, на думку Сухомлинського В.О., є індивідуальний підхід до дитини, віра в її успіх. Спираючись на власний досвід, педагог вважав, що взаємини вчителя й учнів ґрунтуються на співробітництві. Зокрема він зазначав: «Справжнє духовне спілкування народжується там, де вчитель надовго стає другом, однодумцем і товаришем дитини в спільній праці... Одна з найцінніших якостей вихователя – людяність, глибока любов до дітей, у якій поєднується щиросердна ласка з мудрою суворістю і вимогливістю батька, матері» [3, с. 49].

Перелік таких висловлювань можна було б продовжувати. Проте хотілося б звернути увагу на те, що вони в педагогічній творчості В.О. Сухомлинського мали не декларативний характер, а дієвий. На його думку, ідея про людину як вищу цінність повинна не тільки досягатися розумом, а й відображатися в почуттях і в практичних діях, тобто в різних формах ставлення до людини. При цьому повага до дитини, безумовна підтримка дитинства виступає у Василя Олександровича абсолютною педагогічною істиною.

Розуміння дитини в сучасному світі це головне завдання кожної дорослої людини, особливо в період коли дитину оточує тривожний світ, світ агресії та війни. Важливо не залишати дитину у її тривогах, оточити її турботою для її безпеки, вселяючи надію на краще і безпечне життя, і пам'ятати слова видатного українського просвітителя-педагога Василя Сухомлинського: «дитинство, є найважливішим періодом людського життя,

не підготовкою до майбутнього життя, а справжнім, яскравим, самобутнім, неповторним життям» [3, с. 49].

У сьогоднішньому суспільстві є все: турбота і безпорадність, війна і впевненість в перемозі, розпач і радість успіхів, любов і ненависть, гармонія і безлад у відносинах між людьми. Тому слід знову і знову сучасній педагогічній спільності звертатися до ідей великого людинолюбця й мислителя Василя Сухомлинського. Саме ці ідеї, котрі на десятки років випередили свій час, є свідченням того, що наша нація здатна подолати всі негаразди й біди та залишатися незалежною суверенною країною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ликов В.Н. Народна мудрість педагогіки В.О.Сухомлинського: монографія. Кіровоград: Народне слово, 2003. 212 с.
2. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с. URL : <https://bodia.online/1/JGWHs>
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Науково-популярні видання. Видавництво «Акта», 2012. 537 с.

Турчак А. Л.,

к.п.н., професор, професор кафедри теорії
і методики фізичного виховання,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка;

Маркова О. В.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри теорії
і методики фізичного виховання,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

НАЦІОНАЛЬНЕ І ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА СЬОГОДЕННЯ

Мета роботи: розкрити зв'язок досвіду організації національного і військово-патріотичного виховання підростаючого покоління в педагогічній спадщині В. Сухомлинського з реаліями сучасного життя

Виклад основного матеріалу. Особливе місце у педагогічній спадщині В. Сухомлинського займає військово-патріотичне та національне виховання учнівської молоді, що надзвичайно актуально у сучасних умовах. Він вважав, що основними засобами педагогічного впливу на молоде покоління є слово і особистий приклад. Саме словесні методи й наслідування мають надзвичайне значення у формуванні національної свідомості і поведінки

підростаючих поколінь. Адже виховний ефект набагато вищий за умови безпосереднього спілкування вчителя і учня, старших поколінь з підростаючою молоддю, батьків з дітьми, всіх зацікавлених учасників виховного процесу зі школярами. Колективний морально-вольовий вплив як педагогічного складу кожного закладу загальної середньої освіти, так і оточення, має бути творчим об'єднанням однодумців, спрямування якого на вирішення глобальних питань виховання – створення світоглядних переконань, інтелектуальний розвиток пізнавальних сил і творчих здібностей кожної дитини, повага до національних та загальнолюдських цінностей суспільства. Сучасні реалії життя переконують, що такі моральні цінності як національна свідомість, патріотизм, любов до рідного краю, глибокі моральні переконання, етичне ставлення до навколишньої дійсності та активне включення у суспільну діяльність є визначальними факторами виховання справжньої людини. До цих фундаментальних понять входить усвідомлення важливої ролі українського народу у розвитку світової демократії, суверенності і незалежності кожної країни, ролі держав у розвитку людства.

Узагальнений досвід педагогічної практики В. Сухомлинського переконує нас в необхідності знову вивчати його етнопедагогіку, основні джерела наукової творчості та практичної діяльності. Так, у Павлівській середній школі була створена цілісна система військово-патріотичного виховання молоді, яка дієва в сучасних умовах загальнолюдського шкільного виховання. Така практика передбачає національно-патріотичне й військово-патріотичне виховання учнівської молоді на прикладах українських воїнів, які віддали життя за торжество істини, праці і щастя майбутніх поколінь; виховання у школярів поваги до матерів, які виростили героїв, які по жертвували своїм життям в ім'я свободи й незалежності України; уявні подорожі учнів до місць героїчних подвигів наших співвітчизників, до святинь вшанування пам'яті воїнів; розповіді дітям про героїчне минуле Української держави, яке переплітається із сьогоденням; проведення в класах обрядів, заснованих на високій національно-патріотичній ідеї, у якій через приклади розкривається велич героїзму і подвигу в ім'я України; створення у кожному класі сторінки бойової слави земляків; облаштування фото- і відеотеки з набором матеріалів про вірних синів і дочок, які сьогодні захищають кордони Української держави; догляд за місцями поховань загиблих у війні з агресором; проведення на таких меморіалах урочистих зібрань і виховних заходів національно-патріотичного й військово-патріотичного спрямувань; встановлення дружніх стосунків школи з рідними загиблих на фронті; створення у виховній діяльності з учнями умов, в яких вони могли б проявити і утвердити у собі фізичну й духовну стійкість, притаманну українському воїнству; читання школярами уже сучасної

творчості про видатних полководців, мужніх воїнів, подвиги героїв України; про самовідданість, безстрашність, сміливість, мужність й героїчну боротьбу за свободу і незалежність Батьківщини; організація зустрічей з бійцями та проведення походів місцями бойової слави українських захисників; взагалі – створення програм проведення бесід, круглих столів, лінійок та інших зібрань учнів з захисниками та захисницями України, які пробуджують у дітей захоплення громадянською свідомістю, героїчною звитягою, доблестю, величчю й самопожертвою в ім'я Вітчизни; організація й проведення з учнями зимових і літніх військових ігор з тривалими переходами та спорудженням різноманітних укріплень; ведення рукописного журналу «Наші воїни-земляки»; посадка школярами дерев у «Саду Героїв»; створення у закладі загальної середньої освіти «Кімнати слави та скорботи» та пантеону – галереї портретів героїв-односельчан, які полягли за свободу й незалежність України; відвідування учнями сімей воїнів; відзначення у школі днів пам'яті загиблих захисників і захисниць рідного краю; проведення диспутів на патріотичну тематику; створення учнями опису подвигу героя-земляка до хрестоматії моральних цінностей; збереження у сім'ях листів, фото- і відеоматеріалів, орденів та медалей тих членів родини, які героїчно загинули в бойових діях; проведення у родинях розповідей про бойові подвиги батька, матері, брата чи сестри, які створили славу і честь сім'ї і є одним із глибоких джерел виховання патріотизму; створення у школі «Кімнати думки» для зібрання видань про подвиги українських козаків-лицарів, бійців української визвольної армії та нинішніх захисників і захисниць – героїв степової Еллади; проведення у класі виховних годин про святині України, про видатних борців за свободу і щастя нашого народу, про мужність й непохитність воїнів, які йшли на смерть, але не зреклися істини [2].

Як бачимо, система військово-патріотичного виховання школярів, створена В. Сухомлинським включала одиночні, групові і колективні форми національного і військово-патріотичного виховання школярів. Багаторічна практика павлівського вчителя переконує нас, що сучасні завдання національно-патріотичного і військово-патріотичного виховання учнівської молоді вирішуються набагато легше за умови впливу старших на свідомість і поведінку дітей, емоції та почуття учнів, в тісному зв'язку діяльності з епохою й життям народу. Павлівський педагог створив, не дивлячись на тоталітарний режим, струнку систему виховання дітей на національних та загальнолюдських цінностях. Гармонізуючи педагогічний процес, В. Сухомлинський чітко окреслював основні ідеї традиційного виховання українців: цілеспрямованого формування етнічних морально-етичних цінностей нашого народу, етноморалі, яка стала кодексом життя учнів та їх батьків. Істинного педагога тривожила думка про гармонію у людини

громадянськості, ясного розуму, чистого серця, золотих рук: забезпечення наступності виховання поколінь засобами «збирання, зберігання, розвитку, множення всього, що створив, утвердив, завоював, вистраждав трудовий народ та передачі як святині із серця в серце, від покоління до покоління [3].

Висновок. Отже, в центрі діяльності закладів загальної середньої освіти з національно-патріотичного й військово-патріотичного виховання молоді має лежати національний ідеал, який формується на основі національно-патріотичної ідеї українського народу – незалежність, суверенітет і територіальна цілісність України. Саме національна ідея сьогодні має відігравати об'єднуючу і консолідуючу роль у перемозі українського народу над російським агресором. Національна ідея є основою формування громадянина України в реаліях сьогодення. Так в учнів буде формуватися національно-патріотична свідомість, справжня любов до рідного краю, своєї землі, Батьківщини, причому такої, якою створили й утвердили її старші покоління, якою вона вийшла з жорстокої боротьби в роки ворожої агресії. А згодом справжня любов переросте в бачення того, що треба зробити, щоб Україна стала ще могутнішою, розвинутішою і щасливішою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Фізичне виховання в рідній школі. № 3-4 (136-137). 2022. С. 2-17.
2. Зубалій М.Д. Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді. К., 2010. 272 с.
3. Сухомлинський В.О. Народження добра. Вибр. тв.: У 5-ти т. К., 1977. Т.5.

Філоненко О. В.,

д.п.н., професор, професор кафедри
педагогіки та спеціальної освіти,

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Російсько-українська війна в стократ помножила виклики, що стояли перед нашою країною. Вона різко змінили парадигму й орбіту національно-патріотичного виховання – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного. У вирі буремних подій сьогодення опинилися і враз стали реальними патріотами всі – від мужніх воїнів, які ціною власного життя виборюють найдорожче – саме право України на існування, її свободу, незалежність і територіальну цілісність, боронять від нової версії фашизму Європу і увесь світ, до відважних волонтерів і

малесеньких українців, які раптово подорослішали і взяли на себе невластиві дітям дорослі ролі. Війна актуалізувала такі апріорні, призабуті й «відкладені» цінності як волелюбність і гідність; екзистенційне право тисячолітньої нації в центрі Європи на гідне життя і власний вибір; спроможність захистити себе, родину, громаду, свою національну ідентичність, державні інтереси; потреба служити народові, Україні; бойове побратимство; відповідальність за власні рішення, дії і вчинки, громадянська активність, добротність, волонтерська діяльність; жертвність; культивування ставлення до захисника як до Героя; ідейна зрілість; здатність протистояти чужим впливам та ворожій ідеології.

Сьогоднішній виховний процес здійснюється в реальному часі – у героїчний період сучасної історії України, яскравого сплеску патріотичної свідомості й масового героїзму українського народу, який обстоює не лише свою свободу й суверенітет у двобої з ворогом; вияву небаченої досі жертвності українців, яких об'єднала спільна біда і гордість за свій народ, за самих себе й відповідальність перед людством [2, с. 8-9].

Виховання громадянина-патріота покликане сформувати в учнів такі якості як національна самоідентифікація, усвідомлення своєї належності до Нації Героїв – модерного українства, недекларативний патріотизм, дієва любов до України, готовність до подвигу й самопожертви в ім'я Батьківщини, до виконання свого патріотичного обов'язку, мужність, стійкість, відвага.

Сучасні громадяни України є свідками і безпосередніми учасниками подій, що відбуваються в нашій краї та мають неабияке значення. Вочевидь, виховуючи сучасне і прийдешнє молоде покоління, не можна забувати про історичний і педагогічний досвід, зокрема спадщину класика української педагогіки В. О. Сухомлинського. На сторінках невмирущої енциклопедичної спадщини вченого червоною ниткою проходить ідея любові до рідного краю, природи, батьків, до рідної мови, до Батьківщини. Саме з образом Вітчизни в серці кожного громадянина, безмежною любов'ю до неї пов'язує В. Сухомлинський почуття високого патріотизму. В одному з творів учений стверджує, що «любов до Батьківщини і любов до людей – це два швидких потоки, які, зливаючись, утворюють могутню річку патріотизму» [4, с. 178].

Справедливим буде твердження про те, що саме В. О. Сухомлинський узагальнив досвід попередніх поколінь та визначив основні завдання громадянського виховання і способи його реалізації. У своїй праці «Народження громадянина» видатний педагог ґрунтовно розглядає багато аспектів цієї проблеми: становлення дитини як особистості; дисципліна й самодисципліна та відповідальність перед колективом і перед самим собою; суперечності отрочтва; фізична й психічна культура підлітка; розумове

виховання й освіта підлітка; становлення моральності; емоційне та естетичне виховання; роль праці в духовному житті підлітка [5].

Виховання громадянина, на думку видатного педагога, доцільно вести у трьох напрямках: по-перше, важливо навчити дитину бачити світ і своє місце в ньому; по-друге, прищепити їй любов до рідної землі, пробудити та розвинути патріотичні почуття; по-третє, потурбуватися, щоб усвідомлення людської гідності в поєднанні з патріотичними помислами та переживаннями знайшли своє вираження в бажанні та готовності до діяльності на благо Батьківщини, на користь людям, тобто, породили почуття громадянського обов'язку й прагнення реалізувати його в конкретних справах [5, с. 283-582].

У своїй статті «З чого починається громадянин» В. О. Сухомлинський підкреслює, що громадянське виховання, це виховання на громадянських ідеях. А ідеї то «святині, здобуті, вистраждані людством, і їх не повторюють щодня і на кожному кроці... Раджу всім, причетним до виховання: як вогню, бійтеся тієї гри в ідейність, яка, на жаль, буває в школах і про яку, на сором школі й педагогіці, газети інколи пишуть як про досягнення в ідейному, громадянському вихованні» [6, с. 365].

Пріоритетним у вихованні педагог, вважав формування творчої особистості, свідомого громадянина-патріота. Стверджував, що протягом усіх років навчання в школі учням слід давати не лише систему знань з основ наук. Передусім дітей треба вчити жити, вчити найважливішої мудрості буття – громадянськості. Першочерговою умовою формування рис громадянина педагог вважав організацію емоційно насиченого, діяльного (з трудовою основою) життя школи, розвиток громадянської активності кожного індивіда в контексті діяльного життя шкільного колективу.

Він визначив підлітковий вік як особливо важливий для формування громадянина і твердив, що риси громадянина виховуються безліччю впливів педагогічного характеру й некерованими соціальними впливами. «Громадянське життя в роки отрочтва – ціла ділянка виховної роботи. Я завжди прагнув до органічної єдності громадянських думок, почуттів і діяльності, щоб почуття, переживання знаходили свій вияв у благородних вчинках, у праці для людей, для суспільства, для Вітчизни» [5, с. 302].

А тому і як вчитель, і як директор школи В. О. Сухомлинський прагнув того, щоб як уроки так і позакласні виховні заходи в Павлівській середній школі були спрямовані насамперед на формування активної громадянської позиції школярів, розвиток їхньої самостійності, ініціативи, творчості. Актуально звучать слова видатного педагога «важливим завданням навчально-виховної роботи сучасної школи є те, щоб знання, які опановують учні, не залишалися мертвим вантажем в їхніх головах, а ставали засобом громадської активності» [6, с. 363]. Цьому сприяв і багатий арсенал

ефективних форм і методів навчально-виховної роботи в школі: збори, диспути, конференції, бесіди за «круглим столом», вечори, зустрічі, соціологічні дослідження, творчі проблемні завдання, самостійні творчі роботи тощо.

Національна ідея виховання – головний принцип побудови системи навчально-виховного процесу в освіті. В. О. Сухомлинський стверджував: «Одне з найголовніших виховних завдань я вбачаю в тому, щоб бачення світу, особисте ставлення підлітка до явищ навколишньої дійсності, відповідало його внутрішнім силам, здібностям, можливостям. Серцевиною морального виховання, моральної зрілості особистості є ідея Вітчизни. Моральна вихованість, духовне благородство людини в роки отрочтва досягається тим, що вона бачить світ через свій обов'язок перед вітчизною; найдорожчою святинєю для неї є честь, слава, могутність і незалежність Батьківщини. Те, що входить у сферу повсякденної поведінки (ставлення до людей, допомога слабшому, працьовитість, скромність), визначається ставленням людини до святинь народ» [5, с. 302].

Видатний педагог постійно наголошував на тому, що формування рис громадянина неможливе без пробудження в дитині з ранніх років почуття любові до Батьківщини, землі, яка дає хліб насущний та зберігає пам'ять предків. «Обов'язок перед Вітчизною – смисл та сутність життя людини... серцевина людини – любов до Вітчизни – закладається у дитинстві» [4].

Патріотичні почуття не повинні бути споглядальними, обмежуватися пасивними реакціями милування й уподобання. В ідеалі вони спрямовуються на виконання надзавдання – піднести Україну до рівня високорозвинутих світових держав, що вимагає активної творчості всього українського народу [3, с. 45].

Історичні приклади про подвиг, шляхетний вчинок дозволяють дитині «примірити» себе до героя, пройти у своїй уяві його шлях, а також здійснювати добрі справи, боротися зі злом та несправедливістю. У цьому також виявляються та формуються громадянські якості дитини, які в майбутньому передбачають реальні, а не уявні дії та вчинки. Ось чому, зазначав В. О. Сухомлинський: «пізнаючи героїчне минуле свого народу, юний громадянин відчуває свою причетність до святинь Батьківщини, в його свідомості зріє переконання: для кожної людини найдорожче у світі – честь, свобода, незалежність, слава Вітчизни» [4].

Саме патріотичні риси людини (любов до Вітчизни, свого народу, його традицій, відданість національній ідеї, здатність заради них на героїчні вчинки й самопожертви) є невід'ємною складовою її громадянськості. Власне, свідомий громадянин – це передусім палкий патріот. І в історії українського народу ці поняття, по суті, не розмежовувалися. Захист рідної землі, своєї домівки, свого роду, боротьба за самостійність і незалежність

України супроводжували наш народ на всіх етапах його етногенезу [3, с. 156].

В О. Сухомлинський наполягав, що у становленні молоді потрібна «тривала система виховного впливу»: від знань про людину-громадянина, величі й благородства ідей, які лежать в основі її високих моральних подвигів, а також від осмислення цих знань й захоплення громадянською доблестю людей та виформовування на цьому тлі громадських переконань колективу й особистості до продовження й утвердження цього формування у стосунках, громадському спілкуванні, в діяльності на благо суспільства, розвитку громадянської свідомості. Василь Сухомлинський виявив і сформулював низку закономірностей, які обов'язково мають враховуватися у процесі формування громадянина. Це – результат тонких, глибоко професійних спостережень ученого-гуманіста: чим багатші ідейно-громадські відносини в колективі, тим повноцінніше особисте духовне життя вихованця; чим більше радості отримує дитина від того, що дає суспільству, тим більш дисциплінованою і відповідальною вона стає перед суспільством і власним сумлінням та ін.

Аналізуючи підходи В. О. Сухомлинського щодо виховання громадянина-патріота можна побачити, що видатний педагог створив оригінальну й унікальну систему формування громадянина, досить чітко визначив її кінцевий результат. У поставленій ним меті поруч гармонійно поєднуються, з одного боку, формування людини як суспільної істоти, як сукупності відповідних суспільних відносин, від об'єктивного впливу яких залежить становлення її духовного світу, виконання нею певних зобов'язань перед суспільством, а з іншого – розвиток людини як особистості, відносно автономної, вільної у своєму виборі, як неповторної індивідуальності, як суб'єкта свого життя, власної самореалізації саме в тій діяльності, де вона може виявити себе в найкращому вигляді, розкрити свої потенційні духовні сили і творчі здібності на благо суспільства [1, с. 17].

Безперечно, громадянське виховання у сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Повноцінне формування особистості не може позитивно реалізовуватися без громадянської основи. Сьогодні як ніколи важливо спрямовувати дітей і молодь на вибір громадянсько-національних ідеалів та ціннісних орієнтацій у їхньому житті. Всебічне виховання підростаючої особистості в наш час не має сенсу без громадянського компонента. Проголошена В. О. Сухомлинським та реалізована ним на практиці педагогічна система набуває сьогодні значущості, так як вона спрямована на формування активної громадської позиції та соціальної орієнтації молоді, покликаної суспільством продовжити естафету соціальних перетворень в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Батрун І. В. Виховання громадянськості школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського як основна мета підготовки до життя. *Збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції і ХХІІІ Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: Щоб у серці жила Батьківщина»*. Луцьк : «Надстир'я» 2016. С. 15-18.
2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків. Київ : Фенікс, 2022. 64 с.
3. Виховання громадянина : психолого-педагогічний і народознавчий аспект / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, В. Л. Крицька; МО України; Ін-т змісту і методів навчання. К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1997. 252 с.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину... Вибр. твори : у 5 т. Т. 2. К. : Рад. шк., 1976.
5. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибр. тв. : В 5-ти т. К. : Рад. школа, 1977. Т.3. С. 283-582.
6. Сухомлинський В. О. Статті. Вибр. тв.: В 5-ти т. К. : Рад. школа, 1977. Т. 5. 639 с.

Холодний О. І.,

к.п.н, доцент кафедри теоретичних, методичних основ
фізичного виховання і реабілітації,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

Гончаренко О. С.,

к.п.н., доцент,
доцент кафедри фізичної культури і спорту,
Донбаська державна машинобудівна академія

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМКИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Актуальність та постановка проблеми. Історичний досвід служіння інтересам Батьківщини дозволяє обґрунтовано стверджувати, що патріотизм проявляється в справах, спрямованих на велич Вітчизни. Справжній патріот висловлює любов до своєї Батьківщини не абстрактно, не в формі словесно-абстрактній, а конкретно, справами і вчинками своїми.

У сучасних умовах російської агресії до українського суспільства, одним із стратегічних завдань освіти є інтеграція виховних сил з всебічним розвитком особистості, до динамічних соціокультурних, економічних, політичних умов життя. Становлення фізичного і морального здоров'я особистості невід'ємно пов'язано зі здатністю адаптуватися і гідно виконати один із найважливіших обов'язків людини – бути патріотом, готовим до праці та захисту держави.

Сьогодні є нагальним питання патріотичного виховання і фізичної підготовки молоді до виконання військового обов'язку.

Військово-патріотичне виховання передбачає формування мілітарної культури, заснованої на єдності загальнолюдських цінностей, національних військових традицій і цивільного, зокрема педагогічного, обґрунтування складових цієї культури: усвідомлення потреби у військовому захисті нації та життєвих інтересів України; переконання в необхідності постійної готовності до її захисту, почуття відповідальності за безпеку держави.

Основні матеріали дослідження. Навчання в старших класах є важливим етапом становлення і поглиблення почуттів, поглядів, переконань та ідеалів українського патріота. Вивчення основ наук, культури є одним із найважливіших джерел збагачення учнів знаннями про Батьківщину, українство. Школа повинна допомагати старшокласникам формувати систему політичних знань, наукові відомості про політичну думку, державницьку діяльність кращих представників українського суспільства на всіх етапах його розвитку, про шляхи підвищення добробуту рідного народу.

Старшокласники цілеспрямовано пізнають національний менталітет, характер і світогляд українського народу. Велике значення для учнів старших класів, має усвідомлення того, що філософія та ідеологія патріотизму культивують багатомовність світу, розмаїтість національних культур, відданість інтересам рідного народу і пошану до інших народів, готовність відстоювати рівноправність представників різних національностей [4].

До повномасштабного вторгнення військ російської федерації в Україну в нашій державі переважав однобічний підхід до патріотичного виховання молоді, який проявлявся або у відмові від досвіду радянських часів, або у намаганнях перенести «західні моделі», або через спроби необґрунтованих суб'єктивних нововведень. Така позиція виступала фундаментальним блокатормом в досягненні високих цілей військово-патріотичного виховання молоді.

Українська військова освіта бере свій початок з сивої давнини. Її необхідність покликана участю особливої групи людей (козаків, опришків, четників, гайдамаків) в чисельних війнах і битвах, що прокочувалися по Україні. На відміну від багатьох держав, в яких ця проблема вирішувалася державою, в Україні вона розв'язувалася специфічною формою, бо цим обіймався народ, а не можновладці.

Для українського суспільства більш очевидним стає той факт, що повна реалізація можливостей людського фактору в справі укріплення обороноздатності країни, підготовка кадрового складу і особистого складу підрозділів строкової і контрактної служби. багато в чому залежать від ефективності військово-патріотичного виховання молоді.

На сучасний момент завданням військово-патріотичного виховання молоді є [2]:

- формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей;

- виховання громадських почуттів і свідомості, поваги до Конституції і Законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи;

- формування здібностей до аналізу зовнішньої та внутрішньої міжнародної обстановки;

- створення нормативно-правової бази та комплексу заходів щодо виховання патріотичних почуттів і свідомості громадян України;

- формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості;

- підвищення престижу військової служби, військова професійна орієнтація молоді.

Військово-патріотичне виховання молоді здійснюється за такими напрямками [2]:

- державний – базується на забезпеченні державою системи військово-патріотичного виховання;

- соціальний – ґрунтується на вивченні моралі, їх дотриманні;

- військовий – передбачає вивчення військової історії України;

- психолого-патріотичний – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді;

- правовий – передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури.

Практика свідчить, що абстрактна підготовка до військової служби «взагалі», «в цілому», як і інформація про неї в деякому спрощеному варіанті – це минулий час у військово-патріотичному вихованні. Служба «взагалі» далеко не завжди може викликати внутрішній інтерес у поінформованого і освіченого сучасного юнака. Сьогодні необхідні більш диференційовані уявлення про зміст військово-професійної праці, конкретні знання про всі існуючі різновиди військової діяльності.

Молодь слід знайомити з різними видами військової діяльності і оцінювати індивідуальні особливості кожного юнака. проводити активну роботу по формуванню позитивного ставлення до служби в Збройних Силах України..

Акмеологічне розуміння військово-патріотичного виховання молоді полягає у визнанні його пріоритетної ролі в формуванні патріотизму молодої людини, використовуючи спільно з іншими науками весь розвиваючий потенціал – умови, засоби, методи. Дослідження свідчить, що військово-патріотичне виховання молоді на сучасному етапі розвитку суспільства, хоч і

визнається таким, виступає важливим фактором забезпечення військової безпеки України, але не відповідає запитам суспільства і особистості, яка прагне до особистих звершень. Її стан не відповідає сучасним завданням і інтересам соціальної практики, що оновлюється.

Висновок. Для подолання усталених малоефективних стереотипів військово-патріотичного виховання і розробки науково обґрунтованої концепції необхідно врахувати історичний досвід і зробити висновки. Проведений аналіз довів, що військово-патріотичне виховання – є однією з ключових проблем військової акмеології, а отже, залучення її потенціалу відкриє нові можливості до підвищення продуктивності цієї важливої діяльності. Результати аналізу кола цих питань вказують на важливість виявлення сучасних психолого-педагогічних вимог, що висуваються до військово-патріотичного виховання, врахування яких дозволить розробити концепцію його ефективного проведення за нових соціально-економічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко О. С. Військово-патріотичне виховання молоді як акмеолого-педагогічна проблема / О. С. Гончаренко // Гуманізація навчально-виховного процесу : [збірник наукових праць] / [За заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Вип. LIII. – Ч. I. – Слов'янськ : СДПУ, 2005. – С. 176-185.
2. Концепція національно-патріотичного виховання молоді : наказ М-ва України у справах сім'ї, молоді та спорту, М-ва освіти і науки України, М-ва оборони України, М-ва культури і туризму України від 27.10.2009 № 3754/981/538/49 // Основи захисту Вітчизни. – 2010. – № 1. – С. 9-13.
3. Сухомлинський, В. Вислови мудрого вчителя В. Сухомлинського про патріотичне виховання, про виховання громадянина / В. Сухомлинський // Позакласний час. – 2008. – № 10. – С. 57-59.
4. Янчук, І. Виховуємо патріотів / І. Янчук // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 5. – С. 69-73.

Цуканова Н. М.,

к.п.н., доцент, старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

В умовах перебудови в усіх сферах суспільного життя нашої держави дедалі більше зростають вимоги до якості освіти. Першочерговою важливості набуває оновлення, реформування національної системи освіти, початковою ланкою якої є дошкільне виховання. Українське дошкілля сьогодні ставить

за мету, насамперед виховання високо розвинутих, глибоко моральних, соціально активних громадян нашої країни, для яких уміння і бажання вчитися мають стати стійкими якостями особистості. Головна увага звертається на таку важливу проблему дошкільної освіти, як формування в учнів інтересу до книжки, міцних навичок усвідомленого читання, вдосконалення підготовки дитини до самостійного вибору книжки. У сучасних умовах велике й неперехідне значення має виховна спрямованість літератури для дошкільників.

Інформаційна складова сучасного розвитку суспільства по-новому поставила проблеми виховної літератури для дітей. Актуальність цієї проблеми повертає нас до спадщини творців української духовності, до національної книжки, яка виступала високим ідеалом духовного відродження. Вагомий внесок у розвиток літератури для дітей зробив Василь Олександрович Сухомлинський. На думку педагога, «школа може бути життєдайним джерелом для дитини лише за умови наявності в ній чотирьох культур: культу Вітчизни, культу людини, культу книги і культу рідного слова» [4, с. 204]. Науково-педагогічні праці Василя Сухомлинського («Вчити вчитися», «Моя педагогічна система», «Могутній вихователь», «Найперший друг», «Серце віддаю дітям», «Праця і моральне виховання» та ін.) сповнені ідеями, роздумами, рекомендаціями щодо використання виховної літератури як засобу виховання молодшого покоління у навчально-виховному процесі дошкільного закладу.

В. О. Сухомлинський у статті «Моя педагогічна віра» наголошував, що «однією з істин моєї педагогічної віри – є безмежна віра у виховну силу книжки, а книжка – це могутнє знаряддя, без неї я був би нічим або недорікуватим; я не міг би сказати юному серцю і сотої частини того, що йому треба сказати і що я говорю. Розумна, натхненна книжка нерідко вирішує долю людини» [3, с. 74]. Тому літературу для дітей як засіб виховання педагог розглядав різносторонньо, зв'язував її з широким колом питань виховання та навчання, самоосвіти та самопізнання підростаючої особистості. У центрі уваги Василь Олександрович завжди ставив питання розвитку особистості в процесі активного творчого спілкування з книжкою і виховання на цій основі високоосвіченої, морально свідомої особистості.

Неабияку роль у спонуканні дітей дошкільного віку до роботи з книжкою відіграла наочність. Василь Олександрович вважав, що інтерес та увага дітей до книжки збільшується завдяки майстерному використанню різноманітних засобів унаочнення. Красиво оформлені стенди, плакати, списки рекомендованої літератури, спеціально обладнані «куточки думки», кімната Казки, все це давало можливість дитині на кожному кроці зустрічатися з книжкою. Так, у коридорі будинку, де навчалися діти п'ятирічки, увагу привертала стенди з малюнками під заголовками: «Чому

це так буває?», «Навіщо так роблять?», «Що тут неправильно зображено?»; «Де це відбувається?»; «Для чого так роблять?»; «Як дізнатися?»; та ін. [1, с. 16]. Малюнки були з невеличкими підписами. Як тільки діти починали оволодівати читанням, вони прагнули прочитати кожний підпис. Розбираючи ці підписи, багато дітей вчилися читати.

Серед наочних форм залучення до виховної літератури важливе місце у школі Сухомлинського посідали книжкові виставки. Цінність цієї форми роботи для дітей визначалась тим, що дитина могла зняти книжку з виставки, погортати її, швидко переглянути ілюстрації, зміст. Таке початкове ознайомлення з книжкою поглиблювало і робило більш цілеспрямованим інтерес дитини до рекомендованої книжки. Серед розмаїття видів книжкових виставок, які були популярні в «Школі радості» можна визначити: тематичні, персональні, міні-виставки. Популярними були невеликі книжкові виставки (міні-виставки), зумовлені чіткою адресною спрямованістю, компактністю, акцентуванням уваги до автора, жанру, тематики. Наприклад, міні-виставки однієї книжки, одного автора.

У кожному будинку, де розташовувалися класні кімнати, призначені для дітей, були кімнати для читання – «куточок постійного інтелектуального, морального, естетичного розвитку дитини» [4, с. 93]. У кімнатах для читання були підібрані комплекти літератури (науково-популярні видання, наукові, довідкові, хрестоматійні, періодичні), які постійно оновлювалися. Так, для дітей виховну літературу поділяли за такими розділами: нежива природа; жива природа; квіти; плодові дерева; птахи; праця; людина; мистецтво; минуле нашої Батьківщини і людства; народи світу; життя видатних людей; техніка; ігри; загадки; прислів'я; приказки; казки народів світу [4, с. 94].

У праці «Серце віддаю дітям» В. О. Сухомлинський пропонував списки книжок, читаючи які, увага дітей орієнтувалася головним чином на народну казку. Педагог пропонував читання українських народних казок, оповідання та поезія, як вітчизняні так і світові [4, с. 197]. Робота з цими творами була спрямована на пробудження найкращих людських почуттів, виховання поваги до особистості, глибоке розуміння істинних цінностей людського життя, виховання відповідальності дитини перед батьками, товаришами, природою, Батьківщиною. Ці принципи були покладені в основу формування «Золотої бібліотеки дитинства, отрочтва і юності», куди увійшли найцінніші, з погляду В. О. Сухомлинського та педагогічного колективу школи, книжки вітчизняної та світової літератури. «Золоту бібліотеку» Василь Олександрович вважав програмою розумового, морального, емоційного, естетичного, громадянського виховання [1, с. 17].

В. О. Сухомлинський розглядав сім'ю як головний осередок, де з покоління в покоління передаються моральні цінності людства. Педагог був переконаний, що «інтелектуальний розвиток особистості залежить від того,

які казки, пісні слухала дитина в ранньому віці, які книжки читали їй, взагалі яке місце займала книжка в духовному житті сім'ї, яку першу книжку прочитала дитина, навчившись читати» [1, с. 15]. Сім'ї Василь Олександрович відводив важливу роль у прилученні дитини до книжки, а виховну літературу для дітей вважав одним із надійних місточків, який об'єднує, зближує батьків та дітей. У праці «Батьківська педагогіка» В. О. Сухомлинський підкреслював, що «книга, яка увійшла в духовне життя сім'ї, то ніби промінь, який освітлює майбутнє і батькам, і дітям. Людина, для якої вже в дитинстві книжка стала такою необхідністю, як скрипка для музики, як пензель для художника, ніколи не відчуватиме себе збідненою, обділеною, спустошеною» [1, с. 17].

Росту професіоналізму вчителів сприяли не лише шкільна та особиста бібліотека Сухомлинського. В учительській початкової школи на стенді «Книжкові новини» постійно виставлялася нова педагогічна література, з якою вчителі могли ознайомитися і опрацювати її. Тут були зібрані і систематизовані вчителями під керівництвом директора вирізки з газет і журналів, статті з питань виховання і навчання. Вони були розподілені за такими напрямками: теорія і практика морального виховання; естетичне виховання; політична освіта і навчання; виховання працьовитості; виховання індивідуальних нахилів і покликань; духовне життя вихованців; психологія процесу оволодіння знаннями; психологічні особливості дітей різного віку; вибір професії; методика викладання основ наук та ін.

Отже, проаналізувавши окремі твори В. О. Сухомлинського можна стверджувати, що виховання через посередництво книжки в практичній роботі педагога було цілеспрямованим педагогічним процесом, який здійснювався за допомогою певних організаційних форм. Виховна спрямованість літератури для дітей дозволяє повніше і глибше оцінити теоретичне і практичне значення книжки у вихованні дітей дошкільного віку в навчально-виховному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися. *Початкова школа*. 1969. № 2. С. 15–17.
2. Сухомлинський В. О. Могутній вихователь: з виступу В. О. Сухомлинського на Республіканській нараді з питань літератури для дітей. *Радянська освіта*. 1969. № 34. С. 9–10.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори. В 5 т. К.: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 7–279.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Вибрані твори. В 5 т. К.: Радянська школа, 1977. Т. 2. С. 419 – 654.

Чувасов М. О.,
доктор філософії,
докторант Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка

ДІАГНОСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ УЧИТЕЛІВ У СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Реалізація Концепції Нової Української школи, забезпечення якості освіти зумовлює пошук шляхів подальшої оптимізації освіти, підвищення її ефективності в модернізації сучасного суспільства і збагаченні людського капіталу. Визначальним чинником забезпечення продуктивності підготовки сучасної молоді є не тільки структурування змісту освіти, оновлення методики та технології освітнього процесу, а й виявлення резервів діагностичної діяльності в підвищенні рівнів розвитку творчої особистості та рівня готовності до об'єктивної оцінки її якості.

Сьогодні велика увага приділяється проблемі інформатизації, технологізації освіти, домінуванню її інформаційних складових, забезпеченню в системі освіти не тільки знань про інформаційне середовище суспільства, але й опановування уміннями використовувати її можливості у діагностуванні інформаційно-компетентної та творчої особистості.

В. Сухомлинський у процесі виховання творчої особистості, розвитку інтелектуальних здібностей приділяв велике значення вивченню особистості. Наприклад, він протягом 33 років вивчав словниковий запас дітей молодшого, середнього та старшого віку, а також дорослих. Отриманні ним факти наочно свідчать про те, яке велике значення мають роки дитинства в житті людини. Тим часом він підкреслює, що «тверда переконаність у тому, що дошкільний та молодший шкільний вік великою мірою визначає майбутнє людини анітрохи не заперечує можливості перевиховання у зрілому віці» [1, с. 34].

Великий педагог наполягав, що діагностика знань, умінь, навичок учня вимагає творчого використання та подальшого розвитку з метою збагачення його особистості.

Всебічний розвиток сучасної особистості неможливий без використання когнітивних технологій, які пов'язані з людською психікою, пізнанням, поняттями сенсу та цінностями, що забезпечують умови для розуміння кожним, хто навчається, сприйняття інформації, покращення мисленнєвих навичок, прогнозування, аналізу проблемної ситуації, креативності, реалізацію процесу інтелектуального розвитку учнів.

В. Сухомлинський стверджував, що «Без знання дитини – її розумового розвитку, мислення, інтересів, захоплень, здібностей, задатків, нахилів – немає виховання» [1, с. 35].

Без взаємодії когнітивного (тобто знань когнітивістики та інформатики) і процесуального (вміння реалізувати технологізацію навчальної діяльності) неможливо продуктивно формувати творчу особистість. У практичній діяльності величезне значення має сформованість умінь оцінювати результативність своїх когнітивних дій, проводити рефлексію досягнутих результатів, вміння учнів адекватно і самостійно оцінювати власну діяльність і продуктивність своїх когнітивних дій.

Діагностика особистості повинна будуватися на ясних і точних уявленнях про сутність цього явища.

Учні та вчителі повинні навчитися оцінювати у собі такі якості: самовладання, витримка, наполегливість, ініціативність, рішучість у прийнятті рішень, вміння володіти собою і своїм психологічним станом, вміння оцінювати технологічні ресурси, когнітивні можливості та дії учасників технологізації навчання.

Недооцінка ролі діагностичного аспекту в закладах середньої освіти негативно впливає на результативність навчання і рівні розвитку творчого потенціалу учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. В. Сухомлинський. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. Київ: Рад. школа, 1985. 557 с.

Чувасова Н. О.,

д.п.н., професор, професор кафедри зоології та
методики навчання біології,

Криворізький державний педагогічний університет

ВПЛИВ УСПІХУ НА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Сьогоднішня школа є осередком надзвичайно глибоких перетворень усього буття і мислення людини. Головним стає учень, який не тільки з бажанням та інтересом засвоїв ту чи іншу інформацію, але й має глибоку упевненість в необхідності пізнання, творчого засвоєння системи наукових знань, виявляє пізнавальну активність та готовність до енергійної творчої діяльності.

Діалектичний підхід до визначення поняття «активність» знаходимо у працях В. Сухомлинського [1]. Вважаючи, що активність характеризує перш

за все сутність діяльності, бо тільки в діяльності виявляється активність особи, він не раз вживає означення «активна» до слова «діяльність». Водночас видатний педагог розглядає якісну характеристику в діяльності лише у зв'язку з самою особою, її ставленням до діяльності. Це дало йому підставу говорити про активність людини як про її рису.

Очікування радості повинно пронизувати все життя дитини. Тому основний зміст діяльності вчителя полягає у створенні кожному учню ситуації успіху. Ситуація – це поєднання умов, що забезпечують успіх, а власне успіх – результат впливу цієї ситуації.

Як зазначав В. Сухомлинський: «Якщо дитина не бачить успіхів у своїй праці, вогник спраги знань гасне, в дитячому серці утворюється крижинка, яку не розтопити ніякими стараннями до тих пір, поки вогник знову не загориться (а запалити його повторно як важко!); дитина втрачає віру у свої сили, застібається, образно кажучи, на всі гудзики, стає настороженою, відповідає зухвалістю на поради та зауваження вчителя. Або ще гірше: почуття власної гідності в неї притуплюється, вона звикає до думки, що ні до чого не має здібностей» [1, с. 75].

Важливо мати на увазі, що навіть одноразове переживання успіху може докорінно змінити психологічне самопочуття дитини. Ситуація успіху може стати спусковим механізмом подальшого розвитку особистості. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, що породжує та енергію для подолання труднощів, і бажання учитися.

З психологічної точки зору, успіх – це переживання стану радості задоволення результатами діяльності. З педагогічної точки зору, ситуація успіху – це таке цілеспрямоване організоване створення умов, за яких з'являється можливість досягти значних результатів у діяльності. Старший школяр до свого успіху ставиться аналітично, шукає його причини, прогнозує розвиток. В основі очікування успіху для старшокласників лежить прагнення ствердити своє «Я». Успіх розрізняють за ступенем глибини радості та за сподіваннями особистості (успіх, який передбачається; успіх, який констатується; успіх, який узагальнюється).

Головна педагогічна задача – зафіксувати в пам'яті й в емоційному стані школяра колективно переживання його особистого успіху. Зміст педагогічної стратегії – закріпити перший успіх, але не системою авансованих оцінок, а показом досягнутого, важливістю проробленої до цього моменту роботи.

Ми повністю поділяємо думку В. Сухомлинського: «Коли для дітей радість праці, успіху в навчанні є головним стимулом, що спонукає до вчення, то в класі немає ледарів» [1, с. 95].

Емоційний добробут багато в чому залежить від оцінки його навчальної діяльності дорослими. Для емоційного добробуту старшокласника дуже

важливо, щоб оцінка і самооцінка збігалися. Тільки за цієї умови вони можуть виступати як мотиви, що діють в одному напрямку і підсилюють один одного. У протилежному випадку виникає внутрішній, а іноді та зовнішній конфлікт.

Діяльність учителя в класі, де переважають учні з дуже низьким рівнем пізнавальної активності, повинна бути спрямована на створення особливої емоційної атмосфери уроку, що наштовхує школярів на включення в навчальний процес. Тоді виникає ланцюжок: стан комфортності учня, відкритості, відсутність страху, а потім почуття упевненості та готовність і чекання зустрічі з даним педагогом, та чекання уроків, що веде цей учитель. Створюються психологічні передумови для переходу учня на вищий рівень сформованості пізнавальної активності.

Самостійний пошук, розв'язання творчих задач, узагальнення отриманих результатів завжди пов'язані з великою емоційною напруженістю школярів. Учні повинні навчитися хоробро висловлювати та відстоювати свою точку зору. У цьому їм може допомогти як учитель, так й інші школярі. Цілковито припустимо викликати до дошки не одного учня, а двох або трьох, створюючи в такий спосіб «групу підтримки» для кожного з них. Тим більше, що в такій ситуації для кожного з них пропонується для обговорення колективно вироблене в групі рішення.

Таким чином, розвивається дослідницька активність, вона стає головним фактором, що забезпечує розвиток пізнавальних процесів у навчанні та складовій основі вибірковості уваги, пам'яті, мислення в навчанні та творчості учня.

Дослідницька активність учня виступає як передумова ефективності засвоєння нового навчального матеріалу, умова творчого перетворення раніше засвоєних знань і саморозвитку учня, а також як психологічна умова ефективності системи навчання і виховання. Творча активність складає передумову й умову особистісного росту старшокласника, відкриття ним самого себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. В. Сухомлинський. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. Київ: Рад. школа, 1985. 557 с.

Шевцова О. Б.,

к.п.н, доцент, доцент кафедри мистецької освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЗНАЧУЩІСТЬ МУЗИКИ І КАЗКИ В ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ

Розвиток духовної особистості відбувається упродовж усієї життєдіяльності людини й спрямовується на перетворення навколишнього світу, свого «Я, на самопобудову особистості.

У науковій літературі поняття «духовність» трактується як специфічна людська риса, що виявляється у багатстві духовного світу особистості, потребі пізнання, здатності активно діяти і жити для себе й для інших.

На розвиток духовного світу особистості спрямовувалась педагогічна діяльність видатного українського ученого-педагога, вчителя, директора школи, дитячого письменника В. О. Сухомлинського. Свої думки з цього приводу педагог-гуманіст виклав у таких працях, як «Духовний світ школяра», «Людина неповторна», «Шлях до серця дитини», «Серце віддаю дітям» та ін. «Василь Сухомлинський – це школа духовна, душевна, що любить дітей. Це надпрацьовитість й усміхнений вчитель і сотні новітніх ідей» (П. Сікорський) [1, с. 3].

В. О. Сухомлинський увів у педагогічну науку такі категорії, як «духовна зрілість», «педагогіка серця», «духовне багатство», «духовна культура», «духовна діяльність», «творення щастя», «щастя душі», «людська краса», «духовна краса», «внутрішнє натхнення» та ін., які є актуальними й на сучасному етапі розвитку педагогічної науки.

У розвитку духовно-моральних якостей В. О. Сухомлинський важливого значення надавав музиці, зазначаючи, що художньо-образний зміст музичних творів спрямовується на виховання духовної чуттєвості, духовної творчості, духовної культури особистості, духовного спілкування. Учений-педагог підкреслював, що «музика – це джерело думки..., музика – це найсприятливіший фон, на якому виникає духовна спільність вихователя і дітей» [3, с. 66].

Дитяча душа, писав В. О. Сухомлинський у праці «Як виховати справжню людину», однаково чутлива і до рідного слова, і до краси природи, і до музичної мелодії, яка передає найтонші переживання, недосяжні слову. Музика є мовою почуттів, впливає на думки, викликає натхнення й художню насолоду, спонукає до творчості, збагачує внутрішній світ особистості, утверджує почуття краси, її розуміння й душевну чутливість, розкриває навколишній світ, змальовує образи природи.

В. О. Сухомлинський все життя захоплювався музикою, грав на музичних інструментах, сопілці, баяні, організовував музичні гуртки, вечори та ранки, де діти та вчителі слухали народні пісні, твори відомих композиторів-класиків.

У своїх працях («Школа радості», «Серце віддаю дітям» та ін.) він писав, що дітей вже з раннього віку слід вчити тонко сприймати музику, розкривати її красу, прислухатися до луку, чути дзигчання мушок, бджіл, джмелів, пісню жайворонка в блакитному небі, відчувати музику природи, – «те джерело, з якого людина черпає натхнення, створюючи музичну мелодію».

Духовне життя дитини повноцінне лише тоді, наголошує педагог, коли вона живе в світі гри, казки, музики, фантазії, творчості, без цього вона – засушена квітка» [2, с. 68]. Особливу роль у розвитку духовних якостей учнів В. О. Сухомлинський надавав казкам, з яких діти пізнавали навколишній світ, дізнавались про те, як стати чуйними, люблячими, добрими, як зрозуміти і допомогти іншому.

У праці «Серце віддаю дітям» В. О. Сухомлинський говорив, що казка допомагає оживити навколишній світ, виховує любов до рідної землі вже в тому, що вона – творіння народу» [5, с. 272]. Казкова «алегорія посилює враження, утверджує моральні поняття про добро й зло, справедливість і несправедливість, красу і вульгарність», – говорив педагог [4, с. 272].

В. О. Сухомлинський написав біля 2000 казок та оповідань, у яких розкриваються різні події, змальовуються характери, художні образи. Серед них: «Блакитні журавлі», «Квітка сонця», «Дивовижні пригоди», «Чому і як», «Казки школи під голубим небом», «Чиста криниця», «Вічна тополя», «Вогнегривий коник», «Бджолина музика» та ін.

«А пісня жива», «Який музика цвіркун», «Мавка Вербинка», «Два метелики», «Хризантема й цибулина», «Хмарка і квітка», «Хлопчик і дзвіночки конвалії», «Флейта і вітер», «Ласкавий вітер і холодний вітряга», «Ялиночка» та багато інших – це казки, які «звучать», які можна інсценувати, озвучити, написати до них мелодію, пісню, що відповідають художнім образам.

Взаємозв'язок природи, музики і казки, що розкривається у педагогічній творчості В. О. Сухомлинського, сприяє розвитку у дітей кращих особистісних якостей, здатності сприймати, розуміти, усвідомлювати, бачити і творити прекрасне, любити свій рідний край, свою Батьківщину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василь Сухомлинський [Текст]: наук. праці / упоряд. та наук. ред. П.Сікорський, Д.Герцюк. Львів: Бадікова Н.О. 2018. 252 с. (Серія «Видатні українські педагоги», вип.10).

2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 1. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості; Духовний світ школяра; Методика виховання колективу /

[редкол. : Дзеверін О. Г. (голова), Грищенко М. М., Заволока С. П., Сухомлинська Г. І. [та ін.]]. Київ : Радянська школа, 1976. 654 с.

3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Т.3. К.: «Рад.шк.», 1977. 670 с.
4. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра. Вибр. твори: В 5т. К.: Радянська школа, 1976. Т.1. С. 209–400.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5 т. К.: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 9–279.

Яворський А. Р.,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТВОРЧОСТІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Правосвідомість школярів – форма суспільної свідомості, що відображає ставлення учнів до чинних норм права та правових явищ.

Проблема правового виховання підростаючого покоління на сучасному етапі розвитку української державності зумовлена потребою і спрямованістю системи освіти на різнобічний розвиток людини, яка має високий рівень сформованості правової культури, бажання і готовність діяти відповідно норм чинного законодавства. Відновлення нашої країни як європейської, демократичної і правової держави відбувається на основі дієвої системи правового виховання особистості, яка орієнтується на розвиток її правосвідомості.

Окрім того, питання правової освіти у школярів актуалізуються у зв'язку з тим, що в Україні планується створення дитячих судів, що розглядатимуть справи неповнолітніх віком від одинадцять років. Тому питання правового виховання підростаючого покоління і формування правосвідомості дітей є одними із пріоритетів у системі освіти.

Слід відзначити, що питання формування правової свідомості в підростаючого покоління розкриваються в наукових працях багатьох відомих педагогів, зокрема, в оригінальній педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. Свого часу видатний педагог поставив собі низку запитань, як-от: чому деякі дітки йдуть на злочин, і чому школярі ставали злочинцями? Тоді він почав вивчати матеріали кримінальних справ, скоєнні неповнолітніми. Завдяки цій роботі він побачив, що в сім'ях цих підлітків ніхто не звертав уваги на їхні потреби, почуття чи особливості [1, с. 355].

Загалом, педагогічні ідеї видатного педагога створювалися у процесі його активної педагогічної діяльності. В. О. Сухомлинський як педагог-експериментатор, учитель-новатор приділяв велику увагу морально-правовій культурі у формуванні гуманності підростаючого покоління. У своїй роботі «Народження громадянина» він визначив, що злочини та правопорушення є наслідками поганого правового виховання. У знаменитих працях педагога («Моральний ідеал молодого покоління», «Праця і моральне виховання», «Як ми виховали мужнє покоління», «Духовний світ школяра», «Виховання особистості в школі» тощо) відображена система виховання школяра, що пов'язана з формуванням у нього спрямованості до свідомої правової поведінки.

У роботі В. О. Сухомлинського «Виховання високих моральних якостей і норм поведінки» окрема увага приділяється правовому вихованню школярів. В. О. Сухомлинський акцентує увагу на тому, що «недопущення вчинення дитиною злочину – одна з найболючіших проблем суспільства. Треба вести виховну роботу, розраховану спеціально на те, щоб не було у нашому суспільстві злочинців і правопорушників» [2, с. 323]. Там, де ця мудрість у сім'ї та школі досягає вершини, виходить чудова людина. Не можна залишатися сліпим спостерігачем вчинення правопорушень, а потрібно знайти активну форму виявлення своєї нетерпимості до порушників права і закону [2, с. 311]. В. О. Сухомлинський закликав дорослих виховувати людяність і щирість у дітей, аби запобігти майбутнім правопорушенням: «Якщо не хочете, щоб Ваш син став на дорогу злочинності, то виховуйте в ньому любов до людини» [5, с. 355].

Водночас, В. О. Сухомлинський не лише ставив проблему правового виховання, але й накреслив шляхи його реалізації, підтверджуючи теорію конкретними прикладами з власного досвіду. Заслуга В. О. Сухомлинського полягає в постановці і розв'язанні проблем на основі наукових педагогічних досліджень. В. О. Сухомлинський вивчав життя та побут 460 сімей дітей, що здійснили злочини, і на цій основі сформулював головні вияви аморальних вчинків, а відтак – визначив змістовно обґрунтовані педагогічні чинники щодо їх попередження та усунення.

На основі аналізу причин появи правопорушень і злочинів В. О. Сухомлинський визначив що злочинність і правопорушення – основні показники недолугості виховання, аналізував недоліки і помилки в цій справі: «Те, що серед правопорушників і злочинців є діти, підлітки, юнаки і дівчата, не може залишати ні на хвилину спокійним педагога – людину, смислом якої є гармонія інтересів особи та суспільства» [4, с. 526]. Ось чому підготовка майбутніх учителів до морально-правового виховання учнів – актуальна проблема сьогодення. Правове виховання і формування правової культури підростаючого покоління, а відповідно, і підготовку вчителів до

цієї важливої частини виховного процесу, В. О. Сухомлинський розглядав у тісному взаємозв'язку.

У роботі «Народження громадянина» автор акцентує увагу на громадянськості, зазначаючи, що злочини та правопорушення є наслідками поганого правового виховання. В інших працях («Як ми виховали мужнє покоління», «Духовний світ школяра», «Праця і моральне виховання», «Моральний ідеал молодого покоління», «Виховання особистості в школі» тощо) розкрито цілеспрямовану систему виховання особистості, пов'язану з формуванням у неї спрямованості до активної правомірної поведінки. За В. О. Сухомлинським, складовою педагогіки є виховання громадянськості, правове виховання підростаючого покоління, високий рівень правової культури учасників освітнього процесу. Правове виховання пов'язується з виховання моралі, мужності, хоробрості, нетерпимості до зла, моральності, патріотизму, свідомої дисципліни, гуманізму, людяності, чуйності, непримиренності до правових порушень тощо [1, с. 511].

В. О. Сухомлинський виклав «Азбуку моральної культури» на підставі правил, норм поведінки, які перекликаються з нормами законодавства. Визначаючи норми поведінки, В. О. Сухомлинський писав: «Ти живеш серед людей. Кожний твій вчинок, кожне бажання відбивається на людях, які тебе оточують. Є чітка межа між тим, що тобі хочеться і тим, що не можна. Перевірй свої вчинки запитаннями до самого себе: чи не чиниш ти зла, незручності чесним, хорошим людям? Роби все так, щоб хорошим людям було добре, а злим нестерпно. Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми... Плати за це їм добром. Всі блага і радощі життя створюються працею... Будь добрим і чуйним до людей» [3, с. 355].

Отже, здійснений аналіз педагогічної спадщини визначного українського педагога В. О. Сухомлинського стосовно питань правового виховання і формування правосвідомості особистості засвідчує, що педагогом була розроблена цілісна система виховання учнів, спрямовувалася на дотримання законодавства. Видатний учений не лише формулював нагальну проблему виховання, але й відразу визначав методику розв'язання питання шляхом реалізації правового виховання. Теоретичні ідеї В. Сухомлинський підкріплював прикладами з свого досвіду освітньої діяльності. Визначені науковцем основні ідеї стосовно виховання громадянськості як риси особистості є основою виховної роботи з правового виховання в закладах загальної середньої освіти і підготовки майбутніх педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / [редкол. О. Дзевєрін, М. Грищенко, С. Заволока, О. Киричук та ін.]. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 1. 654 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / [редкол. О. Дзевєрін, М. Грищенко, С. Заволока, О. Киричук та ін.]. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 2. 670 с.

3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / [редкол. О. Дзеверін, М. Грищенко, С. Заволока, О. Киричук та ін.]. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 3. 670 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / [редкол. О. Дзеверін, М. Грищенко, С. Заволока, О. Киричук та ін.]. Київ: Радянська школа, 1976. Т.4. 637с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / [редкол. О. Дзеверін, М. Грищенко, С. Заволока, О. Киричук та ін.]. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 5. 639 с.

Секція 2

Сучасні трансформації в освітньому середовищі в контексті творчих ідей В. О. Сухомлинського

Бабенко Т. В.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри педагогіки
та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна її мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті. Важливими напрямками реформування системи загальної середньої освіти визначено децентралізацію та ефективне управління [1]. Успішне впровадження концепції «*Нова українська школа*» ставить перед *управліннями у сфері освіти нові* виклики. Для впровадження реформ у заклади загальної середньої освіти потрібні директори шкіл з новим типом управлінського мислення, які є керівниками, лідерами, експертами.

Згідно з Професійним стандартом «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти», мета професійної діяльності керівника (директора) закладу загальної середньої освіти полягає в безпосередньому управлінні закладом і відповідальності за освітню, фінансово-господарську та інші види діяльності закладу освіти.

До трудових функцій керівника закладу загальної середньої освіти у стандарті віднесено: забезпечення стратегічного управління розвитком

закладу освіти; забезпечення управління якістю освітньої діяльності; забезпечення партнерської та мережевої взаємодії; організація безпечного і здорового освітнього середовища; забезпечення власного безперервного професійного розвитку.

Необхідними професійними компетентностями для керівника закладу є: нормативно-правова; компетентність стратегічного управління закладом освіти; компетентність стратегічного управління персоналом; компетентність забезпечення якості освітньої діяльності та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; компетентність організації діяльності закладу освіти на засадах зовнішньої системи забезпечення якості освіти лідерська; емоційно-етична; компетентність педагогічного, соціального та мережевого партнерства; здоров'язбережувальна; інклюзивна; проєктувальна; інноваційна; здатність до навчання впродовж життя; інформаційно-цифрова [2].

Значний внесок у розробку теорії і практики управління закладом освіти зробив видатний педагог В. Сухомлинський. На нашу думку, актуальними в наш час є його ідеї щодо важливості навчання впродовж життя та самовдосконалення директора школи.

Зокрема, В. Сухомлинський писав, що керівник школи буде хорошим, авторитетним наставником учителів і учнів лише до тих пір, поки він вдосконалює свою майстерність учителя і вихователя. Хороший директор – це перш за все хороший організатор, вихователь і дидакт не тільки по відношенню до дітей, яких він навчає на своїх уроках, але і по відношенню до всіх вихованців школи і вчителів [3, с. 31].

Актуальною залишається думка, що керівник школи буде гарним, авторитетним наставником учителів і учнів лише доти, поки він удосконалює свою майстерність і майстерність учителя й вихователя. Директор – це, перш за все, вчитель, на роботу якого рівняються інші вчителі. Отже, йому треба особливо старанно й уважно готуватися до власних уроків. Авторитет керівника залежить саме від цього особистого прикладу в повсякденній роботі [4, с. 41].

Педагогічна спадщина видатного педагога багата й різноманітна. Його ідеї та рекомендації щодо управління освітнім процесом є актуальними та можуть допомогти у професійному становленні керівників сучасних закладів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>

2. Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf>

3. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Вибрані твори в 5 т. Т. 4. К. : Радянська школа, 1977. 638 с.

4. Сухомлинський В.О. Директор школи – керівник навчально-виховної роботи. *Радянська школа*. 1953. №1. С. 38-41.

Баранюк І. Г.,

к.п.н, доцент, доцент кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ПЕДАГОГІЧНА РИТОРИКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Актуальність. Можна з певністю стверджувати, що якщо зібрати, систематизувати та проінтерпретувати всі висловлювання Василя Сухомлинського про *живе слово учителя*, то ми отримаємо цілісну концепцію про педагогічну риторику як важливу складову фахової компетентності вчителя. Він, можливо як ніхто інший із класиків педагогічної науки, особливо наголошував на значенні слова як педагогічного інструменту педагогічного впливу. Ось лише один його афористичний за змістом та формою вислів: «В руках вихователя, слово – такий же могутній засіб, як музичний інструмент в руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур в руках скульптора. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля – живопису, без мармуру й різця – скульптури, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки. Слово – це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність» [3, с. 160]. Інше його висловлювання прямо визначає мистецтво живого слова вчителя як актуальну проблему сучасної педагогічної науки та практики: «Уміння виховувати словом було і – поки ще, на жаль, – залишається ахіллесовою п'ятою теорії і практики нашого виховання. Слабкість багатьох, дуже багатьох учителів у тому, що слова їх не доходять до тих, до кого вони звернені» [2, с. 250].

Постановка проблеми. Василь Сухомлинський і є тим класиком педагогіки, який, розвиваючи найвищі досягнення своїх попередників приділяв слову як основному засобу навчання та виховання, виключну увагу. Він зробив вагомий внесок у лінгводидактику, а також у методику викладання літератури. Висловлюючись про рівень **наукового осмислення**

проблеми, відзначимо, що сучасна сухомлиністика досить уважно інтерпретує внесок видатного педагога як у лінгводидактику (Антонець М. Я., Богуш А. М., Вашуленко М. С., Воробйова Л. М., Воробйова І. А., Мамчур Л. І. та ін.), так і в методику викладання літератури (Перхета Л. П., Ткаченко Г. М.). Проте поза увагою дослідників наукової творчості видатного педагога ХХ залишилися його надзвичайно цінні думки та поради методичного характеру, котрі стосуються «секретів» ефективності мистецтва усного слова педагога. Йдеться про вагомні елементи педагогічної риторики, якими сповнене вчення видатного педагога.

Основний матеріал дослідження. Виникає запитання: чи ж не сформувалась на даний момент педагогічна риторика як наука і як навчальна дисципліна? На нашу думку, поки що вона перебуває на початковій стадії формування. Проте цей напрям є надзвичайно важливим для сучасної педагогіки – вона все більше відчуває потребу в розробці прикладної риторики, яка входила б обов'язковим курсом у систему підготовки майбутнього вчителя і взагалі була б постійною складовою його професійного самовдосконалення. При цьому педагогічна риторика має бути продовжена розробкою суто фахової риторики, тому що кожна педагогічна спеціальність має свої особливості ефективного користування педагогічним – навчальним і виховним – словом.

Звичайно ж, він не ставив перед собою завдання розробити прикладні риторики для викладання окремих дисциплін. Але він дуже наполегливо працював над виявленням засадничих умов ефективності слова вчителя-вихователя.

У наш час з'являється чимало посібників з риторики, в яких основна увага звертається на засоби, з допомогою яких проголошуване слово набуває більшої впливовості. Те саме можна сказати й про спрямованість курсу «Педагогічна майстерність», де розглядаються такі теми як «Дихання і голос, як елементи педагогічної техніки», «Дикція як елемент педагогічної техніки», «Елементи акторської майстерності в педагогічній техніці» і т.д. Не можна заперечувати важливість подібних підходів до педагогічної риторики. Без них, звичайно ж, не обійтись, і в певному розумінні вони складають її основний «корпус». Проте треба розуміти, що, вибудовуючи педагогічну риторику як перспективну навчальну дисципліну, маємо взяти у Сухомлинського те, що, фактично, має бути засадничою умовою для мистецтва педагогічного слова і що є джерелом енергії його впливовості.

Головну засадничу умову справжньої впливовості педагогічного слова Сухомлинський формулює таким чином: «Поряд з кожним вихованцем повинна стояти яскрава людська особистість, – тридцять п'ять років наполегливих пошуків секретів виховання переконали мене в тому, що саме завдяки цьому слово вихователя стає могутнім і тонким інструментом в його

руках» [4, с. 154]. Риторика як наука і як навчальна дисципліна, приділяючи багато уваги самому ритору як носію активного впливового слова – його жестам, дикції, умінню налагодити контакт з аудиторією, умінню «ввійти в довір'я» з нею і т. д. І це зрозуміло, бо мається на увазі одноразове спілкування ритора з аудиторією, протягом якого сама аудиторія може сприймати ритора таким, яким він зуміє себе показати. У вчителя – «аудиторія» незмінна. Вчитель постійно з учнями. Йому не допоможе жодна «маска». Діти все рівно пізнають його таким, яким він є.

На відміну від багатьох посібників з риторики, Сухомлинський велику увагу приділяв здатності слова викликати в свідомості слухача образно-зорові уявлення, – мова йде про візуалізацію, здійснювану словом. «З допомогою слова можна створити в уявленні дітей такі самі яскраві образи, як і з допомогою наочних засобів. Але картина, – робить суттєве зауваження Василь Олександрович, – створена в дитячій уяві з допомогою слова, має переваги перед наочними образами – слово несе в собі яскравіше емоційне забарвлення порівняно із забарвленням, що може дійти до душі дитини в процесі споглядання наочного образу» [1, с. 246].

Уміння викликати в свідомості дітей образно-зорові картини, тобто уміння живописати словом, набувається шляхом гарної літературної освіченості, яка передбачає не лише постійне й активне «спілкування» з художньо-літературними текстами, а й випробовування власних творчих можливостей бодай на рівні внутрішнього «тренінгу» з виражально-зображувальним словом. Те, що Сухомлинський у першу чергу звертав увагу на здатність слова викликати образно зорові уявлення і високо цінував уміння вчителя «зображувати» словом пейзажні картини, засвідчує його постійну внутрішню спрямованість до письменницької творчості. Власне письменник, для якого слово є головним і єдиним засобом відображення дійсності, постійно зосереджений на осмисленні джерел зображально-виражальних можливостей слова. Для нього «тренінг» зі словом, як із засобом візуалізації, є заняттям постійним навіть тоді, коли він безпосередньо не сидить за письмовим столом. У творах художньої педагогіки Василь Олександрович демонстрував довершене володіння художнім словом, яке яскраво візуалізує в свідомості читача зображуваний письменником/педагогом світ.

Слово вчителя захвилює учнів лише тоді, коли воно пройняте почуттям. Це аксіоматичне положення педагогічної риторики в інтерпретації Василя Олександровича має важливий додатковий смисл. Це почуття має бути глибоко пережитим самим учителем, звіреним із його життєвим досвідом, а, окрім того, обов'язково шляхетним і високим, – інакше воно не буде сприйматися дітьми як найдорогоцінніше духовне багатство. Чим більше слово педагога ввібрало в себе світла, тим більше воно передасть його дітям,

– ця непорушна «залізна» закономірність є одним із найголовніших постулатів педагогічної риторики Сухомлинського.

Висновки. Якщо спробувати узагальнити основне кредо педагогічної риторики Сухомлинського, то воно полягає у таких ключових моментах.

Перший з них стосується високої вимогливості до особистості вчителя, «справжньою Людиною», яка береже свою гідність, високу моральність, свято дотримується єдності слова і діла.

Другий ключовий момент полягає в *мистецтві слова* вчителя, який виявляється у його здатності викликати в свідомості учня образно-зорові уявлення. Активний вплив на образну свідомість учня забезпечує вплив на його емоційну сферу, а без цього, як відомо, неможливе здійснення виховного акту. Ці два моменти можуть здатися занадто простими. Але це геніальна простота великої Мудрості геніального педагога, до якої треба постійно підніматися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра. *Вибр. твори: В 5-ти т.* Т. 1. К. : Рад. шк., 1976. С. 209–400.
2. Сухомлинський В. О. Народний учитель. *Вибр. твори: В 5-ти т.* Т. 5. К. : Рад. школа, 1977. С. 239–255.
3. Сухомлинський В. О. Слово про слово. *Вибр. твори: В 5-ти т.* Т. 5. К. : Рад. школа, 1977. С. 160–167.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину *Вибр. твори: В 5-ти т.* Т. 2. К. : 1976. С. 149–409.

Березіна І. В.,
заступник директора з НВР
комунального закладу
«Харківський ліцей № 12 Харківської міської ради»,
здобувач 1 курсу III (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю: 011 Освітні, педагогічні науки,
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ УЧИТЕЛЯ ТА УЧНЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ОДНА З ПРОВІДНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

З 24 лютого 2022 року перед учителем постало нове питання: як навчати дітей в умовах війни, коли основними викликами є обмеженість способів організації навчання, комунікації між учасниками освітнього процесу та нестабільний психоемоційний стан учнів та вчителів. У сучасних

надзвичайно складних умовах повномасштабного вторгнення необхідно переосмислювати підходи до організації навчання та виховання учнів, зважаючи на те, що велика кількість дітей в країні покинули свої домівки, внаслідок чого мають обмежене коло спілкування й позбавлені звичних засобів комунікації. В подоланні цих викликів є актуальними провідні ідеї видатного педагога-новатора В. О. Сухомлинського.

Василь Сухомлинський наголошував: «Людина не може жити сама. Найвище щастя і радість людська – спілкування з людьми» [2, с. 196]. Він також стверджував, що «невикорінною духовною потребою будь-якої людини є спілкування з людьми, у спілкуванні з ними вона знаходить радість і повноту життя. Але в одних через різні обставини ця потреба дуже мало розвинена, а в інших вона є ніби рисою характеру, яка домінує над іншими рисами» [1, с. 450]. Отже, сучасний учитель, а тим паче учитель Нової української школи повинен володіти тонкощами спілкування з учнями. Розпочинаючи урок, слід звертати особливу увагу на психоемоційний стан учнів, використовуючи, наприклад, вправу «Мій настрій», яка дозволить зрозуміти з чим учень прийшов в цей день на урок, які питання його хвилюють, чи здатен він сприймати матеріал, який підготував учитель, налаштує учня на позитивне ставлення до навчання. Саме дитиноцентризм, що передбачає урахування інтересів і запитів кожної дитини, повагу до особистості, зростання особистісної ролі і дитини, і педагога у виховному процесі Василь Сухомлинський вважав провідною ідеєю навчання та виховання учнів, що потрапили у складні умови життя.

Для подолання психологічного бар'єра учнів, яким складно відповідати на уроці, внаслідок отриманих психологічних травм, учителі можуть використовувати різноманітні цифрові ресурси для створення онлайн опитувань, мозкового штурму під час уроку. Використання таких цифрових ресурсів як Flinga, IdeaBoardz, та Mentimeter безумовно підвищить комунікативну взаємодію між учнем та вчителем та будуть сприяти співпраці усіх учасників освітнього процесу.

Новими формами спілкування та комунікації в умовах війни стають чати в месенджерах (Viber, WhatsApp та Telegram), відеоконференції, що використовуються для проведення онлайн уроків, а і є засобом спілкування між учнями під час підготовки до занять, виконання групових завдань, відвідування класних зборів.

Інноваційним видом комунікації учня та вчителя стають соціальні мережі, що відіграють роль не майданчику для спілкування, а є цілком самостійною формою організації навчання, наприклад в проєктній діяльності.

Для роботи в соціальній мережі, наприклад, Facebook, учителю необхідно врахувати деякі особливості роботи соцмережі, захист приватної

інформації та цифрову гігієну. Так для роботи учителю краще створити окрему сторінку, призначену лише для навчання, обмежити доступ до публікацій стороннім особам та не публікувати особисту інформацію. Додавання в друзі учнів, створення загальної теми для спілкування, складання спільних правил онлайн-спілкування налаштують на довірчу комунікацію між учнями та учителем, що безумовно сприятиме позитивному ставленню учнів до навчання, подоланню психологічних проблем учнів. Працюючи в соціальній мережі учні вчать грамотно розміщати власні пости, аналізувати та коментувати пости друзів, створювати опитування та голосування, що сприяє підвищенню інформаційної культури здобувачів освіти й робить освітній процес доступним та безперервним. Взаємодія між педагогом та учнем з використанням цифрових засобів спілкування стала можливою не тільки під час уроку, а й у будь-який інший зручний час.

Таким чином, створення і забезпечення діяльності дружнього до дитини освітнього середовища шляхом опанування педагогами інноваційних цифрових ресурсів для спрощення комунікації сприяє подоланню кризи спілкування, зміцненню здорового психосоціального стану учнів на тлі складних обставин воєнного часу. Отже, враховуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що провідні ідеї Василя Сухомлинського є актуальними та корисними й сьогодні, бо покликані допомогти вчителю відшукати нові шляхи до серця дитини для вдосконалення освітнього процесу, а значить підвищення якості освіти в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Радянська школа, 1979. – Т. 2. – С. 450–698.
2. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори: в 5 т. – К. Радянська школа, 1979. – Т. 2. – С. 149–416.

Даценко Д. Р.,
аспірантка кафедри української мови
Факультету української філології,
культури та мистецтва,
Київський університет імені Бориса Грінченка

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЖУРНАЛІСТА В УМОВАХ ВІЙНИ

Опрацювання джерельної бази, спеціальної літератури та дисертаційних праць у контексті сучасних освітніх реалій, а також організації освітнього процесу в умовах війни спонукало до з'ясування шляхів реалізації ідей

гуманістичної педагогіки Василя Сухомлинського у формуванні українськомовної особистості майбутнього журналіста. Встановлено, що функціонування журналістики як медійної галузі в мінливому й сповненому викликів сучасному соціумі об'єктивно зумовлює внесення змін у змістово-технологічні складники підготовки фахівців сфери соціальних комунікацій з урахуванням освітніх стратегій компетентнісної парадигми.

Професійний контекст діяльності майбутнього журналіста, крім формування позитивного особистісного іміджу, зумовлює оперативність в опрацюванні, осмисленні й узагальненні здобутої з різних джерел інформації, вправного використання потужних ресурсів української мови, а також зорієнтовує на перспективи в реалізації його інтелектуального й особистісного потенціалу. В останнє десятиріччя професія журналіста набула виняткової популярності в українському соціумі, діапазон функціонування якої охоплює не лише традиційні (радіо, преса, телебачення), а й інноваційні: мережа Інтернет, телеграмканал, інстаграм; соціальні мережі та інші. Відтак очевидною є нагальна потреба в оновленні освітніх стратегій з урахуванням соціального запиту на конкурентоздатного фахівця, спроможного багатовекторно співпрацювати, ефективно взаємодіяти, мобільно висвітлювати актуальні проблеми життєдіяльності суспільства особливо сьогодні в умовах війни. Тому звернення до джерел гуманістичної педагогічної спадщини В. Сухомлинського на часі.

Окреслити конкретні шляхи реалізації ідей гуманістичної педагогіки Василя Сухомлинського у формуванні українськомовної особистості майбутнього журналіста в умовах війни досить складно, тому що процес формування українськомовної особистості є багатоаспектним, динамічним, а його складники та шляхи реалізації потребують виокремлення вимог до розв'язання означеної проблеми, зокрема: врахування мовнокомунікативних суспільних запитів, мотиваційних потреб; формування в майбутніх журналістів уміння й навички доцільного використання мовних засобів у різних життєвих ситуаціях із дотриманням українського мовленнєвого етикету та виховування в них шанобливого ставлення до української мови як до державної; створення умов для здобуття майбутніми фахівцями ґрунтовних знань з української мови (про особливості її лексичного складу, граматичної будови, а також текстотворчі ресурси як основи для формування українськомовної особистості); мовна свідомість й усвідомлення себе українськими мовними особистостями; знання концептів і мовних знаків національної культури; мовна здатність, мовна здібність, мовне чуття, мовний смак, мовна стійкість; формування індивідуального мовного іміджу, піднесення культури українського мовлення загалом [1; 3; 4; 5].

У контексті осмислення педагогічної спадщини В. Сухомлинського зазначимо, що педагог-гуманіст глибоко осягнув здобутки тогочасної світової

філософської і педагогічної думки і сформулював педагогічну концепцію, яка має загальнолюдський характер, ґрунтувалася на об'єктивних законах і закономірностях не пов'язаних з кон'юнктурою й ідеологічними догмами, яких вимагав державний суспільно-політичний устрій. У змісті концепції В. Сухомлинського, особистості вихованця відведено пріоритетне місце, визнання її унікальності, природних здібностей, а також поваги й довіри до дитини.

Педагог розумів, що лише одним вивченням моральних істин не можна розвинути гуманістичні якості характеру дитини. Тому в розробленій системі виховання забезпечував органічну єдність морально-етичних знань і морально-етичної практики, закладені ментально в українських сім'ях (звички моральної культури, ставлення до речей і через речі – до людей, що сприяє формуванню уявлень дитини про добро і зло, честь і безчестя, справедливість і несправедливість, щастя, гідність) [6].

Феномен гуманістичної системи виховання В. Сухомлинського – в універсальній зорієнтованості на особистість вихованця, урахуванні закономірностей виховання моральних звичок, з-поміж яких виокремлював переростання звичок у традиції, емоційну оцінку, переживання власних вчинків, взаємовідповідність морального принципу і вчинку, до якого вчитель спонукає вихованця.

Винятково продуктивним складником практичного аспекту його гуманістичної системи виховання вважаємо метод педагогічних ситуацій, який донині успішно використовують освітяни як у шкільних, так і в університетських аудиторіях, оскільки він формує в здобувача освіти здатність обґрунтовувати власну позицію в запропонованій ситуації морального вибору.

Не втрачають актуальності в умовах воєнної агресії Росії й обґрунтовані В. Сухомлинським такі вузлові ідеї, як: створення «школи самореалізації особистості», що передбачає гармонійний розвиток особистості через залучення до різних видів діяльності; естетичне виховання природою; створення сприятливих умов для гармонізації взаємин колективу й особистості, суспільства й індивіда; виховання гуманізму й людяності, потреби в служінні людям. Сучасний журналіст, якому доводиться виконувати професійні завдання в екстремальних умовах, покликаний продукувати українськомовні тексти, що правдиво віддзеркалюють поточні події, факти, явища, в яких прочитується авторська патріотична позиція, що кличе слухача, читача й співрозмовника до роздумів, правильних висновків, оцінок у контексті гуманістичних ідей В. Сухомлинського.

Отже, студіювання й осмислення гуманістичної системи виховання В. Сухомлинського в контексті формування українськомовної особистості майбутнього журналіста спонукає до врахування таких важливих вимог та складників, як: мовнокомунікативні суспільні запити, мотиваційні потреби;

грунтовні мовні знання і мобільність у їх використанні; мовна свідомість й усвідомлення себе українськими мовними особистостями; знання концептів і мовних знаків національної культури; мовна здатність, мовна здібність, мовне чуття, мовний смак, мовна стійкість. Відтак очевидно є нагальна потреба в оновленні освітніх стратегій з урахуванням шляхів реалізації ідей гуманістичної педагогіки Василя Сухомлинського у формуванні українськомовної особистості майбутнього журналіста, спроможного багатовекторно висвітлювати актуальні проблеми життєдіяльності суспільства особливо сьогодні в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головешко Б. Р. Педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Харків, 2017. 294 с.
2. Гузар О. Комунікативне лідерство керівників освітніх закладів : навч. посібн. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 40 с.
3. Іванов Д. Проблеми формування професійної культури українського журналіста в умовах сучасного медіапростору [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua>.
4. Караман С. О., Караман О. В. Орфоепічний тренінг. Фонетика. Орфоепія. Орфографія. Графіка. Стилїстика. Риторика. Завдання і вправи : Навчальний посібник. Вид. 3-тє переробл. і доп. КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2009. 184 с.
5. Кондратенко Н. Ю. Лінгводидактичні умови формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів. *Наукові записки БДПУ*. Випуск 17. Бердянськ, 2017. С. 148-153.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах: Т.3. К. : Рад. школа, 1977. 670 с.

Демченко Ю. М.,

к.п.н, доцентка, доцентка кафедри
дошкільної та початкової освіти,

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ОСВІТИ: СПАДОК В. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Освіта завжди була ключовим елементом суспільного розвитку. Сучасна освіта стикається з численними викликами і трансформаціями, такими як технологічний прогрес, соціокультурні зміни, екологічні проблеми і багато інших, які вимагають адаптації та інновацій у навчальному процесі. Досвід видатного українського педагога В. Сухомлинського може служити цінним вказівником для сучасних освітян

у зусиллях змінити і вдосконалити систему освіти й має велике значення, оскільки його ідеї і методи можуть допомогти вирішити сучасні освітні виклики. Принциповою особливістю модернізації сучасної шкільної освіти, крім оновлення її змісту, є суттєві зміни у методичному забезпеченні навчального процесу, новому розумінні його результатів.

Аналізуючи праці В. Сухомлинського, можна виокремити низку факторів, які є ключовими у контексті глобальних трансформацій сучасної освіти: індивідуалізація навчання, розвиток критичного мислення, глобалізація та культурна різноманітність, екологічна освіта, використання педагогічних технологій.

В. Сухомлинський у своїх працях завжди орієнтував на індивідуалізацію навчання – важливість індивідуального підходу до кожного учня. У сучасному світі, де різниця між учнями зростає, цей підхід стає критично важливим. Кожен учень має свій ритм навчання та унікальні потреби, і нам потрібно забезпечити їм можливість розвиватися відповідно до своїх індивідуальних можливостей.

Також видатний педагог вчив дітей розвивати критичне мислення, ставити запитання і сумніватися. У сучасному інформаційному суспільстві, де ми постійно зустрічаємося з великою кількістю інформації та фейковими новинами, навичка критичного аналізу стає надзвичайно важливою. Учні повинні вміти відрізнити факти від дезінформації та критично оцінювати інформацію. Аналізуючи дидактичну спадщину, варто зазначити, що педагог надавав велику увагу розумінню та повазі до різних культур, тобто . У сучасному світі, де глобалізація призводить до зближення різних культур, це важливо для підготовки учнів до більш різностороннього та відкритого світу. Важливо виховувати толерантність, розуміння та вміння спілкуватися з представниками різних культур. Сухомлинський надавав велику увагу розумінню та повазі до різних культур. У сучасному світі, де глобалізація призводить до зближення різних культур, це важливо для підготовки учнів до більш різностороннього та відкритого світу. Важливо виховувати толерантність, розуміння та вміння спілкуватися з представниками різних культур.

В. Сухомлинський також вдавався до екології та важливості збереження природи. У зв'язку з екологічними проблемами, які загрожують нашому світу, ця складова його спадку стає актуальною більше ніж будь-коли. Сучасні технології можуть підтримати і вдосконалити ідеї В. Сухомлинського, допомагаючи створити більш доступне та інтерактивне навчання.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського спричинила значний вплив на розвиток шкільної освіти й виховання у світовому масштабі та на концепцію НУШ зокрема. Аналізу його ідей та практичного досвіду

присвячені праці численних вітчизняних і зарубіжних науковців; на його підходах до організації навчання у школі базуються сьогодні сучасні системи освіти багатьох країн світу. Серед основних ідей В. Сухомлинського виокремимо: особистісно-орієнтований підхід (дитиноцентризм) до дитини-особистості як найвищої цінності; виокремлення педагога як творчої особистості (творець, вірець, світоч), експериментатора, який вмів викликати у дітей радість пізнання, є високоосвіченим та інтелектуалом, здатний до самопізнання та самовдосконалення. Школа, на думку педагога – це місце, де панують позитивні емоції (школа радості), навчання базується на ефективних педагогічних методиках та підходах, доброзичливості, усвідомленні світу дитинства, гуморі, заохоченні дитини до пізнання. В. Сухомлинський стверджував: «Оптимізм, віра в людину – невичерпне джерело творчої енергії, нервових сил, здоров'я вихователя й вихованця... Доброзичливість, розумна доброта – ось що має бути атмосферою життя дитячого колективу, головним тонусом взаємовідносин педагога і дітей» (Сухомлинський, 1977–1978) [1, с. 103-104].

Аналізуючи працю видатного педагога «Моя педагогічна система» [2], виокремимо декілька основоположних принципів, виключно потрібні сучасній освіті:

1. Сенс і зміст виховання, що розуміється як єдність педагогічного впливу і самовиховання дитини, визначається постулатом: «Найвищою цінністю є людина».

2. Ефективність педагогічного впливу на колектив і особистість знаходиться в прямій залежності від гармонійної єдності моральної культури, духовного багатства, різноманіття інтересів носія цього впливу.

3. Виховний вплив педагога не є чимось соціально створеним, організованим, а відбувається тому, що вихователя і вихованця об'єднує спільність духовних інтересів і багатогранної діяльності.

4. Результативність виховного впливу визначається в тому числі і тим, наскільки педагог внутрішньо глибоко розуміє дитинство як особливий, властивий тільки йому – дитинству, період розвитку людської індивідуальності.

5. У виховному процесі вихованець є помічником педагога. Мудрість останнього полягає саме в тому, щоб домогтися положення, при якому б вихованець сам себе виховував [2, с. 88].

6. Повага до людської гідності дитини, незмінним супутником якої має бути повага вихованця до самого себе.

Розв'язуючи завдання Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») щодо урізноманітнення спектра навчальних закладів з метою врахування інтересів і схильностей підростаючого покоління, а також реальних потреб суспільства, ми взяли творчі нароби

Василя Сухомлинського. Враховуючи різний рівень підготовки дітей до школи, їхній розумовий та інтелектуальний розвиток, педагог дає цінні поради у розв'язанні цього завдання: «Щоб дитина була палко зацікавлена в навчанні – їй необхідне багате, різноманітне, приваблююче інтелектуальне життя. Ми повинні постійно дбати про те, щоб зі вступом до школи думка дитини не була втиснута в рамки класної дошки й сторінки букваря. Іншими словами: щоб дитина охоче вчилася, її інтелектуальне життя ні в якому разі не повинно обмежуватися лише шкільними, учнівськими методами» [3, т. 5, с. 427].

Висновок. Спадок В. Сухомлинського важливий у контексті сучасних трансформацій у сфері освіти. Його гуманістичний підхід, індивідуалізація навчання, розвиток критичного мислення та творчості, міжкультурна та громадянська освіта є ключовими для формування компетентних та адаптованих до сучасного світу громадян. Перенесення цих принципів у практику може сприяти покращенню освітньої системи та підготовці молодого покоління до викликів глобальної дійсності. Сучасна освіта має вдатися до спадку В. Сухомлинського, щоб забезпечити якісну підготовку учнів і їх здатність протистояти викликам і змінам у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гриневич, Л. (2023). Концептуальні ідеї реформи «Нова українська школа» у світлі української педагогічної думки. *Український Педагогічний журнал*, (4), 98–111. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-98-111>
2. Сухомлинський В. О. Моя педагогічна система. Радянська школа. 1988. № 6, 7, 8, 9.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. тв. в 5-ти т. Т. 3. К.: Рад. школа, 1976.

Кашуба Л. В.,

к.п.н, доцент, доцент кафедри педагогіки
та спеціальної освіти,

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В РЕАЛІЯХ ДАЛЬТОН-ТЕХНОЛОГІЇ

Серед новаторських здобутків педагога-гуманіста існує школа радості, школа під блакитним небом, уроки мислення серед природи, бесіди з людинознавства, Батьківська школа, дітературні мініатюри для дитячого читання, поради вчителям («Сто порад учителям») тощо. У педагогічній спадщині павлівського вченого органічно поєдналися звичаї, класична педагогіка та власні творчі знахідки (і це творилося у часи, коли вимагалось виконання єдиного навчального плану, єдиних програм і підручників). Ідеї знаного за межами України педагога знайшли подальший розвиток у працях

сучасних вчених: Ш. Амонашвілі, І. Беха, С. Гончаренка, І. Зязюна, С. Мельничука та ін. У багатьох країнах світу його твори перекладаються, поширюються. Та й сам Василь Олександрович вважав за потрібне вчителів запозичувати «...кращий досвід, який містить в собі передові педагогічні ідеї» [1, с. 12].

Досвід роботи вченого показав, що у будь-якій школі можна створити «Школу радості» для дітей, лише потрібно любити школу, «віддавати серце дітям» через свою працьовитість, постійне творче горіння, бажання бачити учнів захопленими навчанням.

Для сучасної початкової школи залишається багато його цінних педагогічних надбань, які актуальні для виховання і навчання сучасного школяра в усьому світі. Для приклада розглянемо дальтон-технологію, яка поширена у США, Голандії та багатьох інших країнах. Назву ця технологія дістала від міста Дальтон в США, де вперше була створена така школа, яка спочатку називалася «Дитяча університетська школа», американським педагогом Хелен Паркерхерст. Дослідниця поставила своїм завданням знайти нові підходи організації життєдіяльності дітей в освітньому процесі. Протягом декількох років вчена експериментувала в своїй особистій школі, яка складалася тільки з однієї класної кімнати. В результаті наполегливої роботи з'явився так званий «лабораторний план». План був розроблений таким чином, щоб об'єднати вчителів та учнів в досягненні індивідуалізованих цілей навчання.

Дальтон-технологія – один із методів активізації пізнавальної діяльності учнів при вивченні предметів. За допомогою цієї технології учитель допомагає учням самореалізуватись, самовдосконалитись та адаптуватись в динамічному світі інформації. У дальтон-технології закладені великі можливості для реалізації особистісно-орієнтованого навчання в повнішій мірі навіть в умовах класно-урочної системи. Результати дальтон-технології виражаються в розвитку пізнавальної самостійності учня, навиків співпраці, в опануванні школярів дослідницькими вміннями. Крім того, знижується перевантаження учнів за рахунок вивчення в умовах індивідуального темпу роботи.

Найважливішою перевагою дальтон-технології є можливість індивідуального розвитку за рахунок збагачення соціальним досвідом інших учнів і дорослих. Слід відмінити і інтеграційний характер даної технології: в ній можуть бути використані технології індивідуалізації, диференціації, колективного способу вчення, модульна і проектна технології. Отже, дальтон-технології дозволяє: забезпечити індивідуальний розвиток учня, розвивати його соціальний досвід за рахунок опанування навиків співпраці, відповідальності і самостійності в навчально-пізнавальній діяльності.

Це нагадує нам «Школу радості» Василя Сухомлинського. Вочевидь, що в умовах становлення інформаційного суспільства навчальний процес розглядається як засіб розвитку учнів. А головне завдання навчальних закладів полягає в тому, щоб не лише дати знання, а й створити стійку мотивацію до навчання, спонукати учнів до самоосвіти, пов'язаної з розвитком їхнього мислення. Як свідчить практика, серед великого числа інновацій, що застосовуються у системі освіти, особлива увага приділяється таким технологіям, де викладач виступає не джерелом навчальної інформації, а є організатором і координатором творчого навчального процесу, спрямовує діяльність кожного учня у потрібне русло, враховуючи індивідуальні особливості кожного учня. Йдеться про те, що учень – головна фігура навчально-виховного процесу. Учня не вчать, а він вчиться завдяки тому, що бере активну участь у тих питаннях, які хоче вивчити, бере на себе відповідальність за процес і результат учіння. А завдання педагога полягає в пошуку засобів, які можуть забезпечити для учня реалізацію його внутрішньої свободи і вияв ініціативи.

У вищеназваній технології важливим є складання плану. Саме Дальтон-план – це метод роботи, «спосіб життя», в рамках якого створюються умови, які забезпечують оптимальне розкриття кожного учня. Мета дальтон-плану – навчити учнів самостійно здобувати знання, за допомогою добре складених дальтон-завдань, в яких розкривається зміст певного розділу, що вимагає засвоєння. Тому вчитель із самого початку не повинен вимагати надто багато від учня. Можна швидше очікувати гнучкості, винахідливості, працездатності, якщо всі запропоновані завдання відповідають розумовим здібностям учня. Найгірше, якщо запропоновані завдання вищого рівня складності учня. Учень повинен розуміти, що від нього вимагається, перш аніж він зуміє правильно розподілити час і заняття для систематичної роботи над її виконанням. Лише зрозуміла робота, збуджує інтерес, і заставляє зростати творчі здібності учня.

Як бачимо, дальтон-план – це поєднання кабінетного навчання з освітнім процесом, заснованим на трьох принципах які об'єднуються провідним принципом гуманізму: *свобода; самостійність; співпраця.*

Принцип свободи. Це право вибору учнем теми місця, партнера, джерел знань, темпу, форм і способів роботи. Але ця свобода поєднується з відповідальністю: учень здійснює самоконтроль, взаємоконтроль, але остаточно рівень досягнення мети оцінює вчитель за кожним виконаним завданням. Кожен учень індивідуально звітує перед вчителем. Таким чином, свобода поєднується з відповідальністю. Результатом є висока мотивація до участі в навчальному процесі. При цьому важливу роль вчитель зберігає за собою (керує, стимулює, зберігає свободу, контролює і навчає).

Принцип самостійності. Спонукає учнів до самостійної діяльності, до власних відкриттів. Для організації самостійної роботи учня вчителю потрібно: чітко сформулювати завдання; встановити реальні терміни для виконання завдань; підготувати диференційовані завдання для «швидких» і «повільних» учнів; вказати допоміжні джерела інформації; визначити чіткі правила поведінки, надаючи можливість вільного переміщення при виконанні завдань, не заважаючи роботі інших учнів.

Принцип співпраці. Співпраця – це вибір форми навчально-пізнавальної діяльності: індивідуальний, парний, в малій групі. Учень має право звертатися за допомогою до кого завгодно: до учнів, батьків, вчителя. Він не повинен боятися визнати, що чогось не знає.

Ці принципи дають можливість учням вчитися поважати іншу людину, уміти її вислухати, зрозуміти, знайти з нею контакт, вчитися приймати спільні рішення, довіряти один одному, вчитися допомагати іншим відповідати за працю в групі. А роль вчителя полягає головним чином в тому, щоб вказати, де і як шукати відповідь на питання. Саме тому основна ідея дальтон-технології полягає в наступному: працюю з ким хочеш, запитуй кого хочеш, але відповідати за виконання завдання будеш сам.

Отже, робота за дальтон-технологією в поєднанні з іншими технологіями може сприяти поліпшенню знань учнів, підвищенню самооцінки, збільшенню самостійності при вивченні предмету. При цьому учні не отримують перевантаження. Слід звернути увагу на те, що без врахування психологічних особливостей, природних здібностей, особистого досвіду учня, а також самого простору спілкування особистісно-орієнтований підхід у навчанні не дасть потрібного результату.

Як показує сучасна практика, творчість Василя Сухомлинського – педагогічна енциклопедія. Читаючи його наукові твори, кожен знаходить відповіді на професійні запитання. Багатогранна творчість педагога-новатора надихає вчителів на пошуки інших підходів до навчання учнів, на проведення нетрадиційних уроків. Дає можливість не копіювати його ідеї, а аналізувати та, враховуючи потреби сучасного учня, завдання освіти, відібрати ті, які потрібні для оптимізації навчального процесу в новій школі XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воробйова Л. (2018). Історико-соціальні передумови формування педагогічних поглядів Хелен Паркхерст. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 61, 6-10.
2. Vorobiova L. (2019). Implementation of the Daltoh Plan Ideas info Ukrainian alternative schooling. Intellectual Archive. Retrieved from <http://www.intellectualarchive.com>
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибр. тв. в 5 томах. Т.3. Київ, 1976. 560 с.

Кулікова С. В.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри мистецької освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ЗНАЧЕННЯ ДИТЯЧИХ ІГОР У НЕОГУМАНІСТИЧНІЙ ПЕДАГОГІЦІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У центрі сучасних технологій навчання і виховання знаходиться особистісно-зорієнтована модель, основною метою якої є індивідуальний розвиток кожного вихованця освітнього закладу. З огляду на це, особливого звучання набуває спадщина Василя Олександровича Сухомлинського – вченого, філософа, неперевершеного педагога, який опікувався долею дітей. Наш всесвітньо відомий педагог великого значення надавав всебічному розвитку дітей, особливо вихованню в них моральних цінностей, духовному відродженню. Педагогічну спадщину В. Сухомлинського пронизує ідея цілісного формування особистості і всі аспекти виховання – моральний, розумовий, трудовий, естетичний, фізичний, за його переконанням, становлять нерозривну єдність духовного стану дитини.

Багатовекторна педагогічна спадщина В. Сухомлинського є предметом дослідження українських учених М. Антонця, Л. Березівської, І. Беха, Л. Бондар, Н. Дічек, Н. Побірченко, О. Савченко та ін.

Ідеї вченого-педагога щодо формування творчої особистості школяра та їх розвиток у педагогічній теорії й практиці сучасної школи знайшли відображення у дисертаційних дослідженнях Г. Бондаренко, В. Кошель, Ю. Новгородської та ін.

Отже, гуманістичні ідеї в педагогіці та психології склалися на межі ХІХ і ХХ століть. Окреслена в той час психологізація гуманізму була виправдана тим, що гуманізація світу неможлива без гуманізації людини. Вважається, що гуманістична психологія є явищем планетарного масштабу, тому вона стрімко стала проникати у всі науки, пов'язані з людиною, у тому числі і в педагогіку. Людиноцентрована психотерапія К. Роджерса еволюціонувала у 1960–1970 рр. ХХ століття у людиноцентроване вчення з найбільш важливим гуманістичним принципом, розробленим К. Роджерсом, що «люди за своєю природою вільні і добрі» [8].

К. Роджерсом були встановлені необхідні та достатні умови гуманізації будь-яких міжособистісних стосунків, які забезпечують конструктивні зміни особистості – безоглядне позитивне прийняття другої людини, її активне емпатичне слухання та конгруентне (тобто адекватне та щире) самовираження у спілкуванні з нею [8].

Гуманістична педагогіка, яка складалася на цій основі, відносилася до дитячої гри як до соціального феномену, здатного організувати та емоційно

наповнити все дитяче життя, надати йому неповторне й привабливе забарвлення радості та творчості. Гуманістична педагогіка наділила гру низкою характерних властивостей, однією з яких є здатність формування своєрідного простору дитинства, наповненого соціально-цінними емоціями, що забезпечує комфортне існування в ньому кожної дитини.

У полі зору зарубіжних педагогів виявилися проблеми гри, пов'язані з природним розвитком дитини (Л. Гурлітт), підготовкою до справжнього життя (Е. Клапаред), а також визначення гри як вільної діяльності (К. Вентцель, С. Шацький). Багаторівневе та поліфункціональне тлумачення гри стало підставою використання її як універсуму в широкому значенні слова як в освіті, так і у вихованні підростаючого покоління.

У 80-х роках XIX століття у науковий обіг німецьким істориком педагогіки Ф. Паульсеном вводиться термін «неогуманізм». Неогуманізм є педагогічним напрямом, представники якого (І. Геснер, І. Ернесті, В. Гумбольд, Ф. Вольф та ін.) висунули як основну мету виховання людини античний ідеал особистості.

Зарубіжні представники неогуманістичної течії в педагогіці вважали дитячу гру галуззю вільної творчої діяльності, джерелом радості дитини. Вони зазначали, що гра здатна розвивати і вправляти фізичні та духовні сили дитини, удосконалювати її спроможність сприйняття навколишнього світу.

У вітчизняній педагогіці ідеї всебічного розвитку особистості в середині XX століття були підтримані і втілені в практиці освіти В. Сухомлинським. В організації діяльності Павлиської середньої школи, якою керував В. Сухомлинський велике значення надавалося створенню ігрового середовища. Так, на території школи з'явився ігровий майданчик з каруселями і гойдалками, а в практиці роботи школи гра зайняла гідне місце не тільки як засіб відпочинку та перемикання уваги дітей, а й стимулювання їх розумової активності [2].

Досвід великого педагога підтверджує, що цінність гри як педагогічного засобу полягає в тому, що в її змісті знаходять відображення різноманітні види людської діяльності, які активізують певні здібності особистості. Особливого значення в цьому плані набуває той факт, що в грі створюються умови для прояву здатності до праці, творчості, взаємодії, співпраці, співпереживання, співучасті, тобто такі здібності та якості особистості, які мають значення у будь-яких інших видах діяльності [1].

Соціальна сутність дитячої гри, на думку В. Сухомлинського, визначалася її освітнім та виховним змістом, який містить навчальні, моральні елементи, засоби активізації позиції школярів, що залучають їх у спільну ігрову дію та слугують прикладом для майбутніх самостійних ігор.

Неогуманістичні погляди в оцінюванні педагогічного статусу гри В. Сухомлинським виявлялися у тому, що він позиціонував гру у житті

дітей різного віку як найважливіший вид діяльності, вважаючи, що з перших стадій розвитку дітей до періоду дорослішання гра розвиває сили дитини й сприяє її підготовці до життя й роботи [6].

У «школу радості» перетворив В. Сухомлинський школу в Павлиші, звернувшись до театралізованих ігор за казками вітчизняних письменників та народних казок. Він вважав, що казки активізують мислення учнів, розвивають та збагачують їх мову, формують естетичні й моральні почуття. Результатом творчого ставлення до педагогічної діяльності стало створення в школі Кімнати казки, в якій дитина могла не тільки почути казки, а й сама розповідати їх, а потім розігрувати театралізовані вистави, стаючи героєм то однієї, то іншої казки [4].

Останні десятиліття доводять, що у ігровій культурі намітилася тенденція її гедонізації. Колективний характер гри змінився індивідуальним, домінуючими мотивами ігрової діяльності стають вузько-егоїстичні установки особистості, а в їх основі лежить гедоністичне підґрунтя, азарт, жага розваг. Втрачається розвиваючий і творчий характер дитячої гри. Стрімко зростає кількість нових видів і типів ігрових форм, але на зміну традиційним ігровим формам у вигляді колективних, творчих, настільних, друкованих ігор приходять ігри електронні, комп'ютерні, віртуальні. Сучасне дитинство втратило почуття романтики, доброти, щирості, а на зміну прийшли ігри агресивного характеру, які вимагають від учасників не героїзму, подвигів, людяності, товариськості, благородства, а жорстокості, насильства, байдужого ставлення до оточуючих. Постійне перебування на віртуальному полі комп'ютерних битв провокує порушення емоційної сфери дитини, наслідком чого є різні фобії, нічні страхи, прояв агресії тощо. Емоційно нестійка дитина схильна до формування залежної поведінки. Захоплення комп'ютерної грою змінюється стійкою прихильністю до нереальних подій, віртуальних героїв та їхніх подвигів, унаслідок чого виявляються зміни у когнітивній, емоційно-вольовій і поведінковій сферах дитини, корекція яких є дуже тривалою і важкою.

Сучасні ігри далекі від творчості і не пов'язані з трудовими зусиллями. У практиці роботи Павлиської середньої школи працю поєднували з грою, сутність якої полягала в емоційно-естетичній боротьбі за утвердження краси, людяності, дружби, істинного товариства, у переживанні радості духовного єднання в процесі спільного перетворення балкона старої будівлі у куточок краси, виноградника або фруктового саду, створення нової клумби на подвір'ї школи, підготовки лялькових вистав, новорічних та інших свят.

Вивчення досвіду гуманістичної виховної системи Павлиської школи дозволило виокремити деякі види та типи ігор, які набули поширення в дитячому середовищі та є найбільш привабливими для дітей. До них можна віднести рухливі ігри, інтелектуальні ігри-змагання, ігри-казки, ігри-

пригоди, ігри-фантазування, ігри-драматизації, ігри-театралізації тощо. Кожна з цих ігор виконувала як освітні, так і виховні завдання залежно від місця та часу її проведення і разом з тим, кожна з них була педагогічно організованою грою.

Великого значення В. Сухомлинський надавав спортивним іграм. За допомогою старших школярів у Павлівській школі було обладнано ігровий майданчик, споруджено гойдалку та різноманітні тренажери. Діти грали в м'яч, у настільний теніс, захоплювалися метанням диска, лазанням по жердині й канату тощо [3].

Гру В. Сухомлинський вважав засобом формування дитячого колективу, оскільки під час походів, в іграх і змаганнях складаються такі обставини, які сприяють кращому розкриттю особистості перед колективом і виховне значення таких обставин полягає в їх ускладненні. Особливе місце у виховній роботі Павлівської середньої школи займали ігри-подорожі, які розвивають уяву дітей, поповнюють їх знання про рідний край, збагачують емоційний досвід переживаннями про втрачене, створюють міцну основу для реалізації прагнення зберегти культуру свого народу.

Підсумовуючи зазначимо, що вся сукупність ігор й кожна окремо мали те незмірне значення, яке важко переоцінити і доказом тому є загальне визнання досвіду великого майстра та опанування його прийомів педагогами-практиками сучасної вітчизняної та зарубіжної школи.

Педагог-неогуманіст розкрив здатність гри адаптуватися до різноманітних умов середовища, що дозволяє їй бути найбільш прийнятною в системі засобів і методів педагогічного впливу як на відносини між дітьми, так і на відносини між дітьми та дорослими. Незважаючи на те, що більшість ігор у досвіді педагога були педагогічно організованими, вони обов'язково передбачали прояв самостійності та самодіяльності дітей у виборі самої гри, в її побудові, що дозволяло увести в тінь керівну роль педагога у ній.

В. Сухомлинський демонстрував свою переконаність у необмежених можливостях дитячої гри. Ставлячись до дитини як до унікального явища, він використовував гру з метою розвитку її індивідуальності, уяви, фантазії, творчості. Своєрідне ставлення педагога-неогуманіста до дитячої гри полягало ще й у тому, що він розглядав її не як адаптацію дитини до соціального середовища, а навпаки, як засіб адаптації середовища до індивідуальності дитини. Ніяк не зменшуючи значення раніше виявлених функціональних можливостей дитячої гри, педагог-практик збагатив арсенал її педагогічного потенціалу.

Акцентуючи увагу на природовідповідному, соціокультурному розвитку дітей, здійснюючи дослідницький пошук прихованих потенціалів гри, В. Сухомлинський заклав основи таких функцій гри як діагностична, креативна, корекційна та терапевтична.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Павлицька середня школа. Вибр. тв.: в 5 т. К.: Рад. шк., 1977. Т. 4. С. 7–390.
2. Сухомлинський В. О. Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів. Вибр. тв.: в 5 т. К.: Рад. шк., 1977. Т. 5. С. 122–139.
3. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором. Вибр. тв.: в 5 т. К.: Рад. шк., 1977. Т. 4. С. 391–626.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Х.: Акта, 2012. 563 с.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Вибр. тв.: в 5 т. К.: Рад. шк., 1976. Т. 2. С. 419–654.
6. Тарапака Н. Проблеми естетичного розвитку особистості дітей дошкільного віку у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. Навчально-методичний посібник. Кіровоград, 2003. 245 с.
7. Василь Сухомлинський і дошкілля Полтавщини / Автор-укладач О. П. Сімон. Полтава: ПОШПО, 2008. 200 с.
8. Rogers K. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. 2016. 240 p.

Легка О. В.,
аспірантка кафедри української мови
Факультету української філології,
культури та мистецтва,
Київський університет імені Бориса Грінченка

РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ-ФІЛОЛОГІВ

Сучасні геополітичні реалії, в яких живе Україна як суверенна держава, зовнішні й внутрішні чинники значно посилили інтерес до вивчення української мови як іноземної. У цьому контексті зросла потреба підготовки висококваліфікованих та компетентних фахівців освітянської галузі, відтак виняткові цінності в умовах сьогодення набирають напруцювання видатних українських науковців, з-поміж яких відомий педагог-гуманіст Василь Олександрович Сухомлинський, який розробив і зреалізував у шкільній практиці власну методичну систему навчання.

Наукова спадщина В. Сухомлинського з його методами, підходами та засобами навчання не втрачає актуальності й донині, тому розглядаємо її як ефективну в навчанні української мови як іноземної магістрів-філологів, оскільки віддзеркалює проблеми формування мовної культури та містить конкретні практичні поради.

За В. Сухомлинським, вивчення мови є рушійною силою у формуванні гармонійної особистості, «адже із думки і слова почалося становлення людини; мисль, втілена в слово, підняла нас над природою, над усіма речами

й явищами, над епохами й століттями» [7, с. 1]. На думку науковця, для продуктивного навчання мови варто враховувати індивідуальні особливості, інтереси та вподобання кожного задля реалізації особистісного та творчого потенціалу, розвитку умінь та навичок.

У своїх працях педагог глибоко й самобутньо актуалізує проблеми освіти, виховання, розвитку особистості та творчого потенціалу усіх учасників процесу – і педагога, і учня, оскільки «без творчості немислиме пізнання людиною своїх сил, здібностей, нахилів; неможливе утвердження поваги до себе» [5, с. 71]. Саме заради розвитку творчої думки вчений розробив систему занять, де особливе місце посідає самостійне написання творів та доповідей, що сприяє активізації розумової діяльності, слугує виробленню індивідуального стилю і водночас є високоякісним засобом перевірки практичних навичок мови та засвоєння лексичного матеріалу. Під час написання творів активно залучаються та використовуються словники, що допомагає збагачувати мову й повторювати вже відоме, і в подальшому впливає на вдосконалення комунікативних навичок.

Видатний педагог наголошував на важливості застосування щоразу різних методів та форм навчання для підтримання ефективності вивчення мови та залученості аудиторії, що лишається нагальною потребою й нині. Технічний прогрес спонукає сучасного фахівця вдосконалювати свої вміння, знання та навички, адаптуватися під динамічні зміни, розробляючи і застосовуючи у своїй роботі щось нове, адже від умілого використання методів та доцільного поєднання різних форм діяльності залежить лєвова частка успішності навчання української мови як іноземної.

Динаміка суспільних змін у сучасному світі дуже висока, що викликає стрімкі зміни в системі освіти і спонукає до впровадження нових засобів навчання, що сприятиме забезпеченню пізнавальних потреб та реалізації розвивального навчання. В. Сухомлинський розглядав важливість врахування середовища, в якому перебувають суб'єкти навчальної діяльності, нині варто зважати, що таким середовищем часто в освітньому процесі слугує саме віртуальний світ, і перед нами з'являються нові виклики щодо опанування новітніх технологій та їх імплементації, тут варто враховувати настанову Василя Олександровича та аналізувати власну діяльність, аби творчо втілювати педагогічні ідеї в освітній процес.

Отже, осмислення та аналіз науково-методичного досвіду В. Сухомлинського, дає підстави для висновку, що в контексті сучасних педагогічних реалій надзвичайно важливо у своїй роботі враховувати поради та напрацювання наших попередників і водночас застосовувати творчий підхід в організації процесу навчання української мови як іноземної магістрів-філологів, оскільки це невід'ємний складник розумового та пізнавального розвитку здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Караман С. О., Караман О. В. (2018) Методична компетентність майбутнього вчителя української мови та літератури як об'єкт теоретичного аналізу. *Caietele Conferinței internațional «Ucrainenii din România. Istorie, contemporaneitate și perspective»*, № 2. С. 203-211.
2. Караман С. О. Горошкіна О. М., Бакум З. П., Караман О. В., Копусь О. А. (2015) *Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: навальний посібник*. Київ : «АКМЕ ГРУП».
3. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися. Вибрані твори. Т. 5. Київ: Рад. школа, 1976.
4. Сухомлинський В. Вибрані твори. Київ; Рад. школа, 1976. 637 с.
5. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Київ: Рад. школа, 1976. С. 403-637.
6. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Київ: Рад. школа, 1976. С. 53-206.
7. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. Українська мова і література в школі № 12. 1968. С. 1.

Масюк О. М.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди;

Титаренко Л. І.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ПРО ФОРМУВАННЯ ОЦІНЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Спадщина видатного педагога-гуманіста В. Сухомлинського з кожним роком привертає все більше пильної уваги наукової і педагогічної спільноти як в нашій країні, так і за її межами. Це зрозуміло, бо розроблена талановитим Вчителем педагогічна система не тільки збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями і положеннями, але й зробила значний внесок як у практику навчання, так й у теорію освіти та виховання як революційний етап у розвитку вітчизняної педагогічної думки.

Курс Нової української школи на формування компетентностей зумовлює творчий перегляд ідей В. Сухомлинського, який надавав особливу увагу дитиноцентризму, дотриманню глибокої поваги до особистості

дитини, розвитку в неї високої духовної культури, необхідності самовиховання і саморозвитку впродовж усього життя. Серед важливих засобів саморегуляції навчання і поведінки учнів В. Сухомлинський відзначав виняткову роль оцінки навчальних досягнень учнів, взаємостосунків вчителя та його учнів.

Цілеспрямований розвиток в учнів оцінювального ставлення до оточуючого світу стає однією з важливіших задач сучасної школи. У нових умовах оцінювальна діяльність стає не лише показником культури людини, але й надійним засобом її зв'язку з оточуючою дійсністю. Виходячи з сучасних цілей і задач особистісно-орієнтованої системи Нової української школи, проблема формування оцінювальної діяльності учнів як складової навчальної діяльності набуває актуальності.

Оцінювальна діяльність людини – це складний аналітичний процес, завжди пов'язаний з виявленням існування чи відсутності у чому-небудь або у кому-небудь значущих для людини цінностей. Така спрямованість оцінювальної діяльності робить обов'язковим її формування в онтогенезі дитини, незалежно від індивідуальних та вікових її особливостей. Метою формування оцінювальної діяльності, у загальному її розумінні, слід вважати піднесення загальної культури підростаючої людини, формування в неї адекватного погляду не лише на оточуючу дійсність, але й на власні досягнення у засвоєнні цінностей, які виявилися у результаті цього. Педагогічно значущі цінності, які виявляються засобами оцінки, у подальшому перетворюються або не перетворюються для дитини у життєво необхідні саме завдяки вчинкам і діям, спрямованим на їх реалізацію. В умовах систематичного здійснення оцінювальної діяльності учні набувають оцінювальної культури, оцінювальна діяльність стає спрямованою на визначення характеру присвоєння необхідних цінностей.

Проблеми формування оцінювальної діяльності так чи інакше торкалися у своїх працях педагоги минулого (Я. Каменський, А. Дистервег, І. Песталоцці, Дж. Дьюї, І. Герbart, К. Ушинський, А. Макаренко та ін.). Аналіз теоретичних досліджень видатних вчених показує, що вирішення проблеми формування оцінювальної діяльності людини потрібно розглядати у двох аспектах: виховному і навчальному. При цьому вченими обиралися різні вікові групи і основні свої зусилля вони зосереджували на обґрунтуванні важливості оцінювальної діяльності для людини, грамотного оцінювального підходу людини до оточуючої дійсності (оцінювальна грамотність), на визначення ролі вчителя у цьому процесі.

Як відомо, у навчально-виховному процесі оцінювальна діяльність характеризується своєю двобічністю: з одного боку – це оцінювальна діяльність вчителя, з іншого – оцінювальна діяльність учнів. При формуванні оцінювальної діяльності учнів молодшого шкільного віку у

процесі становлення навчальної діяльності важливо робити акцент на переведенні зовнішніх мотивів (які спонукає оцінка вчителя) у внутрішні («навчаюсь тому, що мені цікаво», «тому, що мені подобається»). Основою оцінювальної діяльності школяра є самооцінювання – система дій, за допомогою яких учень перевіряє власну діяльність [1].

Відповідно до актуальності нашого дослідження проблеми формування оцінювальної діяльності молодших школярів у процесі навчання по-новому бачаться думки, ідеї В. Сухомлинського про:

1) сутність оцінювальної діяльності – ця напружена діяльність дійсно необхідна дитині, зазначав В. Сухомлинський, тому що оцінка допомагає дитині уявити, що в житті важливе і що неважливе, що необхідне і що зайве. Оцінювальна діяльність сприяє, на думку видатного педагога, перерозподілу значущості існуючих в оточуючій дійсності речей. Оскільки при цьому визначається цінність речі не лише для себе, але й для інших людей, з'явилася необхідність набувати єдину, загальну для всіх людей оцінку – це шлях до колективної мудрості, до еталонів оцінювальної діяльності. У відповідності до цієї загальної, єдиної оцінки будь-яка річ, явище переходить у розряд загальнолюдських цінностей або небезпечних для життя анти цінностей [4].

2) відношення до успіхів дитини у навчанні як вчителя, так і однокласників – у початкових класах, як підкреслював В. Сухомлинський, незадовільна оцінка особливо боляче ранить, зневажує і пригнічує гідність дитини. Неможна допускати, щоб дитина у самому початку свого шляху у навчанні утратила віру в себе. В. Сухомлинський, як дійсний гуманіст, звертав увагу дорослих на те, що діти приходять до школи різні: зібрані та незібрані, уважні та неуважні, ті, що засвоюють матеріал швидко, і тугодуми, неохайні та охайні. Але усі вони єдині в одному: усі діти без виключення приходять у перший клас з щирим бажанням добре вчитися, що озаряє весь сенс шкільного життя дітей [3].

Оцінка у В. Сухомлинського завжди оптимістична, це винагорода за працю, а не покарання за лінь. Видатний педагог поважав «дитяче незнання». Місяць, півроку, рік у дитини «може щось не получатися, але прийде час – навчиться». Свідомість дитини - могутня, але це повільна ріка, і у кожного вона має свою швидкість [2].

Важливого значення надавав В. Сухомлинський впливу учнівського колективу на становлення позиції кожного учня в класі, але педагог зазначав, що «колектив може стати виховуючим середовищем лише тоді, коли він створюється у спільній творчій діяльності, у праці, що надає кожному радість, збагачує духовно та інтелектуально, розвиває інтереси й здібності» [4]. Лише в атмосфері сердечності, доброзичливості у дітей зростає прагнення стати краще не на показ, не для того, щоб похвалили, але

й з-за внутрішньої потреби відчувати повагу з боку оточуючих людей, не принизити своєї гідності.

3) якості педагога-порадника, що є необхідною умовою успішності формування у молодших школярів якостей об'єктивних оцінювачів: учитель має бути для дитини такою ж дорогою людиною, як мати. Віра учня в учителя, взаємодовіра між ними, людяність і доброта – ось те, що є необхідним вихователю, що бажають бачити діти у своєму наставнику [4].

Отже, до проблеми формування оцінювальної діяльності учнів В. Сухомлинський ставився з особливою психолого-педагогічною увагою, пильністю і наголошував на важливості та необхідності починати цей процес з початкової школи. Насамперед, видатний педагог звертає увагу на те, що «маленька людина» має на власному досвіді переконатися, що вміння вимірювати результати власної навчальної діяльності різними мірами та з різних боків допомагає досягати успіхів у навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Сухомлинский В.А. Методика виховання колективу / Вибрані твори у 5-и т. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 1. 653 с.
3. Сухомлинский В. Серце віддаю дітям. Київ: Вид.«Акта», 2012. 534 с.
4. Сухомлинский В. Сто порад учителеві. Київ: Радянська школа, 1988. 304 с.

Мойсієнко І. М.,

викладач кафедри початкової освіти,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ПРОФЕСІОНАЛІЗМ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність та постановка проблеми. У ході аналізу творчого доробку В. Сухомлинського, зокрема, праць ученого «Павлиська середня школа» і «Розмова з молодим директором школи», нами встановлено, що професіоналізм керівника закладу загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) є складним інтегративним утворенням, структурні компоненти якого поєднані внутрішніми взаємозв'язками і залежностями. Ефективність виконання керівником ЗЗСО покладених на нього професійних функцій у багатьох залежить від раціонального розподілу обов'язків між ним і його заступниками, що нині регламентується чинним законодавством – Законом України «Про повну загальну середню освіту». Згідно з цим документом, керівником ЗЗСО може бути особа з громадянством України, яка вільно

володіє державною мовою, має вищу освіту ступеня не нижче магістра, стаж педагогічної та/або науково-педагогічної роботи не менше трьох років, а її організаторські здібності, стан фізичного і психічного здоров'я не перешкоджають виконанню покладених професійних обов'язків. У ст. 38 цього Закону йдеться про те, що професіоналізм керівника ЗЗСО передбачає виконання ряду функцій, серед яких слід назвати такі: планування та організації діяльності ЗЗСО; управління людськими, матеріальними та іншими ресурсами; менеджмент освітньої діяльності педагогічних працівників та учнів; нормативно-правове врегулювання і контроль за документообігом, реалізацією прав та обов'язків усіх учасників освітнього процесу; створення та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; надання необхідних умов для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами; формування культури здорового способу життя учнів і працівників; сприяння діяльності органів громадського самоврядування та багато інших [1, с. 38].

Як бачимо, саме керівник ЗЗСО організовує планування змісту і забезпечення освітнього процесу, несе за нього особисту відповідальність. Від рівня його професіоналізму залежить організація роботи ради закладу освіти, педагогічної ради, батьківського комітету, батьківського всеобучу, загальне керівництво методичною роботою, освітнім процесом, координація позакласної роботи вчителів. Крім того, керівник ЗЗСО несе особисту відповідальність за організацію охорони праці й техніку безпеки, дотримання гігієни праці учнів і педагогічних працівників. До його обов'язків слід також віднести комплектування класів і працевлаштування випускників, піклування про здоров'я учнів, створення належних умов для позакласної та позашкільної роботи. Від умінь керівника ЗЗСО користуватися адміністративною владою у багатьох залежить його авторитет. Водночас він має бути творчим керівником, для якого не менш важливо бути чесним, демократичним, вимогливим, відвертим, дипломатичним, мобільним, мати відчуття нового. Не випадково В. Сухомлинський серед вимог до керівника ЗЗСО виділяє «моральність, інтелект і вольові якості. Педагог не може бути директором без глибокої любові до дітей, органічної потреби в дитячому колективі, глибокої людяності і здатності проникати в духовний світ дитини» [2, с. 31].

Основні матеріали дослідження. Узагальнення нами педагогічної спадщини і досвіду адміністративної діяльності В. Сухомлинського дозволяє виділити у структурі професіоналізму керівника ЗЗСО управлінський, педагогічний, організаційний та ідейно-моральний складники. Професіоналізм керівника ЗЗСО полягає в оволодінні професійними знаннями і вміннями у сфері менеджменту, досвіді адміністративної роботи та участі в науковій, педагогічній і громадській діяльності. Оскільки

професіоналізм і педагогічна майстерність тісно переплітаються в поглядах В. Сухомлинського, між ними важко провести чітку межу, адже бути керівником ЗЗСО – те саме, що і бути вчителем учителів, тобто досконало володіти мистецтвом впливу на душу людини. У педагогічній майстерності видатний педагог, насамперед, бачить педагогічний ефект від будь-якого виховного явища, у якому учень або вчитель не повинен відчувати задуму керівника ЗЗСО як педагога, кожна дія якого демонструє любов до людей, усебічну освіченість, загальну і педагогічну культуру [2, с. 20].

Зауважимо, що професіоналізм керівника ЗЗСО як менеджера – явище доволі складне і багатогранне, а його сформованість, за В. Сухомлинським, визначається багатьма чинниками: поєднанням адміністративно-господарської роботи з педагогічною, методичною, освітньо-виховною; залежністю якості освітнього процесу від знань, кругозору, методичної підготовки та ерудиції вчителів, інтелектуального життя сім'ї та шкільного колективу, позакласної роботи; гармонійного розвитку розумових здібностей учнів у процесі навчання; інтелектуального життя шкільного колективу і сім'ї; виховання в учнів бажання вчитися, інтересу до знань, прагнення оволодівати духовними багатствами, жити повноцінним інтелектуальним життям; гармонійним поєднанням освіти і виховання, перетворенням знань в особисті переконання, єдністю навчання і морального виховання; багатством джерел морального розвитку школярів; єдністю педагогічних переконань учнів і батьків [2, с. 396–397].

Організаційний компонент професіоналізму керівника ЗЗСО, на думку В. Сухомлинського, потребує сформованості організаторських здібностей, адже директор школи повинен уміти взаємодіяти з людьми, бути лідером і підтримувати особистий авторитет, уміти раціонально будувати відносини з управлінським персоналом, учителями, співробітниками, учнями та їхніми батьками, органами управління, роботодавцями і ЗМІ, виявляти здатність добирати кадри. Сучасним керівникам ЗЗСО слід переймати досвід видатного класика педагогічної науки, який завжди знаходив час, щоб відвідати серію уроків учителів, особливо молодих, а потім у конструктивному діалозі допомагав проаналізувати припущені помилки і недоліки, виявляючи надзвичайну тактовність, толерантність, людяність. Після цього він особисто проводив урок для кожного молодого вчителя, щоб звернути увагу на слабкі місця у його професійній діяльності. Така робота з молодими вчительськими кадрами включала аналіз системи і періодичне відвідування їхніх уроків, допомогу кожному окремому вчителю у створенні власної творчої лабораторії, визначенні потенційних можливостей, рівня педагогічної, методичної та загальної культури, кругозору, ерудиції, створення творчої атмосфери.

До безперечних переваг В. Сухомлинського як керівника ЗЗСО відносимо те, що він не обговорював на педагогічній раді суперечки, що потребували індивідуальної роботи з учителем. Він мав підставу вважати, що вчителя не слід переобтяжувати паперовою роботою, оскільки від нього можна вимагати лише написання календарних і позаурочних планів, укладання перспективного плану виховної роботи. На думку В. Сухомлинського, організаційний компонент професіоналізму керівника ЗЗСО характеризують турбота про матеріально-технічну базу школи, підтримання традицій колективу, організація навчально-дослідної діяльності учнів, поєднання керівництва школою з «колегіальністю обговорення і розв'язання важливих питань навчально-виховної роботи», турбота про зміцнення здоров'я дітей [4].

Не менш важливу роль у структурі професіоналізму керівника ЗЗСО, за В. Сухомлинським, відіграють особистісні якості, зокрема, ділові та моральні (духовні), культура поведінки в соціумі. Адже керівник ЗЗСО повинен уміти переконувати в помилковості поглядів, вчинків замість того, щоб застосовувати адміністративні важелі впливу. Пріоритетне значення серед особистісних якостей відіграють працездатність керівника ЗЗСО, його здатність до тривалої напруженої діяльності. Для того, щоб «освітлювати повсякденні явища навчально-виховного процесу світлом педагогічної творчості», керівник ЗЗСО повинен бачити у праці кожного вчителя злиття двох функцій: 1) думати про теоретичний матеріал, який він викладає; 2) спостерігати за розумовою працею школярів, бачити, аналізувати їхню увагу, інтерес, вольові зусилля, ставлення до інтелектуальної праці й до вчителя [3, с. 419].

Щодо ідейно-морального компонента професіоналізму керівника ЗЗСО, то В. Сухомлинський наголошує на здатності усвідомлювати інтереси закладу освіти, учителя, співробітника, учня, уміти приймати різні погляди.

Висновок. Проведений нами аналіз педагогічної спадщини видатного гуманіста ХХ століття В. Сухомлинського дозволяє розглядати професіоналізм керівника ЗЗСО як складне багатокomпонентне утворення, структура якого включає педагогічний, особистісний, організаційний та ідейно-моральний складники. Формування професіоналізму керівника ЗЗСО стає більш ефективним за умови вивчення й застосування рекомендацій В. Сухомлинського, що перевірені ним під час роботи на посаді директора Павлиської школи і довели свою актуальність за сучасних умов реформування вітчизняної освітньої системи. Подальшого вирішення потребують питання посилення контролю за діяльністю керівників ЗЗСО, удосконалення нормативно-правової бази загальної середньої освіти, вироблення вимог щодо фахового, освітнього і вікового рівня адміністративного апарату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (за № 764-IX від 13.07.2020 р., зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / голова ред. кол. О. Г. Дзевєрін. Київ : Радянська школа, 1976–1977. Т. 4 : Павлиська середня школа. С. 7–390.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / голова ред. кол. О. Г. Дзевєрін. Київ : Радянська школа, 1976–1977. Т. 4 : Розмова з молодим директором школи. С. 392–626.
4. Шпак В. П. Управлінська компетентність директора школи в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Педагогічні науки». 2011. Вип. 209. Ч. 2. С. 3–8.

Нагорна К. В.,
аспірант кафедри педагогіки,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

**ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ
ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

*Проектування і творення людини, здатної стати
активною силою суспільного розвитку,
і нині, і в майбутньому – це найважливіше
завдання школи і кожного педагога зокрема.*

В. О. Сухомлинський

Творча спадщина В. О. Сухомлинського переконує нас у різноманітності педагогічних підходів до формування особистості. Його педагогічна система не тільки збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями і положеннями, внесла вклад як у теорію, так і в практику утворення і виховання. В. Сухомлинський неодноразово підкреслював, що педагогіка має набути функції проєктуючої науки і що «...проєктування і творення людини, здатної стати активною силою суспільного розвитку і сьогодні, і в майбутньому, – це найважливіше завдання школи і кожного педагога зокрема» [3, с. 69]. Отже, можна зазначити, що системне впровадження проєктної технології в закладі освіти сприятиме тому, що студенти опановують її не тільки як навчальну технологію, а й як метод організації та планування своєї подальшої життєдіяльності, критичного мислення, уміння самостійно здобувати знання, творчо підходи до виконання навчальних завдань як активного виховного засобу. Для включення кожного в активний пізнавальний процес, який застосовується на практиці, отриманих знань повинно бути створено адекватне навчально-предметне середовище, яке забезпечувало б можливість вільного доступу до різних джерел інформації,

спілкування з колегами, працювати разом під час вирішення різних проблем [2]. Найбільш перспективним у цьому відношенні є метод проєктів.

Сьогодні, в якому перебуває сучасне суспільство, а саме воєнний стан, дистанційна освіта, навчання за межами нашої країни, вимагає реформування освіти, яке відображається насамперед створенням нових освітніх стандартів, оновленням й переглядом навчальних програм, змісту навчально-дидактичних підручників, форм і методів навчання. Набуття необхідних знань, умінь і навичок, орієнтація на розвиток компетентності, реалізацію ефективних механізмів її формування є важливою умовою сучасної освітньої політики нашої держави.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю впровадження інноваційних методів навчання, практикоорієнтованих та таких, які відображають соціальну ситуацію. Адже нові вимоги – вимагають нових дій. Саме таким в нашому дослідженні вважаємо метод проєктів.

Метод проєктів є інноваційною педагогічною діяльністю, яка спрямована на оволодіння різними способами творчої, дослідницької, експериментальної діяльності, професійне становлення особистості через створення певної стратегії навчання, коли увага переноситься на процес набуття знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які в подальшому трансформуються в компетенції. За своєю сутністю робота над проєктом має інноваційний характер, адже вимагає застосовування нових знань, спираючись на засвоєний раніше матеріал, виробляє вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти, шукати, компонувати та застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, розвиває критичне мислення та прагнення до творчості та саморозвитку, формує бажання і здатність самостійно вчитися. Метод проєктів є педагогічною технологією, яка відображає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освіті, сприяє формуванню вмінь адаптуватися до швидкозмінних, воєнних та поствоєнних умов життя людини [2].

Василь Олександрович Сухомлинський був переконаний, що активний процес отримання інформації під час проєктів сприяє усвідомленому розумінню навчального матеріалу та перетворенню ситуативних досягнень в практичні навички: «проєктний характер розумової праці важливий тільки там, де мають справу з наочними сторонами предметів та явищ», де «для процесу мислення залучають весь наявний в них запас узагальнюючих думок ...» [1].

Нашим дослідженням доведено, що проєктна діяльність формує навички орієнтації у вирі соціальних проблем, вчить самостійно добувати необхідну інформацію, активно розвиває основні види мислення, зміцнює емоційно-вольову сферу, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, вчить мислити від абстрактного до конкретного. Метод проєкту виступає

інструментом реалізації проєктної діяльності, адже дозволяє учитися на власному досвіді й використовувати досвід інших. Адже В. О. Сухомлинський був переконаний, що творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. Василь Олександрович Сухомлинський. К.: Радянська школа, 1976. Т.2. 670 с.
2. Стрельников В. Ю. Ергономічний підхід до проектування педагогічних процесів у вищій школі. В. Ю. Стрельников //Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : Матеріали VI Всеукр. наук. практ. конфер. / Редкол. Бошицький Ю. Л., Чернецька О. В., Українець С. Я. Рівне, 2016.154 с.
3. Лебедик Л. В. Критерії готовності майбутнього викладача до проектування дидактичних систем. Л. В. Лебедик . Зб. наук. пр. ПНПУ імені В. Г. Короленка. Випуск 69. Наукове видання «Педагогічні науки». Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. 69 с.

Небитова І. А.,
доктор філософії, доцент кафедри початкової
і професійної освіти,
координатор з виховної роботи
факультету початкового навчання,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ГУМАНІСТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

В умовах гуманізації освіти та орієнтації процесу виховання на загальнолюдські цінності особливої актуальності набуває питання ставлення до Людини як найвищої цінності. Цінність Людини, а з професійної точки зору – цінність дитини як об'єкта виховання, стає відправною точкою, яка визначає зміст і характер оціночної діяльності педагога. З цього випливає, що оціночна діяльність педагога здійснюється за умови ціннісного ставлення до дитини як до Людини у процесі її виховання. Це ключовий елемент оціночної діяльності, що визначає характер усієї системи виховання та формування у дітей ціннісного ставлення до світу.

Становлення особистості дитини і власне її життя неможливе без оціночної точності і визначеності, які допомагають осмислювати необхідні для неї цінності. Через оцінку педагог висловлює ціннісне ставлення до

світу, відбиваючи життєво важливі цінності та формує на цій основі ціннісні орієнтації учнів.

Педагог спостерігає, сприймає, ініціює ставлення учня до соціальних цінностей, задаючи йому певний алгоритм, зразок для наслідування, стимулюючи ці відносини та формуючи світогляд. Усе це згодом складається у його життєвий досвід та проєктується на майбутнє. Цінності, виявлені у вигляді оцінки педагога, стають або ж не стають для вихованця життєво значимими.

Сучасна освітня ситуація акцентує увагу на проблемі оціночної діяльності педагога, адже вона спрямована на особистість вихованця і є педагогічною оцінкою. Оціночна діяльність розглядається як професійна діяльність педагога, що спрямована на оцінювання школяра. В. Сухомлинський зазначав: «У середовищі педагогів можна нерідко почути розмови про заохочення та покарання. А тим часом найголовніше заохочення та найсильніше (але не завжди дієве) покарання у педагогічній праці – це оцінка» [6]. Тим самим В. Сухомлинський підкреслює, що оцінці належить найважливіша місія – творення в дитині Людини. У його розумінні, оціночна діяльність відрізняється від інших видів діяльності та має духовний характер, адже у ній відображається її сутність та спрямованість на загальнолюдські цінності.

Розглянемо більш детально погляди В. Сухомлинського на оцінку, оскільки це має велике значення для сучасної освітньої практики. По-перше, він вважає, що право користуватися «гострим інструментом» оцінки має лише педагог, який любить дітей. «Вчитель має бути для дитини такою ж дорогою та коханою людиною, як мати. Одна з найцінніших і найнеобхідніших його якостей – людяність, у якій поєднується серцева доброта з мудрою строгістю батька. Якщо вчитель поєднує у собі і любов до справи, і любов до учня – він досконалий вчитель. Тільки такий вчитель може користуватися оцінкою як інструментом заохочення та покарання», – вважає Сухомлинський [2].

По-друге, розглядаючи оцінку як метод виховання (заохочення та покарання) В. Сухомлинський на противагу авторитарному, що пригнічує особистість вихованню, як теоретично, так і в практичній діяльності доводить можливість виховання дітей без покарань. «Нормальне виховання має знати покарання» – пише В. Сухомлинський. Цим висловлюванням не стільки заперечується покарання, як прийом оцінного впливу, скільки підкреслюється, що школа і приниження дитини несумісні. Виступаючи проти «опонентів», які звинувачували його у «проповіді абстрактного гуманізму», В. Сухомлинський писав: «Мене дивує погляд мого опонента на покарання як необхідну, неминучу річ у системі виховної роботи... Дітей можна виховувати лише добром, лише ласкою, без покарань... І якщо в

масовому масштабі, у всіх школах це поки що неможливо, то не тому, що виховання без покарань неможливе, а тому, що багато вчителів не вміють виховувати без покарань» [7].

По-третє, під оцінкою він має на увазі відмітку як різновид педагогічної оцінки, що виконує «невинну роль простого відбивача та фіксатора результату оцінки і на практиці стає для дитини джерелом радості чи горя» [5]. В. Сухомлинським виступає противником оціночної системи в школі, вважаючи її пережитком авторитарно-імперативної педагогіки: говорячи про відмітку, як різновид педагогічної оцінки, він вважав її інструментом покарання, яка боляче ранить, ображає та принижує гідність дитини. «Не можна допускати, – пише В. Сухомлинський, щоб на початку шляху через вчителя дитина втратила віру в себе» [4].

По-четверте, призначення педагогічної оцінки В. Сухомлинський вбачав у піднесенні людської гідності дитини. Піднесення людини у В. Сухомлинського було не тільки метою, а й засобом, і формою існування. Педагогічна оцінка має пробуджувати у дитині бажання бути кращою, тому «вона повинна допомогти дитині побачити кращі її якості», якою вона може бути, треба припускати в ній гідність і шляхетність. В. Сухомлинський вважає, що оцінка не повинна бути спрямована на викорення недоліків: «Треба, перш за все, зміцнювати те добре, що неодмінно є в кожній дитині (і це потрібно бачити!), і тоді недоліки зникнуть як би самі по собі» [1].

Сьогодні як ніколи сучасна педагогічна практика ставить у центр уваги проблему оціночної діяльності педагога. На рівні колишніх уявлень про педагогічну оцінку як засіб контролю знань та регулювання поведінки вихованців вона вичерпала себе. Професійна невідповідність педагога до соціально-психологічного, аксіологічного та етичного повороту життєвих подій, відставання професійної оснащеності педагога від вимог складного часу та нового гуманістичного виховання вимагає зовсім іншого погляду на проблему оціночної діяльності.

Педагог не готовий до нового рівня оцінювання дитини, і це призводить до того, що педагогічна оцінка з основного виховного інструменту перетворюється на антивиховний: оцінка стає причиною численних конфліктів і врешті-решт провокує відчуження між педагогом та дітьми, перешкоджаючи формуванню ціннісних орієнтацій учнів. Оцінку вчителя вихованець сприймає як зазіхання на свої права, втручання у світ своїх інтересів і переходить до захисту і протидії. Виховний процес ускладнюється внаслідок того, що педагог, цікавлячись лише предметним результатом навчальної діяльності, не сприймає дитину як цінність та носія внутрішнього світу [3].

Отже, В. Сухомлинський стверджував, що у педагогічній оцінці міститься велика гуманна місія. Вона спрямована на розвиток, становлення

особистості, піднесення людської гідності дитини, а значить виступає основним чинником розвитку та творення Людини. Така постановка питання кардинально змінює позицію педагога щодо оцінювання школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Сухомлинський В.О. і проблема виховання в дитини почуття цінності іншої людини. *Наука і освіта*. 2001. № 5. С. 10–14.
2. Ісаченко В., Цокур Р. Використання ідей гуманістичної педагогіки В.О.Сухомлинського у практиці підготовки майбутніх педагогів. *Наука і освіта*. 2001. № 5. С. 30–33.
3. Сухомлинський В. Думки про шкільне виховання. Вибрані твори : у 5 т. : Т. 5. К. : Рад. шк., 1976–1977. С. 378–392.
4. Сухомлинський В. Людина неповторна. Вибр. тв.: у 5 т. К. : Рад. шк., 1977. Т. 5. С. 80–96.
5. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибр. тв. : у 5-ти т. К. : Рад. шк., 1976. Т. 1. С. 55–206.
6. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Вибр. твори: В 5-ти т. Т. 3. К. : Рад. школа, 1977. – С. 7–279.
7. Сухомлинський В. Сто порад учителеві. Вибр. твори: В 5-ти т. Т. 2. К. : Рад. школа, 1976. С. 419–654.

Резнік Т. П.,
аспірантка кафедри української мови,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕКСТІВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ 10-11 КЛАСУ ЛЦЕЮ

Прикметною ознакою функціонування сучасного суспільства й усіх галузей його життєдіяльності є прагнення до оновлення традиційних прийомів і технік, впровадження прогресивних технологій, запозичення успішного новаторського досвіду зарубіжних колег та пошуки ефективних шляхів організації діяльності, яка відповідала б вимогам часу і забезпечувала якісні результати.

Не оминули ці тенденції й сферу української освіти, яка позначена інформатизацією, глобалізацією та диджиталізацією, які є важливими критеріями розвитку суспільства загалом і кожної особистості зокрема. Реформування нашої системи освіти спрямоване на забезпечення рівних умов для навчання в сучасному освітньому середовищі, яке повинне відповідати високим світовим стандартам. Для досягнення мети було запроваджено низку амбітних реформ та ініціатив, які свідчать про актуальність та затребуваність нововведень. Однак ключові тези реформи залишаються вже давно відомими: гуманізм, розвиток гармонійної

особистості, забезпечення творчої свободи, виховання свідомого й відповідального громадянина. Саме на таких засадах будувалася педагогічна система В. Сухомлинського, отже, можна сміливо стверджувати, що всі новації прямо чи опосередковано пов'язані з українською педагогічною традицією й базуються на її найкращих та перевірених часом принципах і здобутках. Безперечно, новий час вимагає нових підходів, оскільки багато в чому змінилося не лише наше життя, а й ми самі, проте загальнолюдські й національні цінності залишаються незмінними, і, на наше глибоке переконання, дійсно ефективне реформування можливе лише за умови переосмислення досвіду класиків, а не його відкидання.

Попри політичну заангажованість, яка, однак, була вимогою часу (тези на кшталт: «Комуністична ідейність людини – основа багатства і повноти її духовного світу», «Формування комуністичної переконаності, світоглядної стійкості» тощо) у поглядах В. Сухомлинського є важливі умовиводи, які не втратили своєї актуальності:

- особистість учителя є для учнів прикладом, за яким вони сприймають навколишній світ і роблять висновки про взаємостосунки людей;
- навчання повинно бути цікавим і творчим процесом, виховувати естетичні смаки й давати простір для свободи дій;
- визначальна роль у становленні особистості відводиться зокрема й колективу, тому важливо розвивати в учнів уміння комунікувати й налагоджувати зв'язки [2].

На уроках української мови в старших класах ліцею учителі можуть використовувати творчий доробок В. Сухомлинського у межах вивчення конкретних тем програми. Такі вправи будуть результативними, оскільки разом із засвоєнням мовних норм ненав'язливо відбуватиметься поширення в учнівській колектив важливих гуманістичних тез. За умови грамотної підготовки й відповідної атмосфери в класі можна організувати цікаву дискусію, почути думки учнів щодо тієї чи іншої проблеми, отримати матеріал для організації подальших виховних бесід тощо. Наприклад:

1. Прочитайте уривок із оповідання В. Сухомлинського «Дивний мисливець». Спробуйте передбачити, як історія закінчиться.

Живе у нашому селі дід Максим. Усі кажуть: дід-мисливець. Як тільки починається полювання на зайців чи на качок, дід щодня йде з рушницею до лісу. Виходить із дому **рано-вранці**, а повертається ввечері. Але що це за дивний мисливець такий! Ніколи не несе додому ні зайця, ні качки. Приходить із **порожньою** торбою...» [1, с. 38].

2. Виконайте морфологічний розбір виділених слів.

3. Поясніть уживання розділових знаків. Доповніть одне з речень відокремленими членами. Зробіть його повний синтаксичний розбір.

4. *Подискутуйте у класі щодо проблеми екологічної свідомості в сучасному світі.*

Виконання подібного завдання має декілька переваг: повторення теоретичних знань і практична реалізація, а також обговорення важливих моральних настанов і проблем не як «сухих» інструкцій, а крізь демонстрацію прикладів у реальному житті. Відтак тексти В. Сухомлинського є ефективними засобами розвитку предметної й ключових компетентностей і мають значний педагогічний потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Казки В. О. Сухомлинського. Упор. В. В. Павленко. Житомир: ФО-П Левковець Н.М., 2017. 44 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 1. Київ: «Рад. школа», 1976. 654 с.

Садовий М. І.,

д.п.н, професор, професор кафедри математики
та цифрових технологій,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка;

Трифенова О. М.,

д.п.н, професор, в.о. завідувача кафедри математики
та цифрових технологій,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАД СЕРЕДОВИЩНОГО ПІДХОДУ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Щоразу проїздом через Павлиш відчуваєш специфічну тривогу і напливають спогади. Цими вулицями ходила Велика людина, Мислитель майбутньої душі суспільства, неперевершений Майстер педагогічної справи і, безумовно, практик-вчений. У часи активної наукової діяльності (шестидесяті роки ХХ ст.) Василя Олександровича захистити кандидатську дисертацію було не так просто. Потрібно було показати реально одержані й апробовані результати педагогічної діяльності. Вдумайтеся у тему дисертації: «Директор школи – керівник навчально-виховного процесу». В той післявоєнний час гостро стояло соціальне замовлення на керівника освітнього закладу епохи відбудови зруйнованого війною не лише господарства, а й душ людей, визначити орієнтири майбутнього. І це йому вдалося. На його ідеях і практичних знахідках вирости до кандидатів педагогічних наук, керівників закладів освіти й установ І. Г. Ткаченко –

Герой Соціалістичної праці директор Богданівської школи, І. А. Шевченко – директор Олександрійської середньої школи № 13, Д. Ю. Стельмухов – завідувач обласного відділу освіти, завідувач кафедри педагогіки, А. Б. Резнік – директор Гайворонської середньої школи № 5. Відомими на всю Україну стали П. Ф. Козуль – директор Новгородківської середньої школи № 2, С. Г. Максютін – директор Созонівської середньої школи Кіровоградського району, Ф. Ф. Оксанич – директор Новопраської середньої школи Олександрійського району та багато інших.

Все, чого досяг вчений, формувалося на аналізі й синтезі, узагальненні та систематизації, абстрагуванні й дедукції великого масиву практики, а від неї до глобальних теоретичних висновків.

У часи В. О. Сухомлинського дитинство великої частини сільських дітей пов'язувалося з природою через їхнє повсякденне життя. Багато з них проводили час у саду або на городі, на ланці біля мами, біля трактора з батьком, і це було нормальним. Тож природнім для учнів вважалося середовище природи: саду, поля, присадибної ділянки – місця знайомі школярам із дитинства.

Проте сучасна культура і технологічний розвиток змінили оточення дітей. У ХХІ столітті розуміння природнього для учнів середовища тяжіє у сферу цифрового середовища. Деякі діти проводять більше часу в цифровому світі, ніж на природі, в природному середовищі. Зараз більше говориться про екологію ніж про взаємодію з природою. Сучасні здобувачі освіти стикаються з великою кількістю інформації та технологічних викликів, і менше пов'язаних із навколишнім середовищем. Проте важливо, щоб їхнє розуміння природи та впливу людини на неї було збалансованим та науково обґрунтованим. І цьому є приклад сполучення виховання серед природи і цифрового суспільства система освіти в Китаї, США, Німеччині, де твори В. О. Сухомлинського на особливому рахунку.

Нині цифровий світ стає важливою частиною освітнього процесу. Він пропонує низку можливостей для навчання, в тому числі і в природничих науках. Використання інтерактивних симуляторів, віртуальних лабораторій та інших цифрових інструментів покликане допомогти учням краще розуміти явища і процеси природи, а також науку в цілому. І тут знову згадується Василь Олександрович. Адже він таку ситуацію передбачав і прогнозував новітнє освітнє середовище, адже знав про успіхи української науки в галузі ЕОМ, особисто зустрівся з С. О. Лебедевим, бачив як діють ЕОМ «МЕСМ», «Київ», «Дніпро». Тоді він мріяв про час, коли комп'ютери появляться у школах. Про психологію учня в умовах взаємодії з новітньою обчислювальною технікою проводив дискусії з директором Науково-дослідного інституту психології України Г. С. Костюком, який багато разів запрошував його до себе на роботу. В центрі їхньої уваги були новітні, нині

цифрові технології, вивчалися можливості навчити учнів спостерігати з їхньою допомогою за природними явищами, розвивати вміння досліджувати навколишнє середовище та закономірності розвитку технологічних процесів, вивчати процеси й явища, які не піддаються безпосередньому спостереженню в умовах середовища закладу освіти.

Узагальнюючи думки вчених (особливо частину поміток на полях аркушів Василя Олександровича книг «Серце віддаю дітям», «Павлиська середня школа» та інших документів), які бачили на три-чотири десятки років наперед, ми зробили спробу, враховуючи призму часу, змодельували структуру інформаційно-цифрових ресурсів навчання та узагальнили їхні типи (рис. 1) [3].

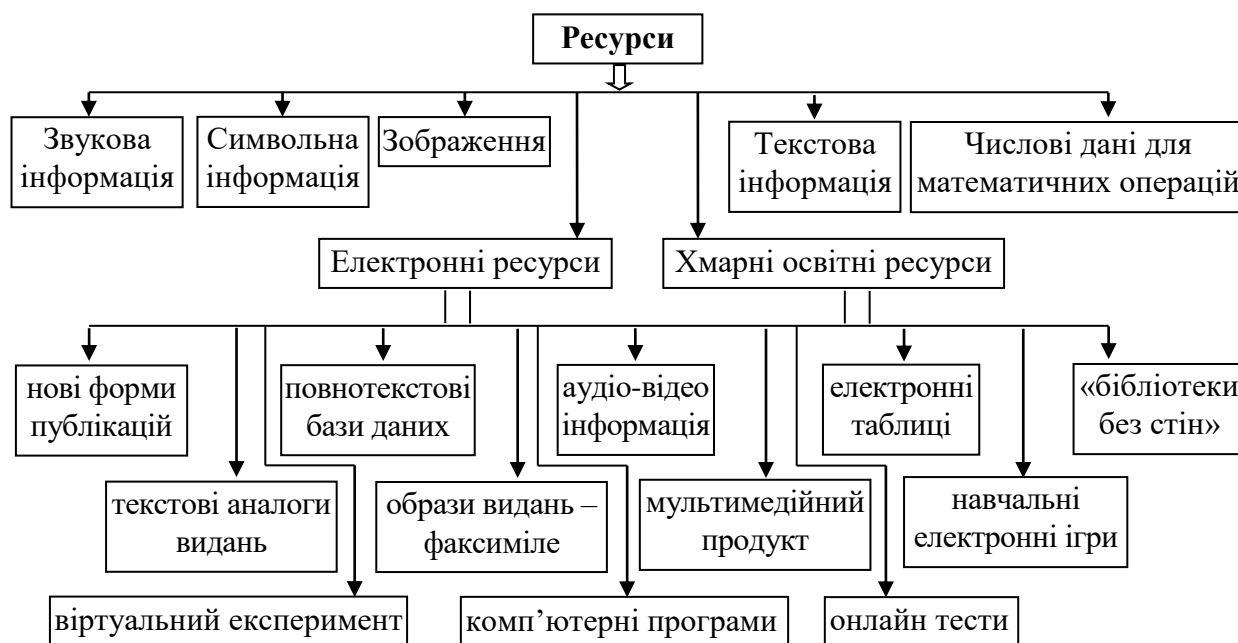

Рис. 1. Структура цифрових ресурсів

На нашу думку, з такою структурою погодилися б і вказані величі психолого-педагогічної науки.

Аналіз [3] відомих на цей час цифрових ресурсів (рис. 1), що входять як невід’ємні компоненти у структуру сучасного цифрового освітнього середовища, показав наявність в них двох взаємопов’язаних компонентів (рис. 2). І про ці компоненти, але в іншій формі, йшла мова у статтях В. О. Сухомлинського, його виступах на педагогічних форумах, засіданнях педагогічних рад, при зустрічах із Іваном Гуровичем Ткаченком. Визначена нами проблема мало вивчена і потребує серйозних досліджень, щоб краще зрозуміти сутність неперервної освіти поколінь, щоб не втратити як минуле, так і майбутнє.

Рис. 2. Компоненти цифрових ресурсів

Саме інтегрована реалізація цих компонент (інформаційний ↔ цифровий) в освітньому процесі ефективна за середовищного підходу в епоху техногенно-інформаційного суспільства.

Наприклад, цифрові картографічні системи дозволяють учням вивчати географію та геологію, а віртуальні музеї природознавства роблять вивчення біології цікавішим, цифрові ресурси сприяють кращому розумінню фізичних явищ і процесів.

Таким чином, розуміння природного середовища сучасними учнями включає в себе і природній світ, і цифровий світ. Важливо забезпечити дітям можливість ефективно вивчати обидва ці аспекти і розвивати глибоке розуміння природи та цифрових технологій для створення гармонійного співіснування з ними.

Реалізація засад середовищного підходу В. О. Сухомлинського в умовах цифровізації суспільства вимагає вдумливого та збалансованого підходу, спрямованого на забезпечення гармонійного розвитку дітей в цифровому світі та збереження природного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Садовий М.І. Діяльнісний та системний підхід у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград, 2013. Вип. 123, Т. II. С. 304–308.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. Вибрані твори в п'яти томах. К.: Радянська школа, 1976. Т. 2. 530 с.
3. Трифонова О.М. Інформаційно-цифрові ресурси у навчанні фізики та технічних дисциплін при підготовці майбутніх фахівців комп'ютерних технологій. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогічні науки. Черкаси, 2019. № 3. С. 275–280. DOI: 10.31651/2524-2660-2019-3-275-280.
4. Трифонова О.М. Реалізація ідей В. О. Сухомлинського про освітнє середовище в умовах розвитку сучасного техногенно-інформаційного суспільства. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 171. Кропивницький, 2018. С. 229–233.

Ткачук Л. В.,
к.п.н, доцент, доцент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ФЕНОМЕН УСПІХУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Для розвитку людини, результативного виконання нею будь-якої діяльності, необхідна наявність постійної системи стимулювальних та спрямовувальних підкріплень, у ролі яких особливо ефективно виступає успіх, який дає сили, віру і можливість подолання перешкод, створює основу для формування адекватної самооцінки, забезпечення творчого самопочуття людини.

Здійснюваний у Павлиській середній школі багаторічний експеримент, професійний аналіз освітнього процесу, дав змогу Василю Олександровичу Сухомлинському глибоко пізнати сутність феномена успіху в навчанні дітей і не тільки дати визначення цієї філософсько-педагогічної категорії, виокремити її чинники, але й висунути базисне для теорії та практики навчання положення: «Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися» [5, с. 164] і побудувати на цій основі чітку педагогічну теорію вивчення, виховання й розвитку особистості – педагогіку успіху. Домінантами у ній виступають: любов до дітей, оптимізм, визнання безумовної цінності кожної людської особистості, віра в її неповторність, талановитість; довіра учнів до свого наставника, віра у свої творчі сили, розум, волю, наполегливість.

В. О. Сухомлинський був переконаний, що лише перетворивши навчання у радісну працю, можна вирішити завдання розвитку школярів. Найважливішим інструментом цього він вважав почуття успіху в навчанні, переживання учнем радості пізнання. Видатний педагог розглядав феномен успіху у навчанні як інтегративний компонент загальної системи освіти (формування) особистості, вбачаючи його значення перш за все у максимальній повній самореалізації кожної дитини і виразно виявляючи у розумінні цієї проблеми ознаки особистісно-орієнтованої системи навчання.

Пробудити в учневі потенційні сили, викликавши перше схвильоване почуття радості від успіхів у навчанні – важливий крок на шляху становлення дитини як особистості, вважав видатний педагог У трактуванні видатного педагога радість успіху в навчанні дітей – це ефективний засіб духовного збагачення особистості [1, с. 38], оскільки радість «як джерело

оптимістичної впевненості дитини в своїх силах є умовою того багатства дійсного ставлення до навколишнього світу, без якого неможливий духовний розвиток...» [2, с. 235]. Василь Олександрович вважав, що моральна довершеність особистості не є наслідком якихось вузькоспеціальних, моралізаторських впливів вихователя на дитину, а здобувається останньою у щоденній життєдіяльності, у творчій праці, завдяки усвідомленню суспільно-громадського значення як самого процесу праці, взаємин, які складаються між її учасниками, так і результатів праці: «Почуття гордості, яке переживає дитина, коли досягає успіху в улюбленій справі, – перше джерело самосвідомості, перша іскра, що запалює в душі дитини вогник творчого натхнення, а без натхнення, без радісного піднесення і відчуття повноти сил немає людини, немає глибокої впевненості в тому, що вона посяде гідне місце в житті» [5, с. 253]. У своїй роботі «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» Василь Олександрович наголошував: «Особистість немислима, якщо людина не заявляє про себе, якщо в якійсь сфері духу людського вона не стала господарем, якщо вона не переживає своєї гідності творця, якщо не йде з гордо піднятою головою» [4, с. 74].

Значення радості успіху в навчанні він вбачав у тому, що у захопленої цим почуттям дитини виникає потреба переживати пов'язаний з ним психічний стан. Це створює передумови для того, щоб «... сама тільки думка про перспективу захоплюючої праці в майбутньому пробуджувала у вихованців такі великі вольові зусилля, що процес подолання труднощів приносив справжню радість» [2, с. 220]. Саме тому педагогічний колектив школи прагнув, щоб почуття глибокої радості дитині приносили успіхи насамперед у навчанні.

Формулюючи свою педагогічну систему, як систему «виховання бажань», видатний педагог відзначав: «Усі наші задуми, пошуки і побудування перетворюються на порох, на мертву мумію, якщо немає дитячого бажання вчитися. Воно приходить лише з успіхом у навчанні» [5, с. 164]. Він наголошував на тому, що «позитивні емоції дітей, що виникають у процесі навчання, відіграють величезну роль у вихованні бажання вчитися. Завдання вчителя полягає в тому, щоб постійно розвивати в дітей позитивне почуття задоволення учінням, щоб з цього почуття виник і утвердився емоційний стан – пристрасне бажання вчитися» [3, с. 7].

У своїх творах і практичній діяльності В. О. Сухомлинський прослідковує діалектичний взаємозв'язок між успіхом у навчанні дитини і її бажанням вчитися, по суті розкриває «кругову» природу успіху. Він був глибоко переконаний, що створення «передчуття» успіху – важливе завдання вчителя у вихованні в учнів постійного бажання оволодівати все новими і новими знаннями. У свою чергу, «пристрасне бажання вчитися і є стан морального задоволення в процесі подолання труднощів на кожному

конкретному етапі набуття знань або виконання практичного завдання» [3, с. 12].

Напруження власних зусиль, досягнутий працею успіх, радість розумової праці Василь Олександрович вважав тими сходинками, піднімаючись якими, дитина йде до міцних, осмислених знань [4, с. 84]. Від того, як почуватиме себе дитина, піднімаючись на першу сходинку шаблони пізнання, що вона переживатиме, – писав В. О. Сухомлинський, залежить весь її подальший шлях до знань, адже «розумова праця учня, успіхи і невдачі в навчанні – це його духовне життя, його внутрішній світ, нехтування яким може призвести до сумних наслідків. Дитина не тільки знає щось, засвоює матеріал, а й переживає свою працю, висловлює глибоко особисте ставлення до того, що їй вдається і не вдається» [5, с. 162].

Для «прийняття» відповідної соціальної норми «потрібно добре вчитися», яку дитина засвоїла поки що на рівні понять, уявлень і як би в попередньому порядку поставилася до неї як до емоційно привабливої, важливі досягнення, подолання труднощів. Істинне прийняття є там, де є ці досягнення, де труднощі подолані. Прийняття і є радість від досягнення, подолання. Максимальне ж напруження внутрішніх духовних сил дитини можливе лише за умови, коли розумова праця дає їй якийсь успіх. «Життєдайним повітрям для слабенького вогника прагнення до знань є тільки успіх дитини в навчанні, тільки горде усвідомлення і переживання тієї думки, що я роблю крок уперед, піднімаюся крутою стежиною пізнання» [5, с. 163].

Центральна з потреб дитини – потреба у позитивній оцінці дорослих і насамперед – учителя, в його схваленні та заохоченні до успіхів. Дитина, відчуваючи себе внаслідок оцінного ставлення дорослих значущою у певному розумінні, прагне зберегти свою значущість, у неї з'являється прагнення «підтвердити» вже пережите почуття власної гідності під впливом схвалення дорослого, яке й задовольняє потребу дитини в самоповазі.

Видатний педагог доводив, що найкращий метод розкриття задатків і виховання здібностей дітей – це стимулювання нового успіху. Але є діти, котрі тривалий час не розкриваються, і тоді найкращим методом є спільна діяльність учителя та учня щодо виявлення улюбленого виду праці учня, досягнення першого успіху і його закріплення під час виконання школярем складнішого завдання.

Особливу актуальність для розвитку позитивної мотивації набувають рекомендації Сухомлинського щодо гуманізації навчального спілкування, збереження емоційного і фізичного благополуччя дітей, розкриття можливостей «лікувальної педагогіки» (О. Я. Савченко).

Реалізацію основних положень «Школи радості і успіху» В. Сухомлинського в сучасній освітній практиці знаходимо в положеннях

Концепції Нової української школи: орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.

В умовах російсько-української війни і непростих викликів та загроз для українського суспільства, важливого значення набувають питання створення комфортного середовища та організації сприятливої атмосфери освітнього процесу. У центрі системи роботи вчителів і закладів освіти в сучасних важких ситуаціях – особистість дитини, визнання її найвищою цінністю, орієнтація вчителів на гуманні, демократичні принципи педагогіки партнерства, спрямованої на максимальне розкриття й плекання морально-особистісних якостей кожної дитини у процесі спільної з дитиною життєдіяльності. Звернення педагогічної спільноти до «педагогіки радості та успіху» допоможе дітям зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, позитивно налаштуватися на урок, відчувати радість досягнення успіху, усвідомлення своїх здібностей, віри у власні сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Розенберг А. Я. Філософія дитячого щастя за В. О. Сухомлинським. *Початкова школа*. 1993. №1. С. 37 – 38.
2. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Т.1. Київ: Рад. школа, 1976. С. 207 – 400.
3. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Т.5. Київ: Рад. школа, 1977. С. 7 – 16.
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Т.1. Київ: Рад. школа, 1976. С. 55 – 206.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Т.3. Київ: Рад. школа, 1976. С. 7 – 279.

Шпак В. П.,

д.п.н., професор, професор кафедри початкової освіти,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ДИДАКТИЧНІ ІДЕЇ АВТОРСЬКОЇ ШКОЛИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Актуальність та постановка проблеми. Сучасна початкова освіта вступає в період значних реформаційних змін, серед яких хочемо виокремити особливості організації освітнього процесу, зокрема, особистісно орієнтовану модель освіти, акцент на формуванні загальнолюдських і національних цінностей, структуру освітнього процесу

та організацію освітнього середовища, яке належить учням. На наш погляд, у цьому контексті навряд чи можна переосмислити відомий постулат про те, що «усе нове – це добре забуте старе», тому шукаючи методичні поради з приводу реалізації Концепції Нової української школи, хочемо вкотре звернути увагу сучасників на необхідність переосмислення класики педагогічної науки, зокрема, спадку творців авторських шкіл – освітніх закладів, діяльність яких ґрунтується на оригінальних дидактичних ідеях і технологіях, створює фундамент для оновлення освітньої практики. Для Нової української школи не втрачають своєї актуальності напрацювання Сахнівської «школи над Россю» О. Захаренка, Гадяцької загальноосвітньої школи-інтернату імені Є. П. Кочергіна М. Андрієвського, Павлиської «школи радості» В. Сухомлинського та багато інших.

Педагогічний спадок В. Сухомлинського – найбільшого гуманіста ХХ століття і творця однієї з відомих в Україні авторських шкіл – є достатньо дослідженим. Серед напрямів наукових розробок слід виокремити такі: багатогранність ідей В. Сухомлинського (М. Антонєць, М. Богуславський, В. Деркач, Н. Дічек та ін.), дидактичні знахідки (В. Бакалюк, П. Мазур та ін.), виховні ідеали та естетика духовності (І. Бех, А. Бойко, Л. Бондар, М. Гриньова та ін.), духовна культура і особистість учителя (С. Вітвицька, В. Кузь, І. Прокопенко та ін.), самоосвітня діяльність учителя (С. Гергуль та ін.), інформаційний ресурс бібліотеки як джерела духовної культури (Л. Заліток та ін.), педагогічна майстерність учителя (І. Зязюн, В. Моргун та ін.), міжособистісна взаємодія учасників виховного процесу (Г. Калмиков та ін.), педагогічне дослідження як важливий складник діяльності вчителя (Г. Кловак та ін.), філософія освіти В. Сухомлинського (Л. Березівська, В. Кремень, О. Савченко та ін.), розвиток ідей народної педагогіки (А. Богуш, В. Ликов та ін.), системність педагогіки як науки (А. Розенберг та ін.), виховна діяльність учителя (С. Білецька, А. Семез та ін.), лінгводидактична спадщина (М. Вашуленко, Л. Мамчур та ін.). Різномасштабність педагогічного спадку В. Сухомлинського популяризують Л. Бондар, Л. Калужька, Я. Кічук, В. Корнєв, С. Логачевська, В. Лозовська, А. Пугач, М. Сметанський, А. Сбруєва, О. Сухомлинська, В. Хайруліна та ін. дослідники.

Основні матеріали дослідження. Усі досягнення Павлиської школи є результатом спільних зусиль найкращих її вчителів, тому більшість публікацій В. Сухомлинського присвячені популяризації їхнього досвіду. Розвиваючи і поглиблюючи ідеї гуманістичної педагогіки К. Ушинського, Ж.-Ж. Руссо, Я. Корчака, психології дитинства Ж. Піаже і Л. Віготського, В. Сухомлинський блискуче інтегрує психологічні й дидактичні знання про взаємозв'язок навчання і розвитку особистості, робить вагомий внесок у найскладнішу галузь дидактики – теорію та практику розвивального навчання. Його педагогічна творчість розкриває методику проектування

розвитку особистості дитини на тривалу перспективу, підкреслює самостійність дитячого життя, показує цілісну дидактичну систему розвивального навчання, у якій гармонійно представлені різні напрями, але системоутворювальну роль відіграє розумове виховання. У розкритті цієї проблеми В. Сухомлинським виразно виявляються ознаки особистісно орієнтованої системи навчання. Зокрема, педагогом неодноразово наголошується, що розвиток інтелекту дитини пов'язаний з її внутрішньою духовністю, світоглядом, життєвими цінностями, тож серед основних ідей дидактичної системи В. Сухомлинського заслуговують на увагу такі:

1. Забезпечення органічного взаємозв'язку навчання й розвитку дітей. Адже розвиток і виховання тоді гармонізують особистість, коли їх об'єднує спільна мета – духовне, усебічне вдосконалення особистості, щоб дитина під впливом виховання й навчання прагнула і могла реалізувати своє бажання ставати кращою. У пошуках шляхів і засобів взаємозв'язку навчання й розвитку павлівський педагог заперечує існуючий на той час у педагогічній теорії дидактоцентризм, за яким панівною тривалий час лишається «школа навчання», «школа знань, умінь і навичок». Ще наприкінці 60-х рр. збіглого століття він стверджує ідеї школи, що має працювати для самореалізації особистості, яка є самоцінністю в будь-якому віці, тому її індивідуальність треба плекати, а прагнення до саморозвитку підтримувати всілякими засобами. Головне ж – забезпечувати системний підхід щодо олюднення школи, стимулювання вольової й творчої сфери духовного життя як учителів, так і учнів.

2. Утвердження гуманістичних культуротворчих функцій освіти, що повинна стати засобом звеличення особистості. Оскільки основне призначення особистості – творити нове, учителі повинні бути, передусім, носіями культури, а не ретрансляторами знань. Не випадково авторська школа В. Сухомлинського стає вогнищем культури тільки тоді, коли в ній панують чотири культури – Батьківщини, людини, матері й рідного слова.

3. Цілеспрямований розвиток позитивної мотивації учіння. Особливої актуальності в цьому контексті набувають рекомендації видатного педагога щодо гуманізації освітнього діалогу, збереження емоційного і фізичного благополуччя дітей, розкриття можливостей «лікувальної педагогіки».

4. Розкриття шляхів оволодіння школярами повноцінною освітньою діяльністю. В основі цієї діяльності лежить своєчасно і міцно сформоване вміння вчитися – той «інструмент, що породжує гідність мислителя-трудівника».

5. Широке залучення національної культури, особливо мистецтва. Видатний педагог підкреслює, що мистецтво – це джерело дитячої творчості, універсальна мова людського спілкування, засіб створення естетично-розвивального мікросередовища.

6. Стимулювання учнівського самопізнання, самовиховання і самонавчання. Педагогіка співробітництва, яка багатьом учителям видається відкриттям сучасності, насправді генетично походить із класичної гуманної педагогіки. В. Сухомлинський у теоретичних працях і практичній діяльності розвиває й відстоює ці ідеї, зокрема, йому належить розроблення методів, що сприяють самоствердженню особистості в різних видах діяльності, її самореалізації у співпраці з дорослими і однолітками.

Уважаємо, що авторська школа В. Сухомлинського функціонує відповідно до таких принципів:

– найвищою цінністю, що визначає багатогранність виховного впливу педагога і зв'язок цього впливу з самовихованням, є дитина;

– вплив особистості вихователя на колектив і особистість вихованця у здебільшого залежить від гармонійного поєднання моральної культури, духовного багатства і багатогранності інтересів педагога;

– виховний вплив особистості педагога не є чимось спеціально створеним, організованим для того, щоб виховувати: він впливає на вихованця остільки, оскільки їх об'єднує спільність духовних інтересів, багатогранної діяльності;

– ефективність впливу особистості педагога залежить від того, наскільки глибоко він розуміє дитинство як особливий період розвитку людської особистості з притаманними тільки дитинству особливостями мислення, емоційного життя, світосприймання, відносинами в колективі;

– вихованець є найближчим помічником педагога у здійсненні складного багатогранного процесу виховання: внутрішні духовні сили вихованця – його бажання, прагнення, ідеали – це нічим не замінне могутнє джерело становлення особистості, тож мудрим є той педагог, якому довелося досягти того, що його вихованець сам виховує себе.

На наш погляд, до головних знахідок Павлиської школи можна віднести: 1) уроки думки, яку живить спільне переживання дітьми краси природи, прагнення зрозуміти її таємниці; 2) дитяча творчість, що пробуджує думку; 3) виконання домашнього завдання з урахуванням часу, що обернено пропорційний вільному часу учня; 4) інтелектуальний фон для постійного обміну знаннями, що підтримує загальне прагнення до знань; 5) оцінки, що завжди повинні приносити радість, відображати успіх; 6) захоплення улюбленим предметом, що створює інтелектуальний фон, підтримує інтерес учнів до знань, таланти; 7) проблемне навчання через систему різноманітних прийомів стимулювання думки в ході вивчення нового дидактичного матеріалу.

Висновок. Зважаючи на виклики часу, на які необхідно адекватно зреагувати творцям Нової української школи, нашим сучасникам слід частіше переосмислювати педагогічний доробок творців авторських шкіл. Неоціненними в цьому контексті постають ідеї дидактичної системи

В. Сухомлинського, що не втрачатимуть своєї актуальності ще багато століть поспіль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
3. Шпак В. П. Актуалізація ідей дидактичної системи В. О. Сухомлинського в діяльності Нової української школи. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 18. С. 122–130.
4. Шпак В. П., Тарасенкова Н. А. Управлінська компетентність директора школи в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Вісник Черкаського університету*. Серія : «Педагогічні науки». Випуск 209. Ч. II. С. 3–8.
5. Шпак В. П. Значення джерельної бази в методології історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Хмельницький : ХГПА, 2013. С. 766–771.

Секція 3

Ідеї педагогіки партнерства у спадщині В. О. Сухомлинського в діалозі із сучасними освітніми реаліями

Башкір О. І.,
д.п.н., професор,
професор кафедри освітології
та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ СПІВРОБІТНИЦТВА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В УМОВАХ РЕАЛЬНОГО ЧАСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Упровадження концепції Нової української школи в практику закладів загальної середньої освіти зумовило налагодження тісної взаємодії вчителя не лише з учнівством, але й з батьками, колегами та громадськістю. Саме це лягло в основу організації педагогіки партнерства. Мимоволі в педагогіці партнерства простежуються ідеї педагогіки співробітництва, яка активно розвивалася на теренах українського шкільництва наприкінці ХХ сторіччя [2]. Педагогіка співробітництва бере свої витoki з ідей провідного знаного учителя-практика Василя Олександровича Сухомлинського, досвід якого вартий уваги і до нині.

Принципи педагогіки партнерства – це основні принципи, які лежать в основі сучасної освітньої парадигми, спрямованої на співпрацю між учителем і учнем, а також між усіма учасниками освітнього процесу. Ці принципи сприяють створенню сприятливого середовища для розвитку і навчання учнів, підвищують їх мотивацію та заохочують активну участь у

навчальному процесі. Основні принципи педагогіки партнерства включають такі аспекти:

- рівноправність (учитель і учень вважаються рівними учасниками навчального процесу, де кожен має право на власну думку, і їхні думки, ідеї і погляди поважаються);
- співробітництво (педагоги та здобувачі освіти співпрацюють між собою, обмінюються досвідом, ідеями і ресурсами з метою сприяти навчанню та розвитку учнів);
- активна участь учнів (здобувачі освіти виявляють активний інтерес до навчання, беруть участь у виборі тем і методів навчання, вирішують завдання і проблеми разом з учителем);
- індивідуалізація (освітній процес адаптується до потреб і можливостей кожного учня, забезпечуючи індивідуальний підхід до навчання);
- відкритість та взаємодія (забезпечується відкритий обмін інформацією між учасниками навчального процесу, сприяючи взаємодії і взаєморозумінню);
- активне використання сучасних технологій (використання інноваційних технологій та методів навчання допомагає покращити якість освіти і зробити навчання більш цікавим і ефективним);
- орієнтація на розвиток (навчання спрямоване не тільки на засвоєння конкретних знань, але і на розвиток критичного мислення, творчості, комунікаційних і соціальних навичок).

Співробітництво учасників освітнього процесу є однією з основних принципових змін в освітній системі України, яка була запроваджена з метою покращення якості навчання та підготовки учнів до життя. Співробітництво охоплює різні рівні освітнього процесу та включає в себе такі аспекти:

учитель – учень (учителі сприяють активній участі учнівства в навчанні, заохочуючи кожного здобувача освіти ставити запитання, висловлювати думки та розвивати критичне мислення. Учні мають можливість обирати певні теми для вивчення, вносити пропозиції щодо методів навчання та вирішувати навчальні завдання разом з вчителем);

співробітництво між учнями (здобувачі освіти навчаються спільно, обмінюючись знаннями, ідеями та досвідом. Групова робота та проєкти сприяють розвитку комунікаційних і соціальних навичок);

батьки – школа (батьки беруть активну участь у навчальному процесі своїх дітей, співпрацюючи з вчителями і адміністрацією закладу освіти. Інформація про навчання та успішність дітей доступна батькам, що сприяє збільшенню залученості родин до освіти);

співробітництво школи з громадою (школи взаємодіють з місцевою громадою, організаціями та компаніями для забезпечення додаткових ресурсів і можливостей для учнів. Заклади освіти можуть організовувати заходи, спрямовані на підвищення громадської свідомості та підтримку освіти.

Зазначимо, що ефективність організації педагогіки партнерства в умовах ХХІ сторіччя безпосередньо залежить від використання інноваційних технологій [1], застосування яких сприяє співробітництву учасників освітнього процесу як очно, так і дистанційно, дозволяючи вчителям, учням та батькам легше спілкуватися та отримувати доступ до навчальних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Башкір О.І. Онлайнві застосунки організації активного та інтерактивного навчання. *Перспективи та інновації науки*. 2023. Вип. 1(19). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1\(19\)-33-44](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1(19)-33-44).
2. Дьяченко Б. Василь Сухомлинський у діалозі з компетентнісним підходом. *Освіта на Луганщині*. 2008. №. 29. С. 13-16.

Горохова Т. О.,

к.п.н., доцент кафедри української мови
Факультету української філології, культури і мистецтва,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРУПОВОЇ ФОРМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Розвиток системи вищої освіти України в умовах сучасних викликів вимагає особистісної орієнтації фахової підготовки, постійне підвищення її якості, оновлення змісту та форм організації освітнього процесу, упровадження освітніх інновацій. Актуалізується проблема реалізації сучасних методів, форм і технологій навчання, з-поміж яких чільне місце посідає групова форма навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Групова форма організації роботи на занятті має великий потенціал для розвитку майбутніх учителів-словесників та підготовки їх до майбутньої фахової діяльності, оскільки розкриває можливості кожного студента, дає змогу частіше вступати в комунікацію з іншими членами групи, формулювати й висловлювати свою думку, погоджувати дії, що сприяє розвитку навичок співпраці, соціальної компетентності, комунікативної культури.

Питанням організації групової форми навчальної діяльності студентів присвячено низку науково-методичних праць (О. Горошкіна, Р. Ігнатовська, С. Карплюк, Н. Мосьпан, О. Пометун, О. Ярошенко та інші). Узагальнення різних підходів дає змогу визначити групову навчальну діяльність студентів як форму навчального співробітництва, у процесі якого студенти у складі малих груп працюють над виконанням спільних навчальних завдань.

Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського є цінним матеріалом для опрацювання майбутніми вчителями-словесниками, оскільки містить актуальні підходи до гуманного виховання, співробітництва учасників освітнього процесу, сприяє розвитку толерантності та взаєморозуміння в навчальному середовищі, а також акцентує на значенні виховання високих моральних цінностей та гідності.

Пропонуємо розглянути окремі методичні прийоми організації групової форми навчальної діяльності майбутніх учителів-словесників на заняттях мовознавчих дисциплін в контексті педагогічної спадщини Василя Сухомлинського.

Актуальним для організації групової роботи вважаємо прийом **«Шість капелюхів»** – це психологічна рольова гра, сенс якої полягає в тому, щоб розглянути одну і ту ж проблемну ситуацію з 6 незалежних поглядів. Одягаючи капелюх певного кольору (буквально або подумки), кожна група студентів грає певну роль: *білий* – фокусування уваги на інформації (аналіз відомих фактів, а також оцінка того, яких відомостей бракує та з яких джерел їх можна отримати); *жовтий* – дослідження можливих успіхів, пошук переваг та оптимістичний прогноз події, ідеї, ситуації, яка розглядається; *чорний* – оцінка ситуації з погляду наявності недоліків, ризиків та загроз; *червоний* – увага до емоцій, відчуттів та інтуїції; *зелений* – пошук альтернатив, генерація ідей, модифікація вже наявних напрацювань; *синій* – управління процесом дискусії, підбиття підсумків і обговорення користі та ефективності методу в конкретних умовах. Пропонуємо студентам цитату Василя Сухомлинського для обговорення: *«Лінощі – піна на хвилі безтурботності. Це явище глибоко духовного порядку, його корені ховаються в бездіяльності душі. Лїнивим стає той, хто нічого не бере близько до серця. Лінощі часто-густо споріднені з відсутністю почуття власної гідності: людині байдуже, що про неї думають інші»* [5, с. 653]. Такий прийом дає змогу сформувати найбільш повне уявлення про предмет дискусії та на логічному й емоційному рівнях оцінити переваги і недоліки, сформувати вміння добирати необхідні аргументи та обґрунтовувати думку.

Методично доцільним прийомом організації групової дискусії в контексті творчості Василя Сухомлинського вважаємо **«Коло ідей»** – залучення всіх студентів до обговорення проблеми. Пропонуємо майбутнім словесникам завдання: *Доберіть 2 аргументи для підтвердження тези*

та 2 аргументи для її спростування: «Виховання словом стає можливим лише там, де перед вами – виховувана людина» (В.Сухомлинський). У формулюванні аргументів використовуйте речення з відокремленими другорядними членами речення.

Окрему увагу варто звернути на завдання, які передбачають роботу з текстом, зокрема, аналіз і трансформацію. Наприклад:

Завдання. *Виконайте синтаксичний аналіз тексту Василя Сухомлинського за схемою. Трансформуйте текст, записавши його в науковому стилі. У групі проаналізуйте мовні особливості створеного тексту наукового стилю. Визначте стилістично марковану лексику:*

Слово етичного повчання взагалі має силу в устах вихователя лише тоді, коли він має моральне право повчати. Не треба бути якимось ангелом, щоб мати моральне право виховувати справжню людину, треба самому бути справжньою Людиною – жити правильно, любити людей, берегти свою гідність патріота, громадянина, трудівника, сина або дочки, матері або батька. Якщо ваше слово етичного повчання співзвучне з вашим внутрішнім духовним світом, одухотворене вашими переконаннями, воно, як магніт, притягає тих, хто втратив віру в людину, ви стаєте для них опорою і провідним вогником» [5, с. 155].

Завдання. *Ознайомтеся з працею Василя Сухомлинського «Сто порад учителів». Попрацюйте в групі: сформулюйте кожен пораду одним реченням. Проаналізуйте структуру утворених речень, визначте тип, предикативну основу.*

Завдання. *Напишіть рецензію на один з текстів Василя Сухомлинського (на вибір студента). Зверніть увагу на ідейно-стильові особливості, виразність та ефективність передачі ідей у вибраному творі. Обговоріть написані рецензії в групі.*

Зауважимо, що окреслена групова навчальна взаємодія має потенційні можливості щодо розвитку навчальної мотивації студентів, які визначаються: реалізацією природного прагнення суб'єктів навчання до спілкування та співробітництва (комунікативний мотив), стимулюванням взаємної пізнавальної активності в ситуації діалогічної взаємодії студентів у спільному розв'язанні освітніх завдань (пізнавальний мотив), формуванням стосунків відповідальної залежності між суб'єктами освітнього процесу (мотив обов'язку); моделюванням типових комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності студентів (професійний мотив); створенням можливостей для індивідуалізації та самостійного вибору студентами рівня складності навчальних завдань (мотив досягнення) [2, с. 5].

Отже, організація групової форми навчальної діяльності на заняттях мовознавчих дисциплін в контексті педагогічної спадщини Василя Сухомлинського сприяє відкритому обміну думками та ідеями в контексті

фахового спілкування; заохоченню студентів до самостійного дослідження та вибору завдань, які відповідають їхнім потребам; розвитку комунікативної компетентності; формуванню вмінь аналізувати, інтерпретувати, трансформувати тексти фахового спрямування; підвищенню рівня культури спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буцик І. М. Особливості організації групової навчальної діяльності студентів ЗВО в умовах змішаного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 85, Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 2022.
2. Ігнатівська Р. В. Організація групової навчальної діяльності студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія, випуск 53, 2018. С. 9-13.
3. Педагогіка вищої школи: підручник / В. П. Головенкін; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с
4. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник: Київ: «А.С.К.», 2004. 192 с.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 2. К.: Радянська школа, 1977. С. 147-654.

Клочек Л. В.,
д.психол.н., професор,
професор кафедри психології
та соціальної роботи,
Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка

ПРОБЛЕМА СПРАВЕДЛИВОСТІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

В умовах сучасних соціальних викликів важливими є питання дотримання норм справедливості в усіх сферах людської діяльності, адекватного застосування методів заохочення і покарання, відстоювання гідності особистості та утвердження її цінності. Вказане реалізується за умови сформованості у суб'єктів соціальних взаємодій якості справедливості, вияв якої зумовлює правдивість і чесність побудови стосунків, позитивно позначається на їхньому психічному здоров'ї. Особливо актуальною є проблема справедливості у педагогічній взаємодії, де вчитель, виявляючи моральне ставлення до учнів, з одного боку, засвідчує значущість для нього особистості кожного; з іншого боку, закладає в системі ціннісних координат школярів справедливість як одну з провідних цінностей (якостей).

В історії педагогічної думки актуалізувалася проблема виховання в учнів справедливості через моральний зразок ставлення педагога до них. Справедливість розцінювалася як інструмент для досягнення злагоди у взаєминах педагога зі школярами та всередині учнівської групи [3].

Ці ідеї розвивалися в творчості видатного педагога В.О. Сухомлинського. Він надавав великого значення моральному аспекту побудови взаємин учителя з учнями, вважав, що основою довіри дитини до вихователя є справедливість, яка ґрунтується на знанні внутрішнього світу кожного школяра, сприяє встановленню духовної єдності між педагогом і вихованцем, спонукає співіснувати їх в одній системі моральних координат. До професійних якостей учителя В. О. Сухомлинський відносив добро і справедливість. Вказані якості (цінності) у розумінні вченого повинні співвідноситися з вимогливістю й об'єктивністю педагога [1].

Дослідник наголошував на значенні справедливої похвали та заохочення учнів, які оптимізують процес здійснення виховного впливу. Саме заслужена позитивна відзнака сприяє зростанню у школярів почуття власної гідності, мотивує більш якісно та сумлінно виконувати навчальні завдання, слідувати настановам учителя. Разом з тим В. О. Сухомлинський акцент робив на тому, що використання методу заохочення має відбуватися за умови, якщо учні дійсно заслужили позитивну відзнаку за результати своєї діяльності, виконали її якнайкраще.

Основним інструментом заохочення вчений вважав слово – доброзичливе та привабливе для дитини, а не повчальне та пригнічуюче. З точки зору В.О. Сухомлинського, смисли, які доносить учитель до учня з позитивним емоційним посилом і які ґрунтуються на загальнолюдських нормах, регулюють поведінку останнього, упереджують його негативні вияви, закладають основи моральності зростаючої особистості [2].

Відносно іншого методу, завдяки якому корегуються дії школяра, а саме методу покарання, то В. О. Сухомлинський вважав, що вчитель у своїй діяльності може до нього не вдаватися. Створення сприятливої емоційно-психологічної атмосфери у стосунках з учнями, яка перш за все ґрунтується на довірі та взаємній повазі, виключає необхідність застосування такого виду санкцій. Дослідник висловлював переконання, що за умови необхідності використання покарання, то воно має бути максимально справедливим і гуманним. Серед причин несправедливості покарань учений виокремлював низький рівень педагогічної культури вчителя, недосконалу організацію освітнього процесу в школі, розходження у змісті вимог учителя, батьків та керівництва школи, необ'єктивне оцінювання педагогом рівня навчальних досягнень школярів, неадекватне покарання відносно вчинка учня [2].

В. О. Сухомлинський наголошував на тому, що несправедливі покарання негативно позначаються на психічному здоров'ї учнів, що

призводить до неврозів і порушень фізичного здоров'я. Зазвичай школярі бурхливо реагують на несправедливість з боку вчителя, втім, на переконання дослідника, реакції різні, зважаючи на вікові та індивідуальні особливості вихованців.

Таким чином, у педагогічних поглядах В. О. Сухомлинського належна увага приділялася справедливості у педагогічній взаємодії, актуалізувалася проблема руйнівного впливу несправедливих покарань на зростаючу особистість. Вчений надавав великого значення вияву вчителем якості справедливості у взаєминах зі школярами, що ґрунтується на довірі та повазі до особистості кожного з них, донесенні в прийнятній формі смислів, усвідомлення яких регулює взаємодії з іншими та визначає вектор моральної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський. Вибрані твори: в 5 т. Т.1. К.: Рад. школа. 653 с.
2. Сухомлинський. Вибрані твори: в 5 т. Т.2. К.: Рад. школа. 670 с.
3. Клочек Л.В. Соціальна справедливість у педагогічній взаємодії: психологічний вимір. Харків: Мачулін, 2018. 456 с.

Кузнецова Т. Г.,

к.п.н., доцент кафедри

спеціальної педагогіки та інклюзії,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Климова С. В.,

здобувач другого (магістерського) РВО

зі спеціальності 016 Спеціальна освіта,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ПРИНЦИП ПАРТНЕРСТВА В РОБОТІ З ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ (ЗА В. СУХОМЛИНСЬКИМ)

Навчання, виховання, розвиток дітей з порушенням інтелекту є проблемою, що вимагає особливої уваги педагогів, психологів, батьків й всього суспільства. Метою спеціальних закладів освіти є соціалізація випускників, підготовка їх до самостійного життя. Через органічне ураження кори головного мозку в дітей з інтелектуальною недостатністю порушені всі пізнавальні процеси, утруднено формування знань, умінь, навичок, можливість застосовувати їх на практиці, що вимагає пошуку нових продуктивних методів роботи з ними в умовах нової української школи.

У роботі з соціалізації учнів спеціальної школи важливе місце посідає формування самостійності, зокрема самостійності у навчальній діяльності.

Самостійність визначається науковцями як властивість діяти без сторонньої допомоги або керівництва. Це поняття пов'язане з поняттям пізнавальної діяльності учня. Поняття пізнавальна активність і пізнавальна самостійність взаємозалежні. Звичайно, вчитель організує активну діяльність дітей, в процесі якої вони виконують завдання, спрямовані на досягнення певної дидактичної мети. В процесі такої діяльності проявляється рівень розвитку уваги, пам'яті, мислення, мовлення, творчого відображення, уміння застосовувати раніше засвоєні знання на практиці.

За даними досліджень провідних педагогів і психологів (Н.П. Кравець, В.О. Липа, С.П. Миронова, О.Я. Савченко, В.М. Синьов, Г.В. Супрун та ін.) в учнів з інтелектуальними порушеннями рівень самостійності у навчальній діяльності вкрай низький, в них несформовані узагальнені уміння, які дозволяють оперувати набутими знаннями у різних ситуаціях, приймати рішення щодо вибору способів дій при рішенні завдань. Низький рівень самостійності у навчальній діяльності учнів з порушенням інтелекту обумовлено також недорозвиненням всіх пізнавальних процесів і недостатнім інтересом до навколишнього [1; 3].

У процесі цілеспрямованої роботи педагогам спеціальної школи треба приділяти увагу підвищенню інтересу учнів до навчання, формуванню узагальнених умінь навчальної діяльності, що сприятиме розвитку самостійності при виконанні завдань. Нові прийоми роботи, нетрадиційні підходи допомагають успішно вирішувати окреслені проблеми. Сьогодні багато цікавих ідей ми черпаємо з досвіду видатних педагогів, зокрема педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського.

В.О. Сухомлинський самостійній роботі надавав велику увагу. На його думку, учні в процесі навчання мають уміти самостійно здобувати знання, розуміти проблему, над якою працюють, уміти здійснювати самоконтроль і взаємоконтроль. Він наголошував, що самостійність при виконанні завдань буде викликати в учнів інтерес, спонукати їх до пошуку і пізнання нового [5].

Вважаємо, що найбільш успішно рішення завдань формування самостійності в учнів з інтелектуальними порушеннями відбуватиметься за умови використання педагогом принципу партнерства. Принцип партнерства за В.О. Сухомлинським характеризує взаємостосунки між педагогами й учнями, основними з яких є, насамперед, отримання радості від спілкування з партнерами, взаємоповага, взаємодовіра, порозуміння. За висловом великого педагога виховання людини – це передусім гармонія розуму і серця. Вчитель має створити таку атмосферу, коли учень починає вірити у свої сили й прагнути їх реалізувати [4].

В експериментальному дослідженні ми вивчали рівень самостійності учнів спеціальної школи на уроках і в процесі самопідготовки. Нами було

проаналізовано особливості діяльності вчителів та вихователів у цьому напрямку, визначено рівні самостійності учнів при виконанні навчальних завдань, зокрема при виконанні домашніх завдань. Результати дослідження показали, що суттєвими проблемами є недостатній диференційований та індивідуальний підхід при формулюванні домашнього завдання, низький взаємозв'язок вчителів і вихователів щодо з'ясування проблем і недоліків у самостійній роботі учнів, перевтомлюваність їх в окремі дні тижня, коли вчителі з різних предметів не узгоджують об'єм домашнього завдання. До того ж часті випадки механічного списування відповідей слабкими учнями з дошки або зошитів товаришів. Методи, що зацікавлюють дітей, в процесі самопідготовки практично не застосовуються. Вихователі не вважають за потрібне проводити дидактичні ігри для покращення запам'ятовування навчального матеріалу й підвищення самостійності дітей. Часто вихователі застосовують фронтальну форму роботи, коли один учень працює біля дошки, а решта записують за ним. Ми окреслили недоліки, які треба долати при формуванні самостійності у навчальній діяльності учнів з порушенням інтелектуального розвитку й з урахуванням всіх особливостей розробили рекомендації щодо роботи у цьому напрямі.

Принцип партнерства (за В.О. Сухомлинським) є основним орієнтиром в діяльності вчителів і вихователів. З опорою на спільну діяльність, з урахуванням індивідуальних можливостей дитини, при доброзичливому спілкуванні у сприятливій атмосфері педагоги проводили роботу з формування системи узагальнених умінь навчальної діяльності. З цією метою в учнів формували орієнтувальні уміння, зокрема за допомогою практичних вправ вони самостійно готували необхідне для виконання завдання приладдя, організовували робоче місце, вчилися аналізувати зміст завдання, зразок виконання аналогічного завдання. Вчитель працює над усвідомленням учнями необхідності дотримуватися плану під час виконання завдання, демонструє можливі помилки при порушенні послідовності діяльності. На цьому етапі доцільно особливу увагу звернути на навчання учнів користуватись інструкцією [2].

Наступним завданням є формування операційних умінь, які тісно пов'язані з усвідомленням учнями способів і послідовності виконання завдання. Спочатку учні наслідують дії вчителя і спираються при цьому на інструкцію. У подальшому достатньо навідних питань, що спрямовують їх діяльність.

Формування контрольно-корекційних умінь допомагає учням знаходити і власноруч виправляти допущені помилки. На перших порах вчитель перевіряє завдання й пояснює учням способи перевірки. Потім учні оцінюють роботу товариша за наслідуванням і під коментування вчителя, поступово переходять на оцінювання з опорою картку, де записані правила

перевірки. Наступним етапом вони перевіряють власну роботу без наочного зразку, лише супроводжуючи мовленням свої дії. Кінцевою метою є самоперевірка у розумовому плані з виправленням допущених помилок.

Таким чином, впровадження педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського у корекційно-виховний процес спеціальної школи підвищує якість роботи, спрямованої на мотивування учнів на самостійну діяльність, формування в них узагальнених навчальних умінь на засадах партнерських стосунків педагогів з вихованцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравець Н.П. Самостійна навчальна діяльність в учнів молодших класів допоміжної школи // Дефектологія, 1999. №1. С. 34-37.
2. Круть М. Організація самостійної діяльності учнів спеціальної та інклюзивної школи. Дефектологія. 2002. № 3. С. 48-51.
3. Липа В.О. Психологічні основи педагогічної корекції. Донецьк: Лебидь, 2000. 319 с.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. К.: Рад. шк., 1988.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. К.: Рад. школа, 1977. Т. 4. 638 с.

Лавренко С. О.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри початкової
і професійної освіти,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Взаємодія школи і сім'ї є одним із пріоритетних питань педагогічного сьогодення України, яке поруч із зверненням до наукових досліджень з даної проблеми сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених передбачає і вивчення історико-педагогічної спадщини, зокрема, тих педагогів, які заклали основи шкільно-сімейного виховання. Саме В. О. Сухомлинський у 60-х роках ХХ ст. ініціював ідею «співтовариства сім'ї та школи», реалізував її за допомогою інноваційних форм, продемонстрував вплив спільної діяльності педагогів і батьків на результативність освітнього процесу.

Реалізація ідей В. О. Сухомлинського в умовах початкової школи була у центрі наукових розвідок таких вчених, як М. Антоненко, В. Вергунова, О. Замашкіна, М. Кальчук, Л. Мамчур, О. Савченко, Г. Сирітка та ін.

Український педагог В. О. Сухомлинський (1918-1970) зробив значний внесок у розробку теоретичних і методичних основ взаємодії школи і сім'ї. Його заслуга полягає насамперед в тому, що вже у 60-х роках ХХ ст. у країні сформувався тенденція надання пріоритету суспільному вихованню перед

сімейним. В. О. Сухомлинський був одним із перших, хто підняв питання про відповідальність сім'ї за виховання дітей і висловив ідею прийняття відповідного закону, встановлення суворого порядку, «...згідно з яким батьки не мають права передавати своїх дітей комусь на виховання, якщо тільки вони здорові у всіх відношеннях» [1, с. 16].

В. О. Сухомлинський вперше сформулював теоретичне обґрунтування, методичне забезпечення та реалізацію концепції шкільно-сімейного виховання. Його основою був принцип співробітництва як найвищої форми педагогічної взаємодії – взаємодії між дітьми, між педагогом і дітьми, між школою та сім'єю: «Найповноцінніше суспільне виховання – це, як відомо, шкільно-сімейне... Без виховання дітей, без постійної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування та взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я як первинна одиниця суспільства, неможлива школа як найважливіший навчально-виховний заклад і неможливий моральний прогрес суспільства» [2, с. 11-12].

Перший і головний фактор ефективності педагогічного процесу, з точки зору В. О. Сухомлинського, – це знання дитини, її сили і слабкості, розуміння її думок, переживань, фізичного та душевного стану. Він запровадив у своїй школі регулярні психологічні семінари, присвячені детальній педагогічній характеристиці конкретного учня (а не абстрактної дитини).

Особлива увага в Павлиській школі приділялася вивченню дітей з особливими освітніми потребами, аналізу особливостей їх сприйняття, мислення, мови, пам'яті та уваги. У педагогічному сьогодні це є основними завданнями шкільного психолога, логопеда, дефектолога. Однак те, що робилося в Павлиській школі під керівництвом В. О. Сухомлинського у 60-х роках ХХ ст., було, безумовно, новаторством.

Своєрідним батьківським університетом була «Школа для батьків», яка фактично надавала психолого-педагогічну освіту батькам учнів впродовж 12-13 років. До неї записувалися обидва батьки за два роки до вступу дитини до школи і регулярно відвідували заняття до її закінчення – будь-який пропуск допускався лише за дозволом директора або класного керівника. Її характерними рисами були системність занять (два рази на місяць по півтори години), різноманітність їх тематичного наповнення, поєднання теоретичних та практичних форм, диференціація занять з аудиторією за групами в залежності від віку їхніх дітей (молодята, у яких ще немає дітей, батьки дошкільників (діти 4-6 років), батьки учнів 1-2 класів, батьки учнів 3-4 класів, батьки учнів 5-8 класів, батьки учнів 8-10 класів, батьки учнів із особливостями психофізичного розвитку). Основною формою підвищення педагогічної культури батьків був психологічний семінар [3].

Зауважимо, що підготовку старшокласників до шлюбу, народження та виховання дітей В. О. Сухомлинський вважав настільки важливою, що пропонував включити в навчальний план старших класів середньої школи предмет «Сім'я, шлюб, любов, діти» як обов'язковий.

Велике значення в батьківській школі приділялося роботі з групою батьків учнів, які мають особливі освітні потреби. Весь спектр тематичних занять в цій групі був спрямований на допомогу батькам цієї категорії дітей у розвитку їхніх здібностей, як головного, на думку В. О. Сухомлинського, завдання шкільно-сімейного виховання. При цьому важливою умовою контакту між педагогами та батьками на заняттях було уникнення обговорення негараздів та конфліктів в окремих сім'ях. Про все складне, про помилки та невдачі конкретних батьків говорилося лише в індивідуальних розмовах з ними.

Зазначимо, що при створенні батьківського колективу як ефективної форми педагогічного співробітництва В. О. Сухомлинський керувався принципами системності та послідовності. Першим етапом була батьківська конференція щодо обговорення методів контролю за виконанням домашніх завдань учнями, яка базувалася на результатах попереднього дослідження вчителів. Під час конференції спільно визначалися вимоги до складання оптимального розкладу уроків, батьки ознайомлювалися з раціональними способами виконання дітьми домашніх завдань. Другим етапом у створенні батьківського колективу був День батьків (День відкритих дверей). Як форма педагогічної взаємодії (у ній брали участь не лише педагоги та батьки, але і діти), День батьків проводився в усіх класах. Перед дітьми класні керівники обговорювали з батьками успішність та її залежність від правильно організованої підготовки до уроків, у спеціально обладнаній кімнаті відбувалася виставка робіт учнів та виготовлених ними навчальних посібників, батьківським комітетом видавався спеціальний номер стінної газети «Сім'я і школа».

Одним із етапів роботи з батьківським колективом було систематичне відвідування вчителями учнів вдома під час виконання ними домашніх завдань (в першу чергу тих учнів, які не вміли самостійно працювати, часто не виконували домашні завдання). Мета цих відвідувань – не лише контроль за самостійністю та регулярністю роботи, але і педагогічна допомога як дітям, так і батькам (щотижнево кожен вчитель відвідував дві родини).

Системність роботи батьківського колективу Павлиської школи передбачала проведення раз на чверть батьківських конференцій з найважливіших питань виховання дітей, щомісячне видання стінної газети (орган батьківського комітету), наявність пересувної бібліотеки для батьків, регулярні консультації вчителів для батьків у встановлені години, участь членів батьківського комітету на засіданнях педагогічної ради тощо.

Отже, педагогічна взаємодія з родиною в Павлівській школі базувалася на принципах системності, послідовності, диференціації та індивідуалізації. Вона здійснювалася у перспективних напрямках і в різних інноваційних формах (психологічний семінар, батьківська школа, день відкритих дверей, постійно діючий батьківський колектив, батьківська конференція тощо). Продуктивність педагогічної взаємодії з родиною забезпечувалася за умови ретельного вивчення індивідуальних особливостей дитини та оточення, в якому вона росте з раннього дитинства, систематичного цілеспрямованого підвищення кваліфікації та навчання батьків. Ця взаємодія характеризувалася активною участю батьківського колективу у житті та діяльності школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Радянська школа, 1978. 263 с.
2. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа // Вибрані твори: В 5 т. Т. 4. Київ : Радянська школа, 1977. С. 7-289.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори : В 5 т. Т. 3. Київ : Радянська школа, 1977. С. 9-218.

Мартін А. М.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка;

Тарапака Н. В.,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри
дошкільної та початкової освіти,
КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського»

РОЛЬ БАТЬКІВ У ФОРМУВАННІ РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Спадщина видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського завжди актуальна та є джерелом удосконалення педагогічної майстерності вчителя. На даному етапі української освіти шкільна практика свідчить, що використання її допомагає навчати й виховувати дітей навіть у таких умовах травматичних ситуацій, як війна. На долю сучасних маленьких українців випали значні випробування. Жорстока війна, яку країна-агресор росія розпочала й проводить проти незалежності України, позбавила малечу радісного й щасливого дитинства, створила велику кількість негативної інформації та різні травматичні ситуації: гучні сирени, стурбованість батьків,

неможливість навчання в школі, переміщення з місця постійного проживання тощо.

У такій ситуації стала в нагоді порада Великого педагога, що найкращим, довершеним інструментом, який у будь-яких ситуаціях спрацьовує, є «звернення до серця» дитини. Ці слова підказали, що потрібно підтримати дітей, прочитати цікаве й захопливе, розповісти щось приємне та значиме для них і таким чином відволікти увагу від неприємних ситуацій.

На виховання дитини дошкільного віку, її соціалізацію впливає практично все, що її оточує, незалежно від того, цей вплив відбувається безпосередньо, чи опосередковано. Найбільшою мірою у своїх почуттях, поведінці та рисах характеру дитина зобов'язана своєму найближчому оточенню – сім'ї, її благополуччю та найближчим для неї людям – батьку і матері, рівню сформованості їхньої загальної та педагогічної культури, ступеню готовності до виховання дитини, їхнім особистісним якостям та ціннісним орієнтаціям тощо. Все це по суті, є надзвичайно важливими умовами сімейного виховання [1, с. 3].

У визначення соціально-педагогічних умов, накреслення шляхів поліпшення сімейного виховання дітей значний внесок зробили філософи і соціологи: В. Г. Афанасьєв, І. В. Бестужева-Лада, Ю. С. Василєва, І. С. Кон, В. Меньшутін, В. Я. Титаренко, О. Г. Харчев, Л. В. Чуйко; психологи: Б. А. Ананьєв, І. Д. Бех, А. А. Бодальов, О. Л. Кононко, О. В. Петровський, І. А. Трухін, педагоги: Ю. Азаров, І. В. Гребенніков, О. М. Докуніна, О. С. Короткова, Т. В. Кравченко, А. С. Макаренко, В. Г. Постовий, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська, М. Г. Стельмахович, С. Русова, О. Л. Хромова та ін. Практично усі вони погоджуються з тим, що для кожної сім'ї характерна неповторність умов середовища та морально-емоційних стосунків.

Саме ці проблеми, які актуальні і в наш час розкривав В. О. Сухомлинський у своїх наукових працях та практичній діяльності у Павлиській школі. Особливу увагу Василь Олександрович звертав на відповідальність батьків перед суспільством за виховання своїх дітей. На його думку, свою важливу місію та відповідальність за дітей мають відчуті молоді люди ще до того, як у них з'являться діти, а морально не підготовлені до народження і виховання дітей батьки є великим нещастям для суспільства, наголошував педагог.

В. О. Сухомлинський був не тільки великим знавцем батьківської педагогіки, досвідченим пропагандистом педагогічних знань, він сам був прекрасним сім'янином, батьком дітей, які дістали зразкове сімейне виховання, освіти, громадянську зрілість.

Вчений обґрунтував провідні принципи згідно з якими має здійснюватися педагогічна пропаганда серед батьків:

- виховання дітей – почесний суспільний обов'язок батьків, батько й мати повинні бути не менш мудрими творцями людини, ніж педагоги;
- за змістом педагогічна пропаганда має охоплювати всі складові виховання;
- у розв'язанні складних проблем сімейного виховання необхідно забезпечувати індивідуальний підхід і додержання педагогічного такту;
- потрібні систематичність педагогічної пропаганди і всебічне охоплення батьків.

Василь Олександрович, аналізуючи роботу батьківської школи, зауважував, що «Програма постійного підвищення педагогічної культури батьків і матерів – це, по суті, наша спільна робота з ними – тонка й важка, кінцевою метою якої є ідеал всебічно розвиненої гармонійної людини. Найважче полягає в тому, щоб батько й мати разом з нами бачили, розуміли духовний світ своєї дитини, вміли розібратися в причинах і наслідках, осмислити виховання як цілеспрямовану працю» [4, с. 88].

На думку В. О. Сухомлинського, робота «батьківської школи» повинна відповідати таким умовам:

- чітка організація всієї системи освіти, що об'єднує в собі масові, групові та індивідуальні форми роботи педагогічної пропаганди;
- диференціація змісту освіти батьків з урахуванням вікових особливостей дітей і рівня педагогічної культури батьків;
- практична спрямованість усіх ланок;
- зацікавленість учителя у здійсненні цієї роботи;
- позитивне ставлення батьків до педагогічної освіти, активне сприйняття педагогічних знань.

Педагог науково обґрунтував формування потреб дитини у сімейному вихованні. На його думку потреби є рушійною силою людського життя, з них випливають бажання.

За В. О. Сухомлинським, сім'я з її взаєминами між дітьми і батьками – школа інтелектуального, морального, естетичного і фізичного виховання. Батько, мати, старші брати і сестри, дідусь і бабуся – перші вихователі дітей у дошкільному віці і лишаються ними, коли їхні вихованці пішли до школи. Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя – найважливіша умова успішного виховання дитини і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі [2, с. 12].

Мудрість, уміння вислухати й зрозуміти свою дитину Василь Олександрович ставив на перше місце: «Без батьківської мудрості немає виховальної сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей; сімейні стосунки побудовані на громадському обов'язку, відповідальності, мудрій любові й вимогливій мудрості батька й матері, стають величезною виховуючою силою» [4, с. 21].

Саме особистісний підхід у сімейному вихованні при конструюванні соціально-педагогічного прогресу означає орієнтацію на особистість як мету, суб'єкт, результат і найголовніший критерій його ефективності. Такий підхід потребує визнання унікальності особистості, її інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу з боку батьків. Він передбачає опору в соціалізації особистості на природний процес саморозкриття здібностей і творчого потенціалу особистості, створення для цього відповідних умов у родині. «У сім'ї шліфуються найтонкіші грані людини – громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості» [4, с. 22].

Формування єдиного колективу батьків і вчителів, на думку В. Сухомлинського, забезпечить єдність вимог педагогів і батьків, допоможе уникнути розбіжностей у виховних діях. Школа і родина, підкреслював він, «не тільки діють одностайно, ставлячи перед дітьми ті самі вимоги, а є одностайними, поділяють ті самі переконання, завжди виходять з тих самих принципів, не допускають ніколи розходжень ні в меті, ні в процесі, ні в засобах виховання» [3, с. 86].

Сучасне життя вимагає від учителів, батьків усвідомити і спрямувати всі сили на те, щоб процеси виховання, навчання, фізичного удосконалення і загартування дітей були поєднані з розумовим, моральним, естетичним розвитком, що в комплексі сприяє формуванню нового громадянина України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеєнко Т. Ф. Молода сім'я: умови виховання дитини. К.: Ексімсервіс, 2004. 95 с.
2. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа. Вибр. тв.: В 5 т. К.: Рад. школа, 1977. Т.4. С. 5–390.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. К.: Радянська школа. 1976. Т. 1. 390 с.
4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К.: 1978. 96 с.

Нікітіна О. О.,

к.п.н, доцент, доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти,

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК СТРАТЕГІЯ КОМФОРТНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У своїй книзі «Сто порад учителям» Василь Сухомлинський зазначав: «Не можна допускати, щоб оцінювання знань виділялося з педагогічного

процесу як щось відокремлене. Оцінка лише тоді стає стимулом, який спонукає до активної розумової праці, коли взаємини між учителем і учнем побудовані на взаємному довірі і доброзичливості. Якщо хочете, оцінка – це один з найтонших інструментів виховання. З того, як ставиться учень до оцінки, поставленої вчителем, можна зробити безпомилковий висновок про те, як він ставиться до вчителя, наскільки вірить йому й поважає його...». В сучасній школі формувальне оцінювання визнано однією з найефективніших досліджених стратегій підвищення рівня навчальних досягнень учнів за висновками міжнародних науковців та експертів, зокрема, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Дослідники відзначають, що на системному рівні послідовне впровадження й застосування формувального оцінювання сприяє рівному доступу до якісної освіти, оскільки допомагає учням, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу, досягати кращих результатів навчання. Цей різновид оцінювання розвиває в учнів уміння вчитися, а отже – сприяє реалізації ціннісного орієнтуру щодо навчання протягом життя. Учителі, які застосовують техніки формувального оцінювання, виявляються краще підготовленими до індивідуалізації навчання відповідно до потреб учнів. Зворотний зв'язок – обмін інформацією між учнем і вчителем або між учнями щодо їхніх навчальних досягнень у межах визначених цілей і очікуваних результатів – має значний вплив на ефективність навчального процесу. Це доводять численні міжнародні наукові дослідження. За результатами аналізу британської організації Education Endowment Foundation (EEF), учні, чие навчання супроводжується наданням і отриманням змістовного зворотного зв'язку, у середньому на 8 місяців випереджають у своєму навчальному поступі учнів, які такого зворотного зв'язку не отримують.

Державним стандартом початкової освіти, методичними рекомендаціями Міністерства освіти й науки України щодо оцінювання в початкових класах НУШ, Законом України «Про повну загальну середню освіту» формувальне оцінювання визначається як один із основних різновидів оцінювання навчальних досягнень здобувачів. Зокрема в Державному стандарті загальної початкової освіти вказано принципи на яких ґрунтується організація освітнього процесу: визнання талановитості кожної дитини; визнання цінності дитинства; радість пізнання; розвиток вільної особистості; формування здорового способу життя й створення безпечних умов у школі; формування морально-етичних цінностей.

У фінській освіті широко використовуються принципи позитивної педагогіки, які дуже схожі з принципами НУШ:

- інтереси дитини завжди в центрі;
- якщо є проблема, треба змінити ситуацію, щоб вона не повторювалася;

- концепція добробуту PERMA (теорія невимушеного вибору: що люди мають обрати для підвищення свого добробуту; головні аспекти: позитивні емоції, прихильність, стосунки, значення та мета, досягнення);

- залученість: бути активним учасником процесу;
- щасливі діти навчаються найкраще;
- теплі стосунки з учнем без булінгу і конфліктів;
- мотивація;
- розставлення пріоритетів;
- необхідність ситуації успіху.

На наш погляд, реалізація формульованого оцінювання відповідає більшості із вказаних принципів, а тому може вважатися однією із стратегій, яка орієнтована на створення комфортних умов для навчання дітей молодшого шкільного віку на емоційному, пізнавальному та виховному рівнях.

Формульоване оцінювання – це оцінювання під час навчання і «для навчання» (з англ. – «*assessment for learning*»). «Формульоване» (з англ. – «*formative*») – тому що, на відміну від підсумкового, має на меті формування (або форматування) навчального процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень. Водночас, значення слова «оцінювання» не обмежується виставленням оцінки. Це послідовна змістовна взаємодія між учнем, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв. Аби оцінювання стало формульованим, система прийомів, які вчитель застосовує під час навчання, має ґрунтуватися на певних ціннісних орієнтирах. Зокрема, для успішного застосування формульованого оцінювання навчальний процес має бути організований у такий спосіб, щоби спонукати кожного учня бути активним його учасником, а не пасивним «отримувачем» знань і оцінок. Має бути створена така атмосфера навчання, за якої учні не бояться «йти на ризик» – ставити запитання, робити помилки й показувати, чого вони ще не вміють або не знають.

Формульоване оцінювання як «оцінювання для навчання» складається з певних елементів, серед яких насамперед:

- вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання;
- надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей;
- коригування вчителем навчального процесу відповідно до результатів і навчального поступу учнів.

Результат формульованого оцінювання для учнів – усвідомлення ними відповідей на три важливі запитання:

1. Яка моя ціль у вивченні цього предмета або курсу на цьому етапі навчання – які саме знання й уміння я маю опанувати і для чого, як саме вони будуть оцінюватися в підсумку?

2. Де я зараз на шляху досягнення цієї цілі – що саме мені вдається добре, а над чим потрібно попрацювати?

3. Яке в мене наступне завдання на цьому шляху?

Якщо порівняти поради видатного педагога В. Сухомлинського щодо оцінювання навчальних досягнень учнів із підходами формувального оцінювання, то можна знайти багато спільного:

Поради В. Сухомлинського	Цінність формувального оцінювання
По-перше, нехай оцінок буде менше, але кожна з них хай буде вагомішою, значнішою.	Відсутність впливу поточних оцінок на підсумкову. Найбільша цінність формувального оцінювання – можливість учням відчувати власну відповідальність за своє навчання, що безпосередньо впливатиме на якість їхніх результатів.
По-друге, я ніколи не ставив незадовільної оцінки, якщо учень не міг через ті чи інші умови, обставини опанувати знання. Пам'ятайте, що радість успіху – це могутня емоційна сила, від якої залежить бажання дитини бути хорошою.	Надаючи учням постійну підтримку, педагог формує в учнів упевненість, що вони обов'язково впораються з новим матеріалом. Але це не просто підбадьорювання – це підказки, що зробити, щоб наступного разу вдалося краще. Відчуття радості від результатів свого навчання і власного розвитку.
По-третє, взагалі не ставте ніяких оцінок, якщо ви бачите, що знання учнів туманні, в їх уявленні про речі та явища, які вивчаються, є якісь неясності.	Учнів навчають, що бачити власні помилки – це прекрасно. Тому що це перший крок до їхнього подолання. Окремо учнів вчать стратегіям пошуку та виправлення власних помилок. Таке оцінювання – не про контроль, а про частину навчання.
По-четверте, треба уникати запитань, відповіді на які точно повторювали б те, що викладав учитель чи заучене з книжки. Трансформація знань має бути покладена в основу повторення.	Здатність дитини до саморефлексії розвиває здібності до творчого пошуку нових знань і способів дії, розвиває критичне мислення та гнучкі навички.

Тож можна стверджувати, що ідеї видатного педагога В. О. Сухомлинського донині знаходять своє відображення в сучасних концепціях організації освітнього простору дітей молодшого шкільного віку, зокрема в реалізації формувального оцінювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Державний стандарт загальної початкової освіти (2019 р.)* Режим доступу: Про внесення змін до Державного ... | від 24.07.2019 № 688 (rada.gov.ua)
2. Закон України Про повну загальну середню ос... | від 16.01.2020 № 463-IX (rada.gov.ua)
3. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти | Міністерство освіти і науки України (mon.gov.ua)
4. Підгорна О., Береговська Т. Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики | Нова українська школа (nus.org.ua)
5. Сухомлинський В. О. *Вибрані твори в п'яти томах. Том другий. Сто порад учителю. Видавництво «Радянська школа», 1976, стор. 465 - 466.*
6. Assessment for Learning Formative Assessmentto OECD/CERI International Conference “Learning in the 21st Century: Research, Innovation and Policy” Режим доступу: <https://www.oecd.org/site/educeri21st/40600533.pdf>
7. Hattie effect size list - 256 Influences Related To Achievement (visible-learning.org)

Окольніча Т. В.,

д.п.н., професор,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,

Босий О. М.,

аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПІДХОДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО)

Інтерес до проблеми розвитку творчого потенціалу особистості сьогодні набуває першочергового значення. Багато цінного в цьому напрямку знаходимо в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. Видатний педагог з колективом учителів-одномумців так організували навчально-виховний процес у Павлиській школі, що він був спрямований на розвиток творчих здібностей кожного учня через систему пізнавальних креативних завдань.

Була створена система роботи, що спрямовувалась на формування і розвиток усіх складників інтелектуально-творчої діяльності школярів. При цьому, як наголошував В. О. Сухомлинський, великого значення надавалося розвитку психічних процесів – пам'яті, мисленню, увазі, уяві. Саме міра їх досконалості – є основою для розвитку продуктивного мислення та творчих здібностей школярів.

Для подальшого розвитку самостійного мислення учнів, для активізації їхньої спостережливості, запасу уявлень, понять, для збагачення життєвого досвіду перш за все потрібно стимулювати розвиток усної і писемної мови. В. О. Сухомлинський стверджував, що коли слово живе в дитячій свідомості як особиста і духовна цінність, дитині хочеться творити словом. У такі хвилини учень прагне висловити свою думку, в його уяві народжується поетичний образ, створення якого пробуджує почуття гордості. Яскравий приклад такого «уроку життя слова» є в праці «Методика виховання колективу» – «Я хочу сказати с в о є слово» [2, с. 507–509].

Таким чином, творчу діяльність школяра В. О. Сухомлинський розглядав не тільки як найвищу форму активності й самостійності, але і як найвищу радість у духовному житті людини, як стимулу розвитку широти пізнання, неодноразово підкреслюючи: без цього дитина є засушеною квіткою. «Творчість є щаблинкою самостійного мислення, на якій дитина пізнає радість власної думки, переживає моральну гідність творця», – зазначав педагог [1, с. 434].

Важливим засобом розвитку творчої думки школярів В. О. Сухомлинський називав к а з к у, той «ключик, за допомогою якого можна відкрити ці джерела, і вони заб'ють життєдайними струменями» [4, с. 32]; той «свіжий вітер», що роздмухує вогник дитячої допитливості.

Загальновідомо, що ефективність навчання на уроці залежить від активності думки, від розумової праці школяра. В. О. Сухомлинський наголошував, що саме до цієї праці дитину готує казка. Адже завдяки багатству емоційного забарвлення, яке відкривається перед учнем у казці, слово входить у його духовний світ як надбання, це «магічне віконце», через яке дитина бачить світ, пізнає його, думає про нього, дивується і захоплюється ним. Тому завдання вчителя молодших класів полягає в тому, щоб допомогти учневі досягнути барви і відтінки, розкрити поетичне звучання слова, цим самим стимулюючи маленького дослідника до творчого розкриття.

Добре усвідомлюючи всю багатогранну систему роботи з розвитку творчих здібностей школярів, В. О. Сухомлинський великого значення надавав самостійним учнівським т в о р а м, бо, по-перше, «написання творів – це загальнопедагогічна проблема, від розв'язання якої залежить розумовий розвиток школярів, багатство їхнього духовного життя»

[3, с. 261]; по-друге, творчість – це складний процес, який активізує розумову діяльність дитини, це ні з чим не зрівняний духовний стан: у дитини радісно б'ється серце, вона відчуває приплив енергії, переживає гордість творця. Враховуючи дитячу допитливість та інтерес, видатний педагог уважав за необхідне не лише формування умінь і навичок творчої діяльності, але й виховувати потребу в ній.

Удосконалення усієї системи навчання і розумового виховання в Павлиській школі Василь Олександрович вбачав у тому, щоб діти не повторювали чужих думок, а творили власні; щоб у них було постійне прагнення до пізнання; щоб розвивати інтерес до словесної творчості. Він стверджував, що у школі повинна панувати яскрава думка, живе слово і творчість дитини. Саме на цих трьох китах повинен стояти весь зміст, увесь характер духовного життя, розумового розвитку школярів.

Отже, уся робота школи має бути спрямована на виявлення, розвиток і вдосконалення творчих можливостей вихованців, саме це стане підґрунтям для прояву творчих талантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися. Вибр. твори: У 5-ти т. Т.5. К., 1976. С. 426–436.
2. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Вибр. твори: У 5-ти т. Т.1. К., 1976. С. 403–637.
3. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа. Вибр. твори: У 5-ти т. Т.4. К., 1976. С. 7–390.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори: У 5-ти т. Т. 3. К., 1977. С. 9–279.

Ревенко І. В.,

к.п.н., доцент,
докторант кафедри освітології
та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

РОЛЬ ЕМПАТІЙНО-РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

В умовах упровадження Концепції Нової української школи важливого значення набуває педагогіка партнерства як основа побудови демократичної співпраці учасників освітнього процесу, основаної на довірі, повазі, доброзичливому ставленні та взаємній підтримці. Реалізація принципів педагогіки партнерства створює комфортну морально-психологічну атмосферу в шкільному колективі, сприяє оптимізації навчання та

забезпеченню навчальної автономії кожного учня, що зумовлює підвищення його відповідальності за власні результати навчання, мотивує до особистісного саморозвитку, дає можливість найповнішого розкриття власного інтелектуального й творчого потенціалу.

Ідеї педагогіки партнерства активно впроваджував видатний вітчизняний педагог В. Сухомлинський, який надавав виняткового значення емпатії й наголошував, що гарний вчитель – це людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, бере близько до серця дитячі радощі й прикрощі, знає душу дитини [3, с. 40].

В. Сухомлинський виокремлює особистісні якості вчителя, які, на нашу думку, якнайкраще характеризують його емпатійно-рефлексивну культуру, а саме: гармонія серця і розуму, чуйність, сердечна турбота про людину, розуміння світу дитинства, вміння «пізнавати серцем», «проникати в душу дитини», «володіти собою, тримати себе в руках», «стримувати збудження й роздратування», «володіти ситуаціями» [1].

Якісні трансформації в сучасній освіті, завдання Нової української школи й орієнтація на ідеї педагогіки партнерства детермінують висування нових вимог до особистості вчителя. Нова школа потребує вчителя здатного до чуйності, співпереживання, до вияву толерантності й гуманізму, до осмислення внутрішнього світу дитини та психологічних процесів у взаєминах суб'єктів освітнього простору. Зазначені професійні якості інтегруються в емпатійно-рефлексивній культурі вчителя, яка відіграє важливу роль в реалізації принципів педагогіки партнерства.

Поняття «емпатійно-рефлексивна культура» визначаємо як інтегративну професійну якість особистості педагога, яка виявляється у здібності емоційно-почуттєво відгукуватися на переживання учня, розпізнавати його думки і почуття, піддавати рефлексії події і поведінку, осмислювати їх, відповідно до цього будувати свої відносини з учнями, передбачаючи їхню точку зору і зважаючи на їхні потреби, інтереси, внутрішню позицію.

Структуру емпатійно-рефлексивної культури вчителя складають: ціннісно-мотиваційний компонент (ціннісне ставлення до педагогічної діяльності, прагнення до спілкування на засадах емпатії та рефлексії, гуманності, чуйності, співчуття, співпереживання, альтруїзму, толерантності); перцептивно-емоційний компонент (здатність емоційно відгукуватися на переживання учня на основі міжособистісної перцепції, здатність оцінити і спрогнозувати адекватні способи поведінки відповідно до емоційного стану учня); когнітивний компонент (знання суті й механізмів емпатії та рефлексії, розуміння причин, які викликали той чи інший емоційний стан, наявність асоціативного та рефлексивного мислення); поведінковий компонент (дії суб'єкта емпатії, спрямовані на корекцію емоційного стану учня та зміну ситуації, в якій той перебуває); особистісно-

рефлексивний компонент (здатність до рефлексії емпатійних переживань, власних емпатійних якостей, впливу різних ситуацій та умов, як позитивних, так і негативних, на емоційний стан учнів, здатність піддавати рефлексії дії та поведінку учня, осмислювати їх і вже на цій підставі будувати подальші міжособистісні взаємини) [4].

Сучасна освіта орієнтує на два виміри результатів навчання: об'єктивні результати – предметні знання, уміння, навички, предметні компетентності та досвід виконання способів діяльності; суб'єктивні результати – досвід виконання творчої діяльності, загальнонавчальні вміння, ключові компетентності й особистісні якості [2]. Тож учитель Нової української школи покликаний не лише допомагати учням отримувати знання, а й розвивати життєві вміння, зокрема критично мислити, вирішувати проблеми, працювати в команді, спілкуватися та взаємодіяти, що, за нашим переконанням, вимагає від учителя володіння прийомами педагогічної емпатії та рефлексії.

Отже, емпатійно-рефлексивна культура вчителя, як основа розуміння світу іншої людини, гуманістичних орієнтирів та способів їх досягнення під час спільної діяльності, побудови доброзичливих, гармонійних взаємин, відіграє важливу роль в реалізації принципів педагогіки партнерства в сучасному освітньому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білецька І. О., Коберник О. М. Педагогіка партнерства та її реалізація в творчій спадщині В. Сухомлинського. Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 171. С. 34-39.
2. Сергій Шкарлет: учитель нової української школи – це людина, на якій тримається реформа. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-uchitel-povoyi-ukrayinskoyi-shkoli-ce-lyudina-na-yakij-trimayetsya-reforma>
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ: Радянська школа, 1988. 310 с.
4. Ревенко І.В. Емпатійно-рефлексивна культура як професійна якість учителя мистецької освітньої галузі. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 16 – 18 березня 2023 р.) / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. С. 932-935.

Руденко Т. В.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри педагогіки
та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Здоров'я нації в наш час є показником цивілізованої держави і головним чинником безпеки нації. Пріоритетність проблеми здоров'я дітей, молоді зумовлена різким погіршенням стану їхнього фізичного, психічного, розумового, духовного розвитку і працездатності.

З вищевказаного очевидно, що здоров'я нації – це проблема загальнодержавна, комплексна, а наше завдання – виділити в ній конкретні питання, розв'язання яких під силу вчителю. У зв'язку з цим доречними є слова видатного педагога В. О. Сухомлинського: «Досвід переконав нас в тому, що, приблизно у 85% неуспішних учнів, головна причина відставання в навчанні – поганий стан здоров'я, певне нездужання або захворювання, частіше за все абсолютно непомітне, яке можна виявити лише спільними зусиллями матері, батька, лікаря і вчителя».

На жаль, сьогодні прагматичний, утилітарний підхід залишається домінуючим у системі освіти, що веде до спрощеного сприйняття проблем здоров'я і намагань вирішити їх на примітивному, суто вітальному рівні за рахунок надання абеткових знань з наукових основ здорового способу життя.

За традиційними уявленнями в поняття «здоровий спосіб життя» входять: відмова від шкідливих звичок (куріння, вживання алкогольних напоїв і наркотичних речовин), оптимальний руховий режим, раціональне харчування, загартовування.

У цей же час система середньої та вищої освіти не формує певної мотивації на здоровий спосіб життя, що пояснюється низкою протиріч, а саме: більшість школярів та студентів знають, що курити, пиячити і вживати наркотики шкідливо, але багато хто з них є прибічниками саме таких шкідливих звичок і, на жаль, є тенденція до зростання кількості такої молоді; хоча суспільство в цілому не заперечує, що потрібно рухатися, загартовуватися, але більшість членів суспільства, як правило, веде малорухливий спосіб життя; неправильне, нераціональне харчування призводить до зайвої ваги навіть серед молоді. На жаль, труднощі сучасного життя залишають дуже мало місця для позитивних емоцій. Усе це підводить до висновку, що «знання» молоді про здоровий спосіб життя на стали переконаннями, молодь мало турбується про власне здоров'я. Вчені

(Г. Л. Апанасенко, М. С. Гончаренко, М. В. Гриньова, В. М. Оржеховська) своїми дослідженнями доводять, що за останні роки стан здоров'я школярів набагато погіршився. На думку багатьох дослідників ситуація зі станом здоров'я учнів зумовлена низьким рівнем знань про здоровий спосіб життя, зневажливим і нерідко безвідповідальним ставленням молоді до свого здоров'я.

Аналіз результатів нашого дослідження показав, що поширеність куріння серед школярів залежить від вікових і статевих особливостей. Зокрема, від 8 до 11 класу кількість школярів, що курять, помітно зростає. Якщо у 8 класі курять 19,8% хлопців, то в 11 класі – 66,2%. Серед дівчат спостерігається аналогічна ситуація: з 8 по 11 класи кількість тих, хто курить, зростає з 9,6% до 51,2%.

У результаті опитування школярів було визначено їхнє відношення до куріння: більшість школярів, які не курять (47,2%) негативно відносяться до цієї шкідливої звички, а школярі, які курять, в основному утримуються від її оцінки (у 58,2% випадків), чи навіть схвалюють її (8,7%). З віком, поряд зі збільшенням кількості школярів, які курять, росте і число учнів, які позитивно відносяться до куріння.

Як уже було зазначено, одним з основних мотивів прилучення до куріння дітей і підлітків є наслідування дорослим. Результати опитування показали, що курять 58,1% учителів – чоловіків, у половини старшокласників курять їхні батьки. Тому нам було цікаво з'ясувати як поведуться батьки, котрі курять в будинку, квартирі. Виявилося, що 72% курців знає про шкідливі наслідки пасивного куріння для навколишніх, особливо дітей, проте 68,5% з них все ж таки курять у приміщенні. Отже, стає зрозумілим бажання підлітків наслідувати негативний приклад дорослих і батьків.

Проведене нами дослідження школярів м. Кропивницького показує, що молодь починає звикати і до спиртного в ранньому віці, причому зі знайомства з пивом. Більша половина (53,4%) 14–16-літніх (як хлопців, так і дівчат) вживають слабоалкогольні напої, 35,3% – вино і 12,1% – міцні спиртні напої. Минулорічне соціологічне опитування в Україні показало, що 71% юнаків вживають пиво, 62% – вино і 47% – міцні спиртні напої. Виходить, що алкоголь відіграє помітну роль у житті української молоді.

Стан з уживанням наркотичних речовин дітьми і підлітками у даний час набуває загрозливого характеру. Створюється враження, що в підлітковому середовищі зараз не вживати наркотики стало чимось непристойним, не сучасним.

Дослідженнями доведено, що у 87,5% молоді відсутня фізична навантаженість, не правильне харчування, яке призводить до накопичення надмірної ваги, що негативно впливає на здоров'я підростаючого покоління.

Отже, аналіз проблеми формування здорового способу життя молоді у контексті педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського можна розглядати як одне з актуальних педагогічних досліджень. А це означає, що підготовка майбутніх учителів у вихованні здорового способу життя учнів є нагальною проблемою. На сучасному етапі завдання щодо формування в учнів уявлення про здоровий спосіб життя школою практично не розв'язані, що насамперед пояснюється недостатньою підготовленістю вчителя до такої роботи.

Підсумовуючи педагогічну спадщину видатного педагога, слід звернути увагу на поради, які він давав підліткам щодо здорового способу життя, до яких належать такі:

- жодного дня без фізичної праці, оскільки у фізичній праці є людське довголіття. Хто працює з самого малку до глибокої старості, той до останнього дня свого життя залишається повноцінною людиною, зберігає фізичні сили і ясність розуму;

- вивчи правило: кожного дня, прокинувшись, відразу роби ранкову гімнастику;

- примушуй себе кожного ранку робити холодні обтирання. Купайся у річці довше, можливо до осінніх заморозків. У зимові дні не треба боятися вийти босим на сніг, це дуже зміцнює організм;

- не треба переїдати, треба вставати з-за столу з почуттям, що ти трохи не доїв;

- кожного дня треба ходити пішки від трьох до десяти кілометрів, зробити звичкою ходити по лісу і полю. У літню пору року потрібно проходити декілька кілометрів серед квітучих і дозріваючих хлібів і трав;

- найважливішим джерелом здоров'я є оточуюча нас природа: повітря, сонце, вода, літня спека та зимова стужа, квітучі ліси і поля. Потрібно прокидатися рано, до сходу сонця, жити і працювати серед природи;

- треба постійно усвідомлювати, що здоров'я – це повнота духовно го життя, радість і ясний розум, отже, твоє здоров'я – у твоїх руках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Краснокутська С.М. Проблема формування здорового способу життя підлітків у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського // Наукові записки кафедри педагогіки. – Випуск XXXIII. – Харків, 2013. – С. 136.

2. Скороход Т. Підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до формування здорового способу життя школярів // Наукові записки. – Випуск 72. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград, 2007. – Ч.2. – С. 106-111.

Руденко Ю. Ю.,
к.п.н., старший викладач
кафедри психології та соціальної роботи,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

СОЦІАЛЬНА РОБОТА У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У наш час достатньо важко уявити суспільство в якому немає соціальної допомоги. Проте реформування сучасного українського суспільства, пандемія коронавірусу та повномасштабне вторгнення РФ в Україну викликає загострення соціальних проблем. В Україні зростає кількість людей, які потрапили в складні життєві ситуації та потребують допомоги з боку соціальних працівників.

Війна стала справжнім викликом для соціальної сфери в Україні. У час війни професійна соціальна робота розширює напрями, методи та форми роботи з вразливими, малозахищеними та незахищеними категоріями клієнтів; формується феномен української соціальної роботи на засадах морального обов'язку, взаємопідтримки, відданості кожного громадянина у поєднанні з професійною діяльністю фахівців соціальної роботи. Соціальна робота – професійний вид практичної діяльності соціальних працівників, спрямований на вирішення соціальних проблем і задоволення актуальних проблем вразливих категорій населення та жертв соціалізації. Вона здійснюється у вигляді соціально-педагогічної підтримки, соціального супроводу, безпосередньої роботи з різними цільовими групами: безпритульними, дітьми-сиротами; жертвами різних видів насилля і експлуатації у найгірших формах праці; з хворими на ВІЛ/СНІД; у роботі з особами, що мають обмежені можливості, і їхнім найближчим оточенням; у територіальній громаді [2].

У педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського яскраво простежуються соціально-педагогічні ідеї. І нашою задачею є виокремлення тих проблем і категорій клієнтів, на які звертає свою увагу видатний педагог.

У Василя Сухомлинського немає окремих праць, які б безпосередньо висвітлювали питання соціальної роботи, проте вся його теоретико-педагогічна й практична діяльність була спрямована саме на розв'язання соціальних проблем. Його роботи пронизані питаннями роботи з дітьми-сиротами, безпритульними дітьми, дітьми з інвалідністю, соціально запущеними дітьми, тощо. Педагог писав про проблеми, які виникли внаслідок війни та голоду, тому соціальні проблеми різних років перетинаються та мають болючі наслідки для українців. У своїй роботі «Павлиська середня школа» автор зазначає, що «Війна принесла дітям

страшне горе – сирітство. Без справжньої дружби вчителя і дитини, без благородної моральної основи шкільного навчання не можна було навіть думати про те, щоб усі діти відвідували школу. Духовний світ багатьох дітей був понівечений не тільки страхіттями окупації, а й атмосферою безсердечності, байдужості до людської долі, що склалася в деяких сім'ях. У селі з'явилося кілька дітей невідомо чиїх, вони жили в убогих куточках, держава тоді ще не могла дати притулок у дитячих будинках усім, хто потребував цього» [3, с. 37-38].

Тому перед педагогами тих часів постало складне завдання: покласти на свої плечі проблеми дітей. І як директор Павлиської школи, Василь Сухомлинський залучав до соціальної роботи і вчителів, і батьків, різні громадські організації та й самих дітей.

Сьогодні ми спостерігаємо таку тенденцію і в нашому суспільстві, коли на допомогу усім постраждалим від наслідків війни залучаються не лише соціальні служби, соціальні педагоги та працівники, але масово проходить навчання вчителів для допомоги учням, надаються консультації батькам та проводиться різноманітна соціальна робота з усім населенням України для подолання тих гострих соціальних проблем, які постали перед нами.

У своїй статті Васянович Г. виділив такі напрями соціальної роботи, на які була спрямована робота В. О. Сухомлинського: а) соціальна допомога і реальна підтримка дітей (індивідуальна й групова), які її потребують; б) гуманістична спрямованість й установка учителя на соціально-педагогічний захист учнів; в) соціалізація особистості учня; г) дидактико-виховний супровід організації соціальної роботи; д) створення соціально-виховного й культурного середовища; е) організація реабілітації учнів, що її потребують внаслідок різних життєвих обставин; є) формування в учителів досвіду й готовності проводити соціальну роботу з учнями [1].

В. О. Сухомлинський звертав увагу на те, що в кожній дитині в школі були свої проблеми (смерть або арешт одного із батьків, хвороби дітей або когось із сім'ї, соціалізація дитини), а тому одне із завдань школи полягало в тому, щоб дитина відчувала, що навколо неї є люди, які поруч, які її підтримають і допоможуть і які можуть мати такі ж проблеми та потреби. У своїх роботах він наголошував на гуманно-дієвому ставленні до дітей, на формуванні в учителів гуманної психологічної установки в справі захисту учнів. В. О. Сухомлинський вважав, що саме гуманне ставлення до учнів з боку вчителів, є запорукою розвитку особистості учнів, формуванні їх ціннісних орієнтацій та успішній соціалізації.

Директор школи досить відповідально і сумлінно ставився до підбору колективу вчителів, адже бажав бачити у себе однодумців, які здатні створити комфортне навчально-освітнє та соціокультурне середовище для навчання дітей. Взаєморозуміння, підтримка, узгодженість дій вчителя та

учня створюють простір, де формується оптимізм, віра в гуманність та відповідальність за свої дії. А це ті умови, в яких може розвиватися всебічно та гармонійно розвинена особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василь Сухомлинський: наук. праці. Упоряд. та наук. ред. П. Сікорський, Д. Герцюк Львів: Бадікова Н. О., 2018. 252 с.
2. Соціальна педагогіка: словник-довідник /За заг ред Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця: Планер, 2009. С 428-429.
3. Сухомлинський В. О. Пависька середня школа. Вибрані твори в 5-ти томах. Т.4. Київ. 1977.

Стратан-Артишкова Т. Б.,

д.п.н, професор, професор кафедри мистецької освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТВОРЧОСТІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Мета сучасної вищої освіти – духовно-творчий розвиток особистості, її гармонізація зі світом, з навколишнім середовищем, із собою. Сутність людини – духовна; стрижень життя – духовний; основа основ підготовки людини до життя розгортається через формування духовності [1].

Відродження духовності в освіті – це та першооснова, на якій тільки й можлива її подальша розбудова. Шлях до цього – гуманізація освіти, суть якої в забезпеченні ґрунтового загальнокультурного розвитку, формування гармонійної, цілісної особистості. Тому знайти, підтримати людину в людині, закласти в ній механізм самореалізації особистості [2] – основне завдання освіти.

Це потребує насамперед від педагога переорієнтації свідомості на гуманістичні цінності, зростання ролі духовності, адекватної характеру його професійної діяльності, оскільки вчитель як суб'єкт педагогічного процесу є головною діючою особою будь-яких перетворень у системі освіти.

Поняття «гуманізм» (від лат. *humanus* – людський, людяний) тлумачиться як принцип світогляду, заснований на переконанні, що людина є найвищою суспільною цінністю, на впевненості в здатності людини до необмеженого розвитку і самореалізації всіх її сутнісних сил, здібностей і талантів. Відповідно до цього гуманізація освіти розуміється як переорієнтації на особистість, на формування людини як унікальної цілісної творчої індивідуальності, що прагне максимально реалізувати свої можливості (самоактуалізуватися), яка відкрита для сприймання нового

досвіду, здатна здійснювати свідомий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях [3].

Гуманність і споріднені їй якості – людяність, сердечність, чуйність, співпереживання, співчуття як основну умову виховання особистості визначав В. О. Сухомлинський, стверджуючи, що глуха душа – це соціально небезпечно, навіть при високому освітньому й науковому рівні людини.

Основним предметом у школі й основною професійною якістю В. О. Сухомлинський визначає людинознавство, оскільки «пізнання світу починається з пізнання людської душі...» [5, с. 156]. Педагог закликає учителів пробуджувати в учнів бажання творити, розвивати в них здатність відчувати й розуміти внутрішній світ дитини, створювати таку атмосферу, коли діти мислячи, переживають, і, переживаючи, мислять. Про це читаємо у працях «Людина – найвища цінність», «Людина неповторна», «Як виховати справжню людину», «Серце віддаю дітям», «Духовний світ школяра», «Шлях до серця дитини», «Обережно: дитина!», «Як любити дітей» та ін., котрі свідчать про людиноцентричну спрямованість творчої спадщини В. О. Сухомлинського.

Саме вчитель має виявити талант кожного учня, пробуджувати бажання творити, дарити радість і розуміти почуття іншого, і саме вчителю «треба мати величезний талант любові до людини і безмежну любов до своєї праці і насамперед до дітей, щоб на довгі роки зберегти бадьорість духу, ясність розуму, свіжість вражень, сприйнятливість почуттів, – а без цих якостей праця педагога перетворюється в муку. ...у школі не повинно бути жодного педагога, для якого праця вчителя була б тягарем» [5, с. 342].

Великого значення педагог-класик надає творчій спрямованості вчительської праці, порівнюючи процес пізнання людини людиною із творчістю. Вчений зазначає, що творчість – це діяльність, в яку «людина вкладає немовби частинку своєї душі, і чим більше вона вкладає, тим багатшою стає її душа. Процес творчості характерний тим, підкреслює В. О. Сухомлинський, що «творець самою працею своєю і її наслідками справляє величезний вплив на тих, хто поряд з ним» [4, с. 275].

Сприяти розвитку творчих обдаровань учнів, здатності до творчого самовираження і саморозвитку, розкривати їх індивідуально-неповторні якості, забезпечувати їх реалізацію у різних видах творчої діяльності [4, с. 274] В. О. Сухомлинський визначає важливими умовами розвитку особистості учня.

Особливого значення у розвитку духовно-творчої особистості В. О. Сухомлинський надає мистецтву. Мистецтво, як олюднення людини, як чинник розвитку духовності в людині, як «світ людини» і справжній гуманізм, в якому кожний може знайти найвищі духовні цінності і взірці поведінки, здатне проникати в найпотаємніші куточки людської душі,

впливати на емоційно-почуттєву сферу особистості, розвивати емпатійні якості, здатність до співпереживання, співчуття, співдії, співтворчості.

Гуманістична природа мистецтва полягає в тому, що воно збагачує духовний світ людини, формує особистісні якості, викликає потребу і здатність творити. «Краса сама собою впливає на душу і не вимагає роз'яснень», тому виховання красою, пише В.О. Сухомлинський, – означає розуміння навколишнього світу, спостереження і відчуття природи, емоційне проникнення у світ художніх образів (музики, казки, живопису, танцю), усвідомлення через них цінностей і сенсу життя, що передбачає сходження до суб'єктності та діалогічної особистості.

У такий спосіб діє принцип діалогічності. Як унікальний засіб міжособистісного і духовного спілкування, діалогічність передбачає діалог вчителя з учнем, діалог учня з природою, діалог з мистецькими творами у процесі художнього спілкування, діалог із самим собою (внутрішній діалог), про що йдеться у працях педагога.

Значущою є теза вченого про те, що вчитель стане тільки тоді справжнім вчителем, коли вмітиме читати в очах дитини голос її душі. Саме у цьому полягає суть принципу гуманізму, діалогічності, людяності, життєтворчості, дитиноцентризму, що складає сенс наукової, педагогічної, творчої діяльності видатного українського педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко В. П. Модернізація освіти: політика і практика / Педагогіка і психологія. 2002. № 3. С. 12–15.
2. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. І. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 3. К.: Радянська школа, 1977. С. 7–283.
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / Вибр. твори : у 5 т. К. : Радянська школа, 1976. Т. 2. С. 147–416.

Ткаченко О. М.,

д.п.н., професор, професор кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

МАЙСТЕРНІСТЬ ТВОРЧОГО САМОПОЧУТТЯ ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНИХ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Сучасні тенденції демократизації суспільства, пов'язані з цим потреби в гуманізації освіти, у партнерській взаємодії між учасниками педагогічного процесу вимагають відповідної підготовки педагогічних кадрів [2, с. 10]. Реалізувати особистісно-орієнтовану модель освіти, проголошену в Концепції Нової української школи, здатен педагог, спроможний гармонійно поєднати раціональний та емоційний підходи у спілкуванні зі школярами, захопити навчальним матеріалом своїх учнів, створити атмосферу праці в «єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, який запобігає психічному напруженню як результату переживання небезпеки від некоректного вторгнення дорослого в дитячий світ» [1, с. 41], у якого високий інтелект та ерудованість не заважають легкості виявлення почуттів. Такого професіонала у галузі освіти, що має «свободу творчості» [2, с. 12], уміє забезпечити творче самопочуття описує у своїх педагогічних творах і В. О. Сухомлинський.

У сучасній особистісно-орієнтованій педагогіці почуттєво-вольова сфера педагога у цілому розглядається як одна з провідних професійно-важливих якостей його особистості, від якої багато в чому залежить ефективність навчання і формування емоційно забарвлених стосунків суб'єктів педагогічної діяльності, успішність педагогічного спілкування. Основна увага приділяється вивченню питань емоційного взаємовпливу в процесі педагогічного спілкування, способів встановлення взаєморозуміння, досягнення сприятливого психологічного клімату в освітньому процесі як провідних умов самореалізації педагога та учнів, їх особистісного зростання. Здатність до керування почуттями та переживаннями, які виникають у вчителя в процесі педагогічної взаємодії, пов'язується з його можливостями знаходити творче самопочуття.

Важливість творчого самопочуття для діяльності педагога обґрунтовують І. Д. Бех, І. А. Зязюн, В. А. Кан-Калик, В. А. Семиченко та інші дослідники. Творче самопочуття розглядається ними як складник та умова педагогічної творчості, своєрідне поєднання самовладання й самоконтролю з емоційною розкутістю, природністю та бадьорістю з умінням управляти своєю увагою, доброзичливістю до учнів зі збереженням

почуття власної гідності. Дослідники єдині в думці, що творче самопочуття педагога імпонує дітям, сприяє створенню сприятливої для індивідуально-творчого розвитку школярів атмосфери педагогічної взаємодії, приводить педагога до задоволення своєю професійною діяльністю та протистоїть розвитку психологічної «глухоти». Творче самопочуття педагога виступає ознакою його людяності, активізує мислення дітей, сприяє концентрації уваги, покращує запам'ятовування, полегшує формування установок та переконань учнів.

Здатність керувати своїми емоціями, орієнтуватись на емоційну стабільність у сучасній професійній педагогіці розглядається як елемент педагогічної техніки та вважається показником діяльності вчителя-майстра. Саме такого роду уміння, як зазначають науковці, дають педагогу можливість психологічно налаштуватись на спілкування з учнями, створювати загальну мажорну атмосферу в класі, бути наполегливим у реалізації педагогічних задумів, стриманим в ситуаціях конфліктної взаємодії, підтримувати працездатність протягом тривалого часу.

Аналіз наукових праць В. О. Сухомлинського засвідчив, що особливого значення наявності в емоційному світі педагога-професіонала позитивних переживань, які в цілому конструктивно впливають на підвищення працездатності, активізують мотивацію педагогічної діяльності, продуктивність педагогічного спілкування, надавав і Василь Олександрович. Він наголошував, що успішна педагогічна діяльність неможлива без розвиненої здатності педагога відчувати індивідуальність кожної дитини, «постійно відкривати в людині нове», захоплюватись «багатогранністю та невичерпністю людського» [3, с. 421-422]. Бачення й відчуття індивідуального світу дитини через «читання по обличчю», співпереживання та співчуття можливе при достатньо високому рівні емоційної культури педагога. Саме високий рівень розвитку емоційної культури зобов'язує педагога не зациклюватись на своїй особі, а турбуватись про учнів та розумно виявляти свою емоційність. «Уміння володіти собою, тримати себе в руках – одне з самих необхідних умінь, від якого залежать і успіх діяльності, і його (педагога) здоров'я», - писав Сухомлинський [3, с. 426].

Педагогічні здібності знаходять відображення в оптимізмі, який В. О. Сухомлинський називає «диригентською паличкою» «музики дитинства». «Оптимізм, віра в людину – невичерпне джерело творчої енергії, нервових сил, здоров'я вихователя та вихованця», - пише Василь Олександрович [3, с. 430]. Він наголошує на важливості для вчителя «безмежної віри в людину», яка дозволить зберегти врівноваженість у різних найскладніших педагогічних ситуаціях. Саме такі переконання зобов'язують педагога шукати підходи до кожної дитини, зрозуміти причини неуспішності в навчанні, організувати диференційоване навчання. Збережене таким чином

почуття власної гідності дитини забезпечить успіхи в навчанні школярів, їх дисциплінованість та доброзичливість, позбавить учителя необхідності виступати в ролі «страшного та сварливого вчителя», який вимагає неможливого.

Оптимізм, безмежна віра в людину, знання психології та вікової педагогіки дозволяють учителю уникнути або позбавитись низки негативних особистісних утворень, що заважають йому зберігати творче самопочуття. В. О. Сухомлинський застерігає педагогів від жорстокості. Він вважає, що «немає в дитині нічого такого, що вимагало б від педагога жорстокості». Жорстокість, на думку педагога, пов'язана з недовірою людині [3, с. 430].

Недовіра ж у процесі діяльності вчителя переростає в недоброзичливість, яка супроводжується озлобленістю, злорадством, душевною черствістю, нетерпимістю до дитячих витівок, дріб'язковістю у вимогах. «Недоброзичливість, - пише Василь Олександрович, - це фантастичні окуляри, скло яких зменшує хороше до мікроскопічних розмірів й робить невидимим, а погане збільшує до потворних розмірів, до того, що воно закриває найтонші риси людського» [3, с. 431]. Така тенденція у сприйнятті педагогічної дійсності робить учителя «холодним резонером», «наглядачем», якого діти ненавидять і намагаються відплатити подібним, виводячи його з себе.

Запобігти погіршенню стосунків педагога з дітьми, як вважає Сухомлинський, можна при постійній роботі над собою, «вихованні у себе уміння не допускати, щоб дали паростки зерна таких негативних явищ, як похмурість, перебільшення чужих недоліків, гіперболізація «ненормальних» дитячих намірів і дій» [3, с. 426]. Терплячість, розуміння й відчуття найтонших спонукальних мотивів і причин дитячих проступків дозволить педагогу створити атмосферу, комфортну для розвитку особистості дитини, здатної аналізувати свою поведінку та вчитись на своїх помилках. Учитель не має права «не знати, чому дитина здійснила той чи інший вчинок» [3, с. 643], тому він повинен постійно поповнювати свої професійні знання, удосконалювати уміння спостерігати, уважно слухати, аналізувати педагогічні ситуації.

Майстерність вчителя виявляється й у вмінні «не ставити дитину на один щабель із собою», не опускається до рівня дитини та не виявляти й надмірного авторитаризму, який може увірватись у «складну лабораторію гуманізму» у вигляді стуку кулаком по столу й окрику, а зберігати почуття власної гідності, залишатись розумним дорослим, який має високий авторитет в дитячому колективі та готовий зайняти різні рольові позиції, обумовлені конкретною ситуацією [3, с. 427].

Гарним засобом зняття напруження та створення творчого самопочуття В. О. Сухомлинський вважає колективну творчість. «Саме така колективна

діяльність як би розслабляє ті пружини, які вчитель часто змушений стискувати, щоб загальмувати збудження, не дати вирватись зовні роздратуванню. Якщо не послаблювати ці пружини, якщо стискувати, як кажуть, серце в кулак, воно висотується, роздратовується, стає надто неспокійним, неврівноваженим стражем емоційних небезпек, які виникають у нашій праці щоразу, коли чи то дається повна воля почуттям, чи то, навпаки, почуття гасяться, пригнічуються» [3, с. 427]. Колективна творчість переключає увагу всіх дітей і вчителя на нове цікаве заняття, вимагає духовної єдності, взаємного обміну інтелектуальними цінностями, знімає загальне напруження, дозволяє вчителю побачити учнів і себе в новому світлі, повернутись до адекватної самооцінки та оцінки дій вихованців.

Неприємне і дратуюче в діяльності Василь Олександрович радить представити у незвичному ракурсі, зробити смішним. Гарною розрядкою в діяльності, засобом зняття напруженості, роздратованості вважається гумор. Він сприяє налагодженню творчого самопочуття й водночас є ознакою високого рівня творчого розвитку педагога.

Отже, В. О. Сухомлинський вважає важливим для педагога уміння керувати своїм психічним самопочуттям. Це надбання педагога залежить від здатності любити дітей, від рівня розвитку його перцептивних та акторських здібностей, вольових якостей, сформованості оптимізму й емоційної культури, від розуму та почуття гумору, від звички цінувати своє здоров'я та вчасно відпочивати. Саме така система надбань учителя, постійне вдосконалення різних елементів його педагогічної майстерності дозволить берегти здоров'я, вдало керувати своїми емоціями, підтримувати творче самопочуття та успішно організовувати педагогічний процес, реалізуючи вимоги принципу особистісного підходу до кожного учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2-х кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1. 278 с.
2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : TOB «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т.* Київ : Радянська школа, 1976. Т. 2. 670 с.

Секція 4

Використання ідей В. О. Сухомлинського вчителями інклюзивних класів у контексті Нової української школи

Авілова Є. В.,
магістрант кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка;

Петрушов А. В.,
к.п.н., доцент, доцент кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ В УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Нами було організовано та проведено експериментальне дослідження з метою виявлення ступеня сформованості мотивації навчання учнів з інтелектуальними порушеннями та її подальшого розвитку у школярів. Наукова база: Початкова школа № 45 Полтавської міської ради. У дослідженні взяли участь 24 особи віком від 8 до 9 років (10 хлопчиків і 14 дівчаток).

Організація дослідження включала наступні етапи:

1. Констатуючий етап. На даному етапі здійснено аналіз наукової літератури, формулювання основних положень дослідження, вибір методів і методик, основ дослідження.

2. Формувальний етап. Проведення діагностичного дослідження рівня сформованості мотивації навчання учнів з інтелектуальними порушеннями,

розробка та впровадження психолого-педагогічного супроводу, контрольне дослідження рівня мотивації до навчання.

3. Контрольний етап. На цьому етапі проводилась обробка, аналіз та інтерпретація отриманих у дослідженні даних.

Без мотивації, як ми з'ясували раніше, неможлива жодна діяльність. У шкільних умовах лише сформована в учнів позитивна мотивація до навчання дозволяє їм добре вчитися відповідно до внутрішньої потреби.

При проведенні експериментальної роботи нами використано як емпіричні, так і теоретичні методи дослідження.

У дослідженні були використані наступні методи психодіагностики: Методика «Оцінка рівня навчальної мотивації молодших школярів» Лусканової Н. Г. [5] Методика «Шкала інтенсивності навчально-пізнавальних інтересів» за Г. Ю. Ксензовою [6]. Методика «Дослідження шкільної мотивації» М. Р. Гінзбург. Вона покликана виявити найбільш конкретні мотиви навчання молодших школярів. Огляд проводився в індивідуальному порядку. В основу методики покладено принцип «персоніфікації» мотивів. Метою методики «Драбинка мотивів» (А. І. Божович, І. К. Маркова) є визначення співвідношення соціальної та пізнавальної мотивацій до навчання учня. Учень ранжує у вигляді шкали два види навчальних мотивів. Методика кольорових прогресивних матриць Дж. Равена подається і використовується для діагностики загального рівня інтелекту дітей від 4,5 до 8 років (незалежно від їх інтелектуальних особливостей), людей похилого віку та людей з інтелектуальною недостатністю.

На підставі наведених даних виявили, що жодного з учнів з інтелектуальними порушеннями не виявлено високого рівня мотивації до навчання.

Первинний аналіз рівня навчальної мотивації учнів з інтелектуальними порушеннями дав такі результати. У досліджуваній групі переважають діти з рівнем мотивації, що характеризується позитивним ставленням до школи, але в той же час школа залучає більше дітей позакласною діяльністю. У більшості дітей інтерес виникає тільки до нового матеріалу, пов'язаного з конкретними фактами, а не до теорії і не до методів розв'язування [1, с. 38-61]. Сформованість мотивації навчальної діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями знаходиться на недостатньо розвиненому рівні, а це у свою чергу, ускладнює формування позитивної спрямованості на навчання [2; 3; 4]. Отримані дані дозволяють зробити висновок про необхідність роботи на уроці для підвищення рівня пізнавальної мотивації до навчальної діяльності, активізації навчально-пізнавального інтересу учнів на уроці, активізації участі дітей у навчанні предмету, навчання предмету,

що вивчається, а також сприяти розвитку відповідального ставлення до навчальної діяльності.

Підсумовуючи, можна сказати, що формування мотивації до навчання та позитивного ставлення до школи є одним із найважливіших завдань педагогічного колективу та родини. Як зазначила Л. І. Божович, найважливішим для успіху в навчанні є розвиток мотиваційної сфери дитини, яку необхідно формувати та вдосконалювати спільними зусиллями з батьками та вчителями.

Отримані дані дозволяють зробити висновок про необхідність роботи на уроці для підвищення рівня пізнавальної мотивації до навчальної діяльності, активізації навчально-пізнавального інтересу учнів на уроці, активізації участі дітей у навчанні предмету, навчання предмету, що вивчається, а також сприяти розвитку відповідального ставлення до навчальної діяльності.

До комплексу заходів щодо розвитку мотивації навчання молодших школярів включено наступні напрямки, що відповідають виділеним компонентам мотиваційного потенціалу: мотиваційне забезпечення навчальної діяльності; активізація пізнавальної діяльності; розвиток творчості та самостійності школярів у вирішенні творчих завдань; інтелектуальний розвиток молодших школярів.

У процесі навчального експерименту розроблено та впроваджено такі заходи щодо розвитку мотиваційної складової навчання молодших школярів: використання сучасних педагогічних технологій розвиваючої освіти; організація роботи на уроці в групах і парах, сприяння створенню у групі спільного робочого клімату, співпраці, взаєморозуміння, толерантності; використання нетрадиційних форм проведення занять, які підвищують емоційну привабливість навчального процесу.

Розвиток інтелектуального елементу у потенціалі молодших школярів здійснюється на основі принципів розвивального навчання, яке враховує індивідуальні особливості дитини, поступовості, доступу, співпраці, взаємодопомоги та змагання учнів. Розроблені та реалізовані заходи щодо розвитку інтелектуальної складової включають: систематичну систему інтелектуально-творчих завдань у навчальній діяльності; розвиток цілісного мовлення учнів на певну тему та формування мовленнєвих навичок на уроках літературного читання та навколишнього світу; формування вмінь застосовувати знання та вміння, набуті в процесі вивчення шкільних предметів, у практичній діяльності; проводити конкурси, змагання інтелектуального розвитку між класами. Реалізація цього комплексу заходів у навчальній роботі сприяє підвищенню навчальної мотивації учнів з інтелектуальними порушеннями, їх дослідницької активності, самостійності, творчості, кмітливості, мотивації до здобуття нових знань, уміння орієнтуватися в мінливому потоці інформації.

У порівняльному експерименті з метою дослідження рівня розвитку мотивації до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями молодших школярів було використано комплекс діагностичних методик, розроблений на початковому етапі експериментального дослідження. Проаналізовано результати розвитку індивідуальних факторів творчого потенціалу молодших школярів, а також центральний показник творчого потенціалу особистості.

Під час дослідження встановлено, що центральний показник мотивації до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями змінювався нерівномірно: у 27 учнів (87,1% класу) він збільшувався, а у 4 учнів – знижувався. (12,9% класу). Тому для достовірного аналізу отриманих даних було використано парний Т-критерій Вілкоксона, який дає змогу аналізувати не лише напрямок змін, а й їх силу.

Тест Т-Віллкоксона показав, що зміни, зареєстровані в експерименті, не є випадковими і є значущими на рівні 1%. Оскільки домінування позитивного напрямку переносу представлено в цьому експерименті не випадково, гіпотезу H_1 про існування різниці слід прийняти, а гіпотезу H_0 відхилити.

Тому комплекс заходів, розроблений і реалізований під час моделюючого експерименту, сприяв підвищенню загального рівня розвитку мотивації до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Роджерс К. Вчитися бути вільним. Гуманістична психологія: антологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів: у 3-х томах / упорядники й наукові редактори Роман Трач (США) і Георгій Балл (Україна). Київ: Пульсари, 2001. Т. 1. Гуманістичні підходи в західній психології ХХ ст. С. 38–61.
2. Адаптація дитини до шкільного навчання. 1-10 класи / О. Є. Марінушкіна, Ю. О. Замазій, Л. Д. Покроєва. Х.: Ранок, 2011. 192с.
3. Карпенко Н. В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя). К.: Каравела, 2008. 192с.
4. Кондратенко Л. Розумові здібності дитини. К.: Главник, 2004. 112с.
5. Лусканова Н. Г. Методи дослідження дітей із труднощами у навчанні: навчально-методичний посібник. Видавництво: Фоліум, 1999 р.
6. Ксьонзова Г. Ю. Оціночна діяльність вчителя. Навчально-методичний посібник. К.: Педагогічне суспільство, 2002.

Завітренко Д. Ж.,
к.п.н, доцент, доцент кафедри педагогіки
та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка проблеми. Питанням інклюзивної освіти в останні роки присвячують увагу все більше науковців як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Сьогодні висуває нові вимоги у ставленні до людей, які мають певні особливості психічного чи фізичного розвитку. Кожна людина виступає як повноправна частина суспільства, поступово відбувається інтеграція усіх верств населення в єдиний соціум.

Аналіз досліджень і публікацій. Можливість навчання всіх дітей в умовах загальноосвітнього закладу досить давно стала об'єктом дослідження науковців, хоча трактували цю ідею по-різному. Протягом останнього десятиліття такі вітчизняні науковці як В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко присвячують свої праці дослідженню проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Вагомий внесок у розвиток спеціальних навчальних закладів, розбудову їх структури, створення методик діагностування психічного розвитку дітей мали праці видатних науковців минулого та сьогодення Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, В. Синьова, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка, які обґрунтували принципові положення особливостей розвитку психічних процесів у дітей різних вікових категорій, механізмів формування їх соціально-комунікативної активності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення окремих ідей Василя Олександровича Сухомлинського щодо інклюзивного навчання в педагогічній системі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток гуманного суспільства в Україні і процеси інтеграції до європейської спільноти актуалізують проблему забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує її найбільше, зокрема, дітей з особливими освітніми потребами. До груп таких дітей належать: діти з порушеннями психофізичного розвитку, з обмеженими можливостями здоров'я, інваліди, діти із різних соціально вразливих груп тощо. Такі пріоритети державної

соціальної політики в Україні безпосередньо реалізуються в організації, функціонуванні й розвитку інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта – це система освіти, яка надає підтримку в навчанні, вихованні й розвитку кожній дитині (з нормальним розвитком, з вадами в розвитку, обдарованій та соціально вразливій), визнає її потенціал та задовольняє всі її індивідуальні потреби. Оскільки відмінності між людьми є природним явищем, то і навчально-виховний процес слід відповідним чином адаптувати до потреб дітей, а не «підганяти» його під старі організаційні шаблони [3].

За А. Колупаєвою, інклюзія – це політика та процес, який дає змогу всім дітям брати участь у всіх освітніх програмах; повне залучення дітей з відмінними здібностями в усі аспекти шкільної освіти, які є доступними для інших дітей [4, с. 6]. Тотожне положення: «Освіта має надаватися в межах можливого в загальноосвітніх школах, без будь-якого вияву дискримінації, стосовно дітей та дорослих інвалідів» – є офіційною позицією європейської спільноти, представленою ЮНЕСКО, Ко-місією з прав людини [2, с. 8–9].

Тривалий час такі діти були ізольовані від суспільства, тепер же навчання проходить переважно в умовах звичайних загальноосвітніх навчальних закладів. В. Сухомлинський ще понад півстоліття тому висловлював свою позицію так: «В школу щороку приходять окремі діти зі зниженою здатністю до навчання, спостереження приводять до висновку, що для таких дітей потрібні особливі заходи. Але вчити і виховувати таких дітей потрібно у масовій загальноосвітній школі» [4, с. 53].

Видатний педагог говорив про особливі заходи для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Сьогодні, в умовах інклюзивних класів, де поряд зі звичайними дітьми може навчатися дитина з особливими потребами, обов'язково присутній асистент учителя, який працює з цією дитиною. Такий вчитель допомагає виконувати завдання, надає додаткові роз'яснення, якщо потрібно – допомагає встати (сісти), він – права рука вчителя. Кожен учень інклюзивного класу також може і повинен допомогти товаришеві, який потребує цієї допомоги, має бути уважним та чуйним.

У процесі організації навчально-виховного процесу в умовах інклюзивної освіти цінними стають погляди В. Сухомлинського на специфіку роботи з дітьми із заниженою здатністю до навчання. Василь Олександрович характеризував дітей з інертним типом нервової діяльності, «...як дитину, в якій потік думок тече бурхливо, стрімко, народжуючи все нові образи, з іншої – як широка, повноводна, могутня, таємнича в своїх глибинах, але повільна річка. Навіть непомітно, чи є у цієї річки течія, але вона сильна і нестримна, її не повернути у нове русло, тоді як швидкий, легкий, стрімкий потік думки інших дітей можна ніби перегородити, і він відразу ж спрямується в обхід» [4, с. 46].

Стосовно дітей з особливостями психофізичного розвитку В. Сухомлинський підкреслював: «Вчити і виховувати таких дітей треба у масовій загальноосвітній школі: створювати для них спеціальні навчальні заклади немає потреби. Ці діти не є потворними, вони найкрихітніші, найніжніші квіти в безмежно різноманітному квітнику людства» [4, с. 92–93]. Ця ідея згодом лягла в основу класів вирівнювання, як одного з найважливіших елементів інтегрованого навчання дітей з особливими освітніми потребами. І сьогодні у тих школах, в яких до розв'язання цієї проблеми ставляться з належною відповідальністю, створення інклюзивних класів дає виключно позитивні результати.

До Василя Олександровича ніхто цю проблему не розглядав з такою гостротою і наполегливістю, ніхто так зацікавлено, послідовно і наполегливо не шукав гідної відповіді, як він. Ця відповідь виявилася дуже простою: невстигаючим учням для нормального психічного розвитку насамперед необхідно якраз те, чого у них немає – успіх у навчанні. Нехай незначний, але успіх. Без такого успіху не може бути нових, вищих досягнень, не може сформуватися повноцінна навчальна діяльність. «Моральні сили для подолання своїх слабких сторін (у тому числі і неуспішності з того або іншого предмету) дитина черпає у своїх успіхах». Мовою сучасних психологів реалізація цієї закономірності досліджується в концептуальних межах мотиваційної сфери досягнень учня.

Актуальним в умовах інклюзії є погляд В. Сухомлинського щодо оцінювання знань дітей: «Неловіть дітей на незнанні, оцінка – не покарання, оцінка – радість». Видатний педагог вважав, щоголовне – не допустити відчуження дітьми своєї «неповноцінності», перешкодити появі в них байдужого ставлення до навчальної праці, не притупити відчуття честі та гідності [4, с. 60].

На думку В. Сухомлинського, гармонійний і всебічний розвиток особистості можливий тільки там, де два вчителі – школа і сім'я – не тільки діють разом, висувають однакові вимоги перед дитиною, а ще й є однодумцями, дотримуються єдиних принципів, не мають розбіжностей у цілях, методах і засобах виховання [6].

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Отже, в умовах побудови гуманного європейського суспільства в нашій країні, одним із пріоритетних напрямів є інклюзивне навчання, яке базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання.

На сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти важливою є педагогічна спадщина видатного гуманіста В. Сухомлинського, у якій неоціненні скарби педагогічної мудрості сприяють формуванню нової

філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Подальшого вивчення в контексті розглянутої проблеми потребують питання розробки програм підтримки та спецкурсів із соціальної реабілітації для дітей з особливими освітніми потребами, що навчаються в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар В. Інтерпретація еволюції спеціальної освіти: зародження, становлення, розвиток / В. Бондар, В. Золотоверх // Дефектологія. 2004. № 1. С. 2-10.
2. Золотоверх В. Історичні аспекти розвитку спеціальної освіти в зарубіжній практиці (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / В. Золотоверх // Дефектологія. 2002. № 2. С. 50-53.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення / Алла Колупаєва [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://slovyanochka.at.ua/publ/inkluzivna_osvita_v_konteksti_realij_sogodennja/1-1-0-53.
5. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. Сухомлинський // Вибр. твори: В. 5-ти т. Т. 1. К.: Рад. школа, 1976. С. 53-205.
6. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. К.: Радянська школа, 1978. 264 с.
7. Сухомлинський В. О. Листи до сина / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори в 5т. К.: Радянська школа, 1976. Т5. С. 80-86.

Зуєва О. П.,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
зі спеціальності 016 Спеціальна освіта,
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського є безмежним джерелом мудрості, яке надихає до роздумів, наукових досліджень і творчих досягнень. Використання його наукових праць дозволяє знаходити відповіді на освітні питання та стимулює подальший інтелектуальний розвиток.

В. О. Сухомлинський був справжнім новатором та відважно захищав свої ідеї. Його наукові роботи вражені глибокою любов'ю до дітей і спрямовані на розвиток їх творчих здібностей. Він використовував відповідальний педагогічний підхід, який залишається актуальним навіть в сучасних умовах, незважаючи на змінювані технології.

Сьогодні ідеї В. О. Сухомлинського знаходять відображення в різних підходах до формування і розвитку творчих здібностей дітей.

Питання освіти дітей з особливими потребами актуальні, і кожна дитина має право на рівний доступ до якісної освіти в загальноосвітньому закладі. Інтеграція таких дітей у загальноосвітню заклад освіти є важливим завданням, але потребує особливої педагогічної підтримки та медичного контролю, щоб забезпечити їх повноцінний розвиток та безпеку. Недбале впровадження інклюзивної освіти може завдати шкоди здоров'ю дітей та формуванню їх особистості.

Необхідно переосмислити систему навчання та виховання для врахування зростання кількості дітей із особливими освітніми потребами. Реформа передбачає радикальне переосмислення підходу до розуміння дитини, відмову від існуючих стереотипів та прийомів, на яких головним чином ґрунтується діяльність педагогів.

Питання про створення системи державної підтримки дітей із порушеннями психофізичного розвитку, їхню освіту, виховання і лікування в спеціалізованих закладах обговорювалися численними педагогами і медиками, включаючи В. О. Сухомлинського.

Термін «діти із особливими освітніми потребами» охоплює різних дітей, чий освітні потреби виходять за рамки загальноприйнятих норм. Це діти з особливими особливостями у фізичному та розумовому розвитку, обдаровані діти, а також діти з соціально вразливих груп, таких як вихованці дитячих будинків.

Один з ключових завдань Нової української школи – створити інклюзивне освітнє середовище [3].

Сьогодні ми стоїмо перед важливим завданням – виховувати нове покоління українців, для яких інклюзія стане частиною світогляду, інклюзія як новий спосіб розуміння місця «особливих» дітей в суспільстві. Просто те, що різні діти навчаються разом, ще не гарантує виконання права кожної дитини на якісну освіту. Інклюзивна політика в Україні повинна гарантувати, що всі діти мають доступ та рівні можливості отримати якісну освіту.

Тому реформа загальної освіти і інклюзивна реформа повинні йти паралельно, так само, як і реформа загальної освіти.

Інклюзивний підхід в освіті призначений для формування свідомості вчителів і вихователів, знищення негативних стереотипів та установок, які заважають бачити дитину із особливими освітніми потребами як повноцінну особистість та інтегральну частину суспільства. Оскільки різниця між людьми є природною, навчальний процес повинен бути адаптований до потреб дітей, а не вміщуватися у старі організаційні рамки.

В організації навчання в умовах інклюзивної освіти важливими є ідеї В. О. Сухомлинського щодо роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Він розглядав дітей із різними типами нервової активності, порівнюючи їх з потоками думок. Деякі діти мають активний та швидкий потік думок, який можна легко перешкодити, інші мають повільний і глибокий потік, який важко помітити, але він міцний і нестримний.

В. О. Сухомлинський підкреслював, що дітей з особливими освітніми потребами слід навчати та виховувати в масових школах, не створюючи для них окремих навчальних закладів. Він вважав, що ці діти є найбільш цінними квітами в суспільстві. Ця ідея лягла в основу інклюзивних класів, які дали позитивні результати в школах, де їх запровадили.

Одним із ключових принципів В. О. Сухомлинського був «передбачуваний успіх», який вказував на необхідність створення навчальних ситуацій для особливих дітей, де їм би було можливо досягти успіху у навчанні. Він вважав, що цей успіх, хоч і невеликий, є важливим для психічного розвитку дітей і надихає їх до подолання власних слабкостей.

Василь Сухомлинський був першим, хто так глибоко та наполегливо досліджував цю проблему та запропонував рішення, а саме, створення передумов для успіху в навчанні для дітей з особливими освітніми потребами. Ця ідея про успіх як моральну підтримку допомогла визначити концепцію мотивації досягнень учнів у сучасних психологічних дослідженнях.

У контексті інклюзивної освіти, важливим є погляд Василя Олександровича на контроль і оцінювання знань учнів. Він підкреслював, що не слід «ловити» дітей на незнанні, а оцінка повинна бути джерелом радості, а не покаранням. Головна мета полягає в тому, щоб не допустити, щоб діти відчували свою «неповноцінність», і підтримувати їх в розвитку позитивного ставлення до навчання та збереженні в них почуття честі та гідності.

Василь Сухомлинський звертався до вчителів, наголошуючи, що вони не тільки передають знання, але і формують майбутніх громадян. Вони є «скульпторами», які впливають на формування особистості дитини. Важливо, щоб школа і сім'я мали однакові цілі, методи та принципи виховання для гармонійного розвитку особистості.

Сухомлинський підкреслював важливість постійної зміни активності під час уроків, щоб уникнути втоми учнів. Він використовував малювання як засіб урізноманітнення навчальної діяльності, щоб збудити творчий підхід у дітей [2].

Крім того, Сухомлинський підкреслював важливість створення стимулюючого навчального середовища, такого як «Сад здоров'я», де діти

мали можливість спілкуватися з природою. Він також акцентував на ідеї створення різних зон в класі, які сприяли б різнобічному розвитку учнів.

Сухомлинський наголошував, що проведення уроку є складним завданням, яке потребує великих зусиль і творчості вчителя. Якщо педагог працює творчо, то й учні також розвиватимуть творчий підхід до навчання. Ці ідеї відображені в його багатьох роботах. Він вірив у важливість вчителів, які залучаються до постійного вдосконалення своєї професійної майстерності.

Василь Олександрович висловлював думку, що школа може надавати учням глибокі та міцні знання лише тоді, коли кожен вчитель постійно прагне удосконалюватися.

На завершення своєї доповіді хочеться процитувати фрагмент з видання «Сто порад вчителю»: «Не приносити з школи додому роздратування, нервозність, невдоволення тим чи іншим елементом педагогічного процесу, поведінкою учнів» [5]. Нам з вами потрібно вчитися відпочивати, займатися улюбленими справами і просто радіти життю, сприймаючи перешкоди як виклики долі».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. 308 с.
2. Іванов Ю. В. Погляди В.О. Сухомлинського на проблему формування гармонійно розвиненої особистості: монографія. Київ: Наук. світ, 2021. 304 с.
3. Становлення Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/301-stanovlennya-novo-ukranksko-shkoli>.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. Київ, 1977. 269 с.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський. Київ, 1988. 304 с.

Нагорна О. В.,

к.п.н, старший викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти,

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Ще понад півстоліття тому В. О. Сухомлинський зазначав, що щороку в школу приходять діти, які мають знижену здатність до навчання, а спостереження вказують на те, що для цих дітей необхідні особливі заходи. Проте, на думку видатного педагога, таких учнів слід навчати та виховувати в масовій загальноосвітній школі. Погляди В. О. Сухомлинського на навчання та виховання дітей зі зниженою здатністю до навчання, а також на

реалізацію індивідуального підходу до учнів не втратили своєї актуальності та залишаються прогресивними і в умовах сучасності. Значну увагу В. О. Сухомлинський приділив роботі з особливими дітьми, роблячи акцент на тому, що до таких дітей, як і до інших, потрібно мати особливий підхід. У своїх працях та практичному досвіді він розробив такі актуальні та значущі для інклюзивного навчання питання: індивідуальний підхід до учнів, робота з важковиховуваними дітьми, навчання та виховання дітей зі зниженими інтелектуальними здібностями та ін. Окремо педагог вказував на заходи для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Наразі, в умовах інклюзивної освіти, у яких разом зі звичайними дітьми може навчатись дитина з особливими потребами, обов'язково присутній асистент учителя, що працює з цією дитиною. Цей вчитель покликаний допомагати виконувати завдання і надавати додаткові роз'яснення. Також кожен учень класу може та повинен допомогти товаришеві, який потребує цієї допомоги, він повинен бути уважним і чуйним. У процесі організації навчально-виховного процесу в умовах інклюзивної освіти стають цінними погляди В. О. Сухомлинського на специфіку роботи з учнями із заниженою здатністю до навчання. Він охарактеризував учнів з інертним типом нервової діяльності як дітей, у яких потік думок тече бурхливо та стрімко, створюючи при цьому нові образи, а з іншого боку це широка, повноводна, могутня і таємнича в своїх глибинах, проте повільна річка. При цьому непомітно, чи є в цієї річки течія, однак вона сильна та нестримна, її не повернути у нове русло, водночас швидкий, легкий і стрімкий потік думки інших учнів можна ніби перегородити, після чого він одразу спрямується в обхід. Що стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, В. О. Сухомлинський підкреслював: «Вчити і виховувати таких дітей треба у масовій загальноосвітній школі: створювати для них якісь спеціальні навчальні заклади немає потреби. Ці діти не є потворними, вони найкрихітніші, найніжніші квіти в безмежно різноманітному квітнику людства». З часом ця ідея була покладена в основу класів вирівнювання в якості одного з найбільш важливих елементів інтегрованого навчання дітей з особливими освітніми потребами. І в наше сьогодення в школах, в яких до розв'язання цієї проблеми ставляться з належним рівнем відповідальності, створення інклюзивних класів дає виключно позитивні результати. Варто окремо відзначити перспективні кроки В. О. Сухомлинського як директора школи щодо забезпечення навчально-виховного процесу психологічною підтримкою. Так, за його ініціативою в Павлівській школі вперше була створена психологічна служба під назвою «Психологічна комісія» [3, с. 105]. До її структури входили шкільний лікар та найкраще обізнані в психологічному сенсі педагоги. Комісія ставила на меті встановлення причин, через які дитині важко навчатись. При цьому особливо велику увагу було приділено аналізу

специфіки сприйняття учнем предметів та явищ навколишнього світу, особливостей мислення, мови, пам'яті та уваги. До В. О. Сухомлинського ніхто це питання не піднімав з такою гостротою та наполегливістю, і ніхто настільки зацікавлено, послідовно та наполегливо не шукав гідної відповіді, як він. Ця відповідь виявилась дуже простою: для нормального психічного розвитку невстигаючим учням першочергово необхідне саме те, чого в них немає – успіх у навчанні. Нехай навіть незначний, проте успіх. Без такого успіху не може бути нових і вищих досягнень неможливе формування повноцінної навчальної діяльності. На думку педагога, моральні сили для подолання своїх слабких сторін у тому числі й неуспішності з певного навчального предмета учень черпає в своїх успіхах. Мовою сучасних психологів реалізація вказаної закономірності досліджується в концептуальних межах мотиваційної сфери досягнень учня. В умовах інклюзії є актуальним погляд В. О. Сухомлинського щодо оцінювання знань дітей: «Не ловіть дітей на незнанні, оцінка – не покарання, оцінка – радість» [1, с. 56]. Педагог вважав, що важливо не допустити відчуття учнями власної «неповноцінності», перешкодити виникненню в них байдужого ставлення до навчальної праці, а також не притупити відчуття честі й гідності. На думку В. О. Сухомлинського, гармонійний та всебічний розвиток особистості можливий лише там, де два вчителі – школа і сім'я – не лише діють в сукупності, висуваючи однакові вимоги перед дитиною та однодумцями, дотримуючись єдиних принципів і не маючи розбіжностей у цілях, методах та засобах виховання. Як результат, дитина з особливими освітніми потребами має почувати себе повноцінним членом соціуму, зростати в ньому, не відчуваючи того, що вона відрізняється від інших. Одним із вагомих моральних приписів щодо завдань інклюзії може вважатись оповідання В. О. Сухомлинського «Горбатенька дівчинка». Кінцівка цього літературного твору: «Учитель був тепер спокійний: клас витримав іспит» переконує в тому, що учні з особливими потребами повинні сприйматися іншими дітьми класу не як «не такі», а як однолітки [2, с. 45]. Це оповідання є повчальним уроком для всіх, хто і сьогодні упереджено або навіть вороже ставиться до дітей з особливими потребами.

Отже, на сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти педагогічна спадщина видатного гуманіста В. О. Сухомлинського, яка характеризується наявністю безцінних скарбів педагогічної мудрості, що сприяють формуванню нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку, є дуже важливою. Звертаючись до педагогів, В. О. Сухомлинський наголошував на тому, що вони є не лише сховищем живих знань та фахівцями, які вміють передати інтелектуальне багатство людства молодому поколінню, запалити в його душі вогник

допитливості та любов до знань, але й одним із скульпторів, що творить людину майбутнього. Виховання і творення людини є їхньою професією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар В. Інтерпретація еволюції спеціальної освіти: зародження, становлення, розвиток / В. Бондар, В. Золотоверх // Дефектологія. – 2004. – № 1. – С. 2–10.
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення / Алла Колупаєва [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://slovyanochka.at.ua/publ/inkluzivna_osvita_v_konteksti_realij_sogodennja/1-1-0-53.
3. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. Сухомлинський // Вибр. твори: В. 5-ти т. – Т. 1. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 53–205.
4. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1978. – 264 с.

Язловецька О. В.,

к.п.н, доцент, доцент кафедри фізичного виховання
і рекреаційно-оздоровчої роботи,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Актуальність та постановка проблеми. Провідною ідеєю Нової української школи є впровадження компетентнісного підходу в навчанні та формування в учнів ключових компетентностей, які затвердженні Законом України «Про освіту», Державним стандартом початкової та базової середньої освіти. Компетентнісно-орієнтований підхід до навчання доповнюють принципи дитиноцентризму та педагогіки партнерства, новий зміст освіти, а також створення безпечного, доступного і дружнього до дитини освітнього середовища.

Сучасний процес навчання з фізичного виховання повинен бути спрямований на формування зазначених ключових компетентностей, що вимагає розробку організаційно-методичних підходів до їх формування в учнів.

Тенденції, які відбуваються у складний період воєнного часу на науково-методичних теренах України свідчать про активний пошук шляхів модифікації методики фізичного виховання, модернізації уроку фізичної культури, спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи в закладі освіти. Так, з початком війни держава ініціювала внесення змін до всіх діючих навчальних програм загальної середньої освіти, зокрема і предмета

«Фізична культура». Вони спрямовані на посилення підготовки підростаючого покоління до захисту держави і протидії агресії [4].

Новий урок фізичної культури повинен бути компетентнісний, розумний, оздоровчий і креативний, щоб формувати у школярів інтерес до фізкультурної діяльності як у школі, так і за її межами, стійку мотивацію до збереження й зміцнення свого здоров'я, потребу вдосконалення фізичного розвитку й підготовки, формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності.

Нова Українська школа сприяє забезпеченню учням індивідуального вибору варіативних модулів чи рухової активності для кожного уроку; формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ, компетентностей та здатностей їх застосовувати в різних життєвих ситуаціях.

Актуалізація проблеми модернізації системи фізичного виховання учнів, орієнтація сучасної освіти на виховання здоров'язбережувальної компетентності всіх суб'єктів, створення безпечного і здорового освітнього середовища в закладі освіти викликають потребу в зверненні до гуманістичних ідей історико-педагогічної спадщини видатного педагога-гуманіста, новатора В. Сухомлинського. Розроблена вченим система виховання особистості дитини була заснована на турботі про збереження, зміцнення здоров'я кожного вихованця, на ідеї гармонізації фізичного і духовного розвитку.

Особистість В. Сухомлинського, окремі аспекти його педагогічної спадщини стали предметом вивчення науковців як в Україні, так і поза її межами. Так, окремі аспекти дослідження фізичного виховання, його вплив на здоров'я та загальний розвиток особистості школяра в педагогічній спадщині В. Сухомлинського знаходимо у науковому доробку В. Горащука, М. Зубалія, О. Іонової, Г. Ковальчук, В. Оржеховської, Н. Побірченко та ін.

Основні матеріали дослідження. Василь Олександрович зробив вагомий внесок у розробку проблеми фізичного виховання школярів. Цей напрямок виховання представлено у його працях «Павлиська середня школа», «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителям», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», «Батьківська педагогіка».

На думку педагога-гуманіста, фізичне виховання – це система заходів, що спрямована на зміцнення здоров'я дітей, загартування їх організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок і вмінь, досягнення гармонії здорового тіла і духу [2; 5]. Фізичне виховання, на думку В. Сухомлинського, не можна здійснювати, ґрунтуючись тільки на окремих заходах, воно нерозривно пов'язане з усім виховним процесом, в якому всі компоненти взаємопов'язані.

Дослідження проблеми показало, що у Павлиській школі вчителі під керівництвом Василя Олександровича, цілеспрямовано і системно

зміцнювали здоров'я школярів, формували їх фізичну культуру, використовуючи широкий спектр засобів та шляхів, а саме: уроки фізичної культури, форми занять протягом навчального дня (гімнастика перед уроками, фізкультхвилинки, динамічні перерви); організація фізкультурно-оздоровчих заходів; мережа спортивних секцій, спортивні ігри, змагання, спартакіади (легка атлетика, гімнастика, плавання, верхова їзда; катання на ковзанах і лижах, велосипеді; зимові розваги, побудова снігової фортеці тощо); самостійна рухова активність дітей тощо. У забезпеченні рухової активності дітей велика роль приділялася рухливим іграм, використовувалися ігри змагального характеру, ігри-естафети, в яких діти могли порівняти свої сили і можливості з однолітками [5; 6; 7].

Головними видами занять з фізичної культури Павлиська середня школа вибрала гімнастику і легку атлетику. Мета таких занять – виховати почуття краси рухів, силу, гармонійність, спритність, витривалість. Виникненню естетичного задоволення надається значення при виконанні таких вправ як біг, ходьба на лижах, плавання. На змаганнях з цих та інших видів спорту стало правилом враховувати красу, гармонію рухів, а швидкість вважалась другорядним елементом.

Також важливими складовими здорового способу життя, які доповнюють фізичне виховання і яким приділялася увага в Павлиській школі були наступні: формування правильного режиму дня (тривалість занять, сну, перебування на свіжому повітрі); організація рухової діяльності (рухливі і спортивні ігри, праця, прогулянки); загартовування дітей (влітку – ходіння босоніж, обтирання холодною водою, купання у відкритих водоймах, збільшення часу перебування на свіжому повітрі, уроки на природі і ін.); організація здорового, вітамінізованого харчування [2].

Режим дня школярів будувався з урахуванням забезпечення умов для достатньої рухової активності відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дітей.

У школах педагог радив створити «зелені класи», «куточки мрії», ігрові майданчики, частіше проводити екскурсії у «світ природи», організувати працю та відпочинок у «саду здоров'я». Вдома – влаштовувати відкриті альтанки для ігор. Педагог уважав, що правильний режим, повноцінне харчування, фізична загартованість – усе це оберігає дитину від захворювань і сприяє її повноцінному розвитку [5].

Важлива умова зміцнення здоров'я дитини – активний відпочинок, який містить як фізичну, так і духовну складову. Діти займаються цікавою, творчою працею, що задовольняє індивідуальні запити кожного. Педагог-новатор виокремлював такі види активного відпочинку дітей: творча праця в гуртках, ігри, екскурсії, прогулянки, походи, читання художньої та науково-популярної літератури, заняття художньою самодіяльністю.

На думку В. Сухомлинського, гармонія здорового тіла і духу неможлива без радості. Тим більше, що здоров'я дитини – це не просто комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил, не зведення вимог до режиму, харчування, праці, відпочинку. Це, перш за все, – турбота про гармонійну повноту всіх фізичних і духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості.

У Павлівській середній школі здійснювався індивідуальний підхід у вихованні, проводилися постійні спостереження за дітьми зі слабкою серцево-судинною, дихальною системами, за дітьми з порушеннями обміну речовин. Для них розроблялися спеціальні корекційно-розвивальні комплекси щодо усунення або зменшення захворювання [5].

Багато порад щодо зміцнення здоров'я школярів та організації системи фізичного виховання реалізовується в Школах сприяння здоров'ю, які почали з'являтися в Україні на початку ХХІ століття.

У цих освітніх закладах активно здійснюється здоров'язбережувальна діяльність, реалізуються заходи щодо створення безпечного і здорового освітнього середовища, значна увага приділяється руховій активності та вдосконаленню всієї системи фізичного виховання школярів, формуванню у них навичок здорового способу життя.

Для залучення до такої діяльності якнайбільше закладів загальної середньої освіти в Україні та відповідно до реалізації загальнонаціональної програми Президента «Здорова Україна» був розроблений всеукраїнський інноваційний проєкт «Модель здорової школи» (наказ МОН України від 04.-6.2021 р.), про що було оголошено під час Всеукраїнського форуму «Україна 30. Здорова Україна». Даний проєкт розпочав впроваджуватись на базі закладів загальної середньої освіти Дніпропетровської, Львівської, Полтавської, Рівненської та Херсонської областей (пілотні школи). Але в подальшому планується залучати до нього якнайбільше закладів освіти інших областей України.

Інноваційний освітній проєкт всеукраїнського рівня «Модель здорової школи» має на меті посилити роль закладів загальної середньої освіти у профілактиці неінфекційних захворювань та зміцненні здоров'я учнів, відповідає ключовим принципам національної концепції Нова українська школа (НУШ), Державному стандарту загальної середньої освіти і є внеском у реалізацію Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку [3].

Модель здорової школи включає вісім ключових компонентів для формування закладом освіти безпечного й здорового освітнього середовища та передбачає узгоджені дії всіх працівників закладу освіти, а саме: *освітній простір; освіта в галузі здоров'я та безпеки; фізична культура та рухова активність; здорове харчування; медична служба; соціально-психологічна*

служба; підготовка та здоров'я працівників закладу освіти; залучення сім'ї та громади [3].

Висновки. Таким чином, актуальна проблема сьогодення формування здоров'я учнів через освіту, впровадження в українську школу здоров'язберігаючих освітніх технологій вимагає історико-педагогічного аналізу й творчого осмислення теорії та практики організації навчально-виховного процесу, спрямованого на збереження й зміцнення здоров'я дитини. Аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського дозволяє зробити висновок про те, що видатним педагогом висловлювалися важливі й цікаві ідеї щодо збереження й розвитку здоров'я учнів, формування їх фізичної культури. У цей складний для України період воєнного часу, коли перед освітою постають якісно нові і не прості завдання, педагогічна спадщина В. Сухомлинського спроможна допомогти успішному розв'язанню багатьох актуальних педагогічних проблем, зокрема, фізичного виховання школярів та зміцнення їх здоров'я.

Актуальними є ідеї педагога про цілісний підхід до зміцнення здоров'я дітей (фізичного, психічного, морального), стимулювання здорового способу життя педагогів та вихованців, гармонізацію навчальної та позанавчальної діяльності учнів, створення в освітньому закладі обстановки емоційного благополуччя і педагогічної підтримки, індивідуально-особистісна орієнтованість педагогічного процесу, використання ідей народної педагогіки у зміцненні здоров'я дітей, супроводжуюча і підтримуюча роль педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванов Ю. В. Погляди В.О. Сухомлинського на проблему формування гармонійно розвиненої особистості: монографія. Київ: Наук. світ, 2021. 304 с.
2. Ковальчук Г. П. Проблема фізичного виховання та зміцнення здоров'я школярів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського. Педагогічний дискурс. 2011. № 10, С. 236–241.
3. Нова Українська школа: простір здоров'я. Збереження та зміцнення здоров'я у закладах загальної середньої освіти. К., 2021. 24 с. URL: <http://knowledge.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/Результати-освітнього-компоненту.pdf>
4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: наук.-метод. збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ–Чернівці «Букрек». 2022. С. 75–82.
5. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Вибрані твори: у 5 т. К.: Рад. шк., 1976. Т. 4. С. 7–390.
6. Сухомлинська О.В.. Думки В.О. Сухомлинського про здоров'я дітей в історичній перспективі. *Рідна школа*. 2012. № 7. С. 3–7.
7. Ткаченко Ю.М. Становлення здоров'язбережувальної педагогіки України у працях В.О. Сухомлинського. *Педагогічний вісник*. 2016. № 4. С. 68–70.

Секція 5

Актуальність та досвід міжнародної співпраці в контексті перспектив впровадження спадщини великого педагога у розвиток сучасної освіти

Бі Юнь,
аспірантка кафедри освітології
та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ОРГАНІЗАЦІЇ КОМАНДНОЇ РОБОТИ ДИТЯЧОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО КОЛЕКТИВУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ КНР

Василь Олександрович Сухомлинський – видатний український педагог, який мав значний вплив на розвиток освіти в Україні та в багатьох інших країнах. Він пропагував і практикував командну взаємодію учасників освітнього процесу. Досвід В. О. Сухомлинського в організації командної роботи може бути корисним при розвитку сучасних освітніх підходів зокрема і в освітньому просторі Китайської народної республіки [1].

В. О. Сухомлинський активно підтримував розвиток художньої самореалізації та творчих здібностей дітей через мистецтво, зокрема через хореографію та музику. Зазначимо аспекти, які варто впроваджувати в практику формування командної взаємодії учасників дитячого танцювального колективу в КНР [2; 3].

В. О. Сухомлинський наголошував на важливості колективної діяльності в навчанні і при цьому виокремлював таку рису командної

роботи, як *взаємодопомога*. Він вважав, що учні повинні працювати разом над проєктами, завданнями та іншими видами діяльності, щоб розвивати комунікативні та соціальні навички, які важливі при тимбілдингу. Педагог вірив, що учні повинні вчитися допомагати один одному. Він сприяв створенню атмосфери взаємопідтримки та допомоги в класі, де слабкіші учні можуть вчитися від більш сильних, а сильні учні можуть навчатися та розвиватися завдяки вчителю та один одному.

Ще одними виразними рисами командної роботи, на думку В. О. Сухомлинського, є *заохочення та визнання*. Учителі мають створити умови для визнання досягнень кожного учня у командній взаємодії. Відзнаки, похвала та інші форми заохочення сприяють мотивації учнівства до співпраці та активної участі.

У командних проєктах та творчих справах В. О. Сухомлинський підтримував ідею *розподілу обов'язків*. Це дозволяє кожному учню внести свій внесок та відчути важливість своєї ролі у загальному успіху. Крім того, педагог наполягав на такій активності з боку вчителів, як *підтримка*. Педагоги мають бути активними учасниками командної роботи, фасилітувати обговорення, сприяти розвитку комунікативних навичок та навичок розв'язання конфліктів.

Під час організації командної взаємодії учасників дитячого хореографічного колективу варто також звертати увагу на розвиток критичного мислення. В. О. Сухомлинський прагнув розвивати критичне мислення учнів через обговорення різних точок зору та аналіз аргументів під час командних дій.

Зазначимо, що В. О. Сухомлинський вважав, що командна робота допомагає учням розвивати не лише навчальні навички, але і ключові соціальні та міжособистісні якості, такі як співпраця, лідерство та взаєморозуміння. Цей підхід може бути корисним в сучасній освіті для формування командної взаємодії учасників дитячого хореографічного колективу в закладах освіти Китайської народної республіки.

Практичний доробок В. О. Сухомлинського є також цінним і через досвід формування колективу одностудійців. На його думку, хореографія може стати засобом для вираження власної індивідуальності та творчості, стимулювати учнів розвивати власний стиль і виражати свої емоції через рухи. В. О. Сухомлинський підтримував ідею співпраці та командної роботи учнів при створенні хореографічних вистав, наголошував на різноманітності стилів хореографії і її відкритості до експериментів, заохочував дітей спробувати різні види танцю та руху, щоб розширити свій мистецький діапазон, у цілому підтримував та заохочував талановитих учнів до розвитку власних хореографічних здібностей. Педагог вірив у потенціал кожної дитини, старався інтегрувати мистецтво в навчальний процес для

підвищення креативності і емоційного розвитку учнів, усеціло створював умови для прояву неповторності кожного та кожної, оскільки мистецтво і хореографія є важливими компонентами розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Башкір О. І., Денисенко А. О. Особливості командоутворення в хореографічних колективах. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. № 52. С. 9-20. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.01>
2. Савченко О. Я. Екологія дитинства: В. О. Сухомлинський і сучасна початкова школа. *В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / упоряд.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко*. 2012. С. 117-126.
3. Сухомлинська О. В. Сухомлинський Василь Олександрович. *Українська педагогіка в персоналіях: у 2 томах*. Т. 2. С. 380-388.

Гончаренко М. В.,

аспірант 2-го курсу

зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,

Харківський національний педагогічний

університет імені Г.С. Сковороди

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ЇХ АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Як відомо, Василь Олександрович Сухомлинський (1928-1970) був відомим українським педагогом і письменником. Він є одним із найвизначніших освітян і гуманістів України 20 століття. В. О. Сухомлинський присвятив своє життя освіті і розвитку дітей. Він був вчителем, директором школи, до якого ставилися з повагою та любов'ю. Педагог відомий своїм глибоким підходом до виховання дітей. Його увага була сконцентрована на гармонійному розвитку особистості, вихованні моральних цінностей, індивідуальному підході до кожної дитини, і розвитку дитячого творчого потенціалу.

Свої педагогічні ідеї і досвід він представив у своїх творах і публікаціях, таких як «Записки вчителя», «Серце віддаю дітям», «Повісті для дітей і батьків» та інші. В. О. Сухомлинський активно працював над покращенням умов навчання та виховання дітей в сільських школах України. Він стверджував, що педагогіка повинна стати наукою для всіх. Для розвитку сформованої особистості, яка має любов до знань, повагу до оточуючих, людяність та допитливість потрібно виховання на два напрямки: вдома та в школі. При чому ці напрямки мають йти паралельно та не відставати один від одного, а навпаки підтримувати баланс. Саме в таких умовах можна отримати всебічний розвиток особистості. Таку ціль ставив перед собою В. О. Сухомлинський. Для того, щоб батьки мали більшу

обізнаність та краще розуміли своїх дітей, педагог організував батьківський університет. В цей університет батьки записувались за два роки до вступу їхньої дитини до школи. Заняття проходили регулярно аж до закінчення школи дітьми. Курс навчання був розрахований на 250 годин. Особливу увагу приділяли таким напрямкам: розвиток особистості, вікові особливості учнів, мотивація, правила спілкування батьків та дітей тощо. Явка на цей курс була дуже високою (більше 95%). В. О. Сухомлинський вірить в силу виховання, але підкреслює, що успіх його залежить від глибокого проникнення в духовний світ школяра.

Всю свою педагогічну кар'єру В. О. Сухомлинський вів записи про своїх учнів. Для кожного учня він виділяв по 1 сторінці, де описував особливості учня, його сім'ю, розвиток особистості та як складалася доля кожного. Цим педагог займався всю свою кар'єру та за весь цей час він заповнив більше 3500 сторінок. Це вказує про небайдужість до учнів, прив'язаність до них, глибокий аналіз своїх дій та осмислення всього процесу навчання. Для нього кожен учень це особистість зі своїми проблемами та особливостями, до якої потрібен індивідуальний підхід. Кожен учень – це людина зі своїм особливим внутрішнім світом, який справжній педагог має знати й розуміти. Педагог вважав, що перед кожною дитиною, навіть найважчою, вчитель повинен відкрити ті сфери, де вона зможе досягти своєї вершини, сформуванати свою людську гідність, свою душу.

В. О. Сухомлинський приділяв багато уваги розвитку мислення учнів на уроці, вихованню їх творчого ставлення до навчання. Мислення, справедливо вказував педагог, починається там, де у школярів з'являється потреба відповісти на питання. Тому він приділяв особливу увагу питанням до учнів на уроці та аналізу їх відповідей. Школою пізнання (особливо для малюків) повинні стати не тільки класи школи, а й сам навколишній світ. В. О. Сухомлинський розробляв і проводив уроки за межами шкільних класів у таких місцях як: в лісі, на лузі, біля річки, в полі. Це не просто спостереження або екскурсії, а саме уроки, на яких учитель веде заняття, підготувавши систему питань і завдань.

Педагогічний спадок і вплив В. О. Сухомлинського на освітню систему України і за її межами живе і донині. Навіть в умовах дистанційного або змішаного навчання кожен вчитель може знайти для себе важливі моменти з робіт цього видатного педагога для подальшого використання під час своєї роботи. Розглянемо основні напрямки, які мають актуальність в наші дні.

Проблеми взаємозв'язку між батьками та дітьми. В наш час, у багатьох батьків є проблема розуміння того, як правильно виховувати дитину. Частою проблемою є те, що батьки перекладають всю відповідальність виховання дитини на школу, не розуміючи важливість спільної праці разом з

вчителями. На думку батьків з такою позицією, вчитель зобов'язаний слідкувати за їх дитиною увесь час, при цьому занять в школі достатньо для всебічного розвитку особистості. Але така думка є хибною, адже багато часу школярі проводять вдома разом з сім'єю, спостерігаючи за їх поведінкою, ставленням один до одного, до повсякденних речей, до роботи та до життя в цілому. Для учнів школа - це один соціум, а сім'я, рідні та друзі – зовсім інший. Вони формують свою особистість спостерігаючи за цими двома соціумами. Тому, на думку В. О. Сухомлинського, між цими двома світами має бути баланс.

Проблеми уваги та зацікавленості учнів до уроку. Навчальний процес в багатьох закладах освіти проходить монотонно, не викликаючи великої зацікавленості з боку учнів. Багато тем використовуються з одним і тим самим підходом, подачею, інструментами, що звичайно може набридати учням. В. О. Сухомлинський радить привносити різноманіття в навчальний процес. Кожен урок має відрізнятись від минулого. Ця різниця може бути в будь-чому: зміна методики викладання, інструментів, підходу, подачі матеріалу, виду робіт на уроці, обстановки. Вміння користуватися різними педагогічними прийомами та інтуїцією й вимірює майстерність педагога.

Отже, В. О. Сухомлинський видатний педагог, який залишив велику наукову, методичну спадщину. Його підхід та ставлення до учнів можна брати в приклад та транслювати всім навколо. Його ідеї актуальні навіть зараз, в часи дистанційного та змішаного навчання. В. О. Сухомлинський стверджував, що педагог має досконало знати внутрішній світ свого учня, його переживання, його мотивацію. Батьки мають брати значну участь в процесі виховання дітей, адже дитячий егоїзм, жорстокість, хамство та інші негативні якості породжуються вадами сімейного виховання. Методичні прийоми, індивідуальний підхід до кожного учня, взаємна співпраця з батьками – це невеликий перелік того, що залишив у свою наукову методичну спадщину В. О. Сухомлинський.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванов Ю. В. Погляди В. О. Сухомлинського на проблему формування гармонійно розвиненої особистості: монографія. Київ: Наук. світ, 2021. 304 с.

Калініченко Н. А.,
д.п.н., професор,
заслужений вчитель України,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

Найважливіше бути в житті людиною.....

В. Сухомлинський

Актуальність та постановка проблеми. 60-70-ті роки ввійшли і історію освіти степового краю як золоті десятиліття педагогічної думки Кіровоградщини за інноваційні надбання, творчий педагогічний досвід, яскраві зразки вчительської праці, поєднання педагогічної практики з новими досягненнями філософської, педагогічної та психологічної науки, а також самобутніми учительськими колективами, які самовідданою та плідною працею, результативним професіоналізмом домоглися високих результатів у навчанні та вихованні підростаючих поколінь. Найбільшого піднесення освітянська справа на Кіровоградщині досягла завдяки успіхам, досягнутим Василем Сухомлинським.

Основні матеріали дослідження. Сухомлинський – учасник німецько-радянської війни 1941-1945 років. Крім болю душевного, війна завдала молодому Сухомлинському і болю фізичного. Він двічі отримував поранення під час боїв. Перше – в листопаді 1941 року під російським містом Можайск. Друге – у лютому 1942 року в бою під іншим російським містом – Ржев. Це було тяжке поранення, хірурги довго рятували від ампутації ліву руку, а уламок снаряду влучив під серце. Чотири місяці Сухомлинський лікувався в госпіталях селища Ува Удмуртської республіки в Росії, а після лікування – знову хотів повернутися на фронт. Та медики категорично заборонили. І поки Кіровоградщина була окупована, влаштувався на роботу директором школи і вчителем російської мови й літератури у селищі Ува, в якому він лікувався. Коли Онуфріївщину звільнили від німецьких загарбників, Василь Сухомлинський з дружиною Ганною Іванівною повертається на батьківщину.

Спочатку педагог з 1944 по 1948 рік працював завідувачем Онуфріївського районного відділу народної освіти. Він шукав хороших вчителів, відбудовував школи, організовував харчування учнів. У 1948-му році Сухомлинський став директором та вчителем у селі Павлиш. Уся павлиська школа – чотири маленькі класи. Через таку тісноту дітей вчили у три зміни, а ввечері на усі класи була лише одна гасова лампа. Василь Олександрович крок за кроком почав облаштовувати школу. Педагоги разом з учнями та батьками будували нові шкільні корпуси школи. Навколо

новозбудованої школи висадили сад, виноградник, розарій, облаштували голуб'ятню, теплицю, пасіку, кролеферму, зробили майстерні та свою власну маленьку метеостанцію, де нерідко вчителі проводили уроки. Як народний учитель Василь Сухомлинський створив цілісну і ефективну систему виховання Людини і Громадянина, систему, спрямовану на всебічний розвиток особистості, показав зразки педагогічної майстерності, запропонував оптимальні методики навчання та виховання, розробив численні рекомендації та поради практичним працівникам, за що завоював вдячність сотень тисяч людей. Як видатний педагог-учений він висунув і обґрунтував педагогічні ідеї, які при творчому використанні забезпечували вдосконалення навчально-виховного процесу в школі, піднесення результативності родинного виховання, авторитету школи як центру Духовності і розвитку особистості. Для педагогів-сучасників, найближчого оточення Василь Олександрович був наставником, порадиником, зразком інтелігентної, високоосвіченої особистості. Він був виключно організованою, цікавою і приємною у спілкуванні та дружбі людиною. Його найближчі друзі – директори шкіл Іван Ткаченко, Микола Кодак, Ілля Шевченко, Сергій Максютін, Арон Резнік, Олександр Хмура і ряд інших. З ними, і перш за все з Іваном Ткачком, він товаришував, обговорював проблеми, що об'єднували, підтримував у творчих починаннях при особистих зустрічах і в листах.

1968 році Сухомлинський ініціював перший обласний зліт молодих учителів. Сам Василь Олександрович брав безпосередню участь у підготовці цього зльоту, розробці сценарію та його проведенні, впровадженні ритуалу передачі естафети передового педагогічного досвіду. Василь Олександрович особисто з кращими досвідченими педагогами Кіровоградщини передавав цю естафету молодим спеціалістам освіти на перших зльотах, з трибуни яких звертався з яскравим словом до педагогічної молоді, захоплюючи її значимістю творчої праці. Сухомлинський завжди уважно прислухався до думки молодих педагогів, з цікавістю вів діалоги. згодом узагальнив свою позицію у книгах «Листах до сина», «Розмові з молодим директором», «Порадах вчителям».

З того часу і донині свято зберігається у області традиція проведення обласних зльотів молодих вчителів і передача на них естафети кращого педагогічного досвіду від старших поколінь молодим. Згодом цей захід трансформувався у більш глибоку систему роботи з молодими спеціалістами освіти «Тиждень молодого вчителя» з низкою цікавих, корисних, пізнавальних заходів для молодих вчителів, що сприяло становленню їх у педагогічній професії. Молодь пізнавала Сухомлинського як Вчителя, Вченого, Письменника, як доброзичливу, щирю, сердечну людину, глибоко зацікавлену у їх професійному, творчому зростанні.

Берегинею цих заходів була Світлана Скалько, голова Кіровоградської обласної організації профспілки працівників освіти і науки України. В її доробку цікава книга «Відлуння доброти», де зібрані спогади сучасників про Василя Сухомлинського. У передмові до книги «Згадують вчителі...» донька педагога, академік Ольга Сухомлинська зазначає, що спомини найближчого кола людей, учителів, які знали його зблизька, доповнюють і «олюднюють» постать педагога, стають на заваді перетворення його на «забронзовілий пам'ятник», допомагають зрозуміти, як він жив, чого хотів, про що мріяв [3, с. 6].

У книзі автора цих рядків «Світлий геній Павлиша» (2008) розкриваються організаційні форми, зміст та значущість системної роботи з молодими вчителям на основі продуктивного використання провідних доміант педагогічної спадщини гуманістичної педагогіки Василя Сухомлинського, зокрема змістовних традиційних тижнів, біля витоків яких він стояв особисто.

Автор звертається до яскравих прикладів використання провідних ідей педагога-гуманіста його сучасниками та послідовниками І. Ткаченком, О. Захаренком, М. Кодаком, В. Каюковим, колективами численних опорних шкіл Кіровоградщини.

Протягом 1964-1965 років Ткаченко активно працював над дисертаційним дослідженням на тему «Шляхи і методи вдосконалення політехнічного навчання і трудового виховання старшокласників сільської школи» і неодноразово звертався до Сухомлинського з проханням стати науковим керівником, радився з ним щодо змісту дисертації, автореферату тощо. У листі, на який є посилання нижче, він пише «Автореферат Ваш я прочитав з великою увагою. Це і є справжня наука. Ніяких зауважень на полях автореферату я не робив, тому що суттєвих зауважень немає» (*Лист Сухомлинського Василя Олександровича до Ткаченка Івана Гуровича від 28 липня 1970 р. Фонд І.Г. Ткаченка. 1 арк.*)

Іван Гурович постійно звертався до педагогічних ідей і досвіду Василя Сухомлинського. У його книгах, статтях розкривалися ідеї його друга і соратника. Залишаються актуальними його праці: «В.О. Сухомлинський і етнопедагогіка народознавства» (1993), «В.О. Сухомлинський про принципи трудового виховання молоді» (1988), «Василь Сухомлинський у моєму житті» (1978) та інші.

У Сухомлинського було широке коло спілкування і співпраці з науковцями, як відомими, так і молодими, зокрема з науковцями Кіровоградського педагогічного інституту. Приведу лише один приклад. Одним з активних пропагандистів спадщини педагога був доктор педагогічних наук, професор Арон Розенберг. Упродовж років він перебував у товариських стосунках з Василем Олександровичем, був близько знайомим

з його життям і діяльністю. Ось що він писав у відгуку на кандидатську дисертацію Розенберга «Виховання у підлітків відповідального ставлення до навчання в процесі колективної діяльності»: «Здобувач – один з кращих учителів, класних керівників Кіровоградської області. Протягом п'ятнадцяти років я знаю практичну роботу А. Я. Розенберга, бував у нього на уроках, мав можливість спостерігати за виховним процесом. Автор дисертації – вдумливий дослідник» [2, с. 169].

Висновки. Інтерес сотень студентів до педагогіки Сухомлинського значною мірою обумовлений перебудовою професором Розенбергом та його колегами курсу «Педагогіки» з урахуванням ідей, поглядів, рекомендацій видатного педагога, з опрацюванням його творів. У вихованні на національних і загальнолюдських цінностях за взірць береться практика Сухомлинського. А у вивченні дидактики ряд тем ґрунтується на його оригінальній дидактичній системі. Студенти орієнтувалися на ретельне дослідження чинників, що обумовили досягнення видатного педагога, на глибоке вивчення природи його ідей, що набули світового значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Калініченко Н.А. Світлий геній Павлиша. Навчально-методичний посібник. Видання третє, доповнене. Кропивницький: ТОВ «Імекс ЛТД», 2018. 268 с.
2. Калініченко Н.А., Перебийніс Г.М. Сучасники В.О. Сухомлинського. 2-ге вид. Кіровоград: Поліграф-Терція, 2003. 308 с.
3. Скалько С.Л. Відлуння доброти. Кропивницький: ТОВ «ІмексЛТД», 2018. 256 с.
4. Ткаченко І.Г. В.О. Сухомлинський у моєму житті. Спогади про В.О. Сухомлинського. К.: Рад. школа, 1990. С. 109.

Караман С. О.,

д.п.н., професор, професор кафедри
української мови
Факультету української філології,
культури та мистецтва,
Київський університет імені Бориса Грінченка;

Караман О. В.,

к.п.н., професор, професор кафедри
української мови
Факультету української філології,
культури та мистецтва,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ОПТИМІЗАЦІЯ ЗМІСТУ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Динамічні зміни й трансформаційні перетворення в усіх сферах життєдіяльності сучасного суспільства, виклики, спричинені воєнною агресією Росії, спонукають науково-освітянську спільноту до пошуку дієвих ресурсів, методичних напрацювань з потужним потенціалом українськості у невичерпній педагогічній спадщині представників різних поколінь. З-поміж видатних персоналій української педагогіки по-особливому вирізняється постать педагога-гуманіста Василя Сухомлинського, педагогічні рефлексії якого в нових соціокультурних та геополітичних умовах прочитуємо як пересторогу й спонуку до збереження й розвитку національного, окремішнього в системі української освіти, вищої зокрема.

Сьогодні, осмислюючи здобутки й назрілі проблеми в українській освіті, усвідомлюємо значущість внеску в теорію освіти й навчання Василя Сухомлинського, який одним із перших поставив питання про сутність педагогічної теорії, мистецтво практики навчання української мови. Компетентнісна парадигма освіти зумовлює оптимізацію теоретичних і прикладних складників у змісті мовознавчих дисциплін на етапі фахової підготовки майбутнього вчителя-словесника.

В умовах змішаного навчання надважливо дбати про змістову зорієнтованість мовознавчих дисциплін, глибоку закоріненість дидактичного матеріалу в українську культуру, звичаї, традиції, здобутки попередніх поколінь педагогів як дієвих чинників формування українськомовної особистості майбутнього вчителя. Аналіз педагогічної спадщини Василя Сухомлинського в контексті окресленої проблеми переконує, що «навчання

рідної мови – нелегка справа, оскільки це не просто передача знань, практичних умінь і навичок, – це передусім виховання. Виховання розуму, формування думки, копітке різьблення й ліплення найтонших рис духовного обличчя людини» [4].

Спостереження за освітнім процесом, накопичений досвід викладацької діяльності у вищій школі переконують, що практико-орієнтоване навчання сприяє своєчасному апробуванню теоретичних постулатів в освітній практиці, а також переконує майбутніх учителів у доцільності дотримання методичних настанов і рекомендацій В. О. Сухомлинського. Адже «Сто порад Учителеві», що містять змістовні тексти, насичені ідеями педагогіки співпраці й співтворчості суб'єктів освітнього процесу, – це дидактичний матеріал для мовознавчих студій в органічній єдності із професійною діяльністю майбутнього вчителя-словесника, з повсякденною життєвою практикою.

Продуктивною на заняттях з мовознавчих дисциплін Факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка є групова робота студентів, коли кожна з визначених груп виокремлює й коментує домінуючі з порад педагога-гуманіста, які вони візьмуть у свою методичну скарбничку. Утрадиційно на заняттях під час проведення семінарських занять різноаспектне опрацювання семантики й структури речень з педагогічної спадщини Василя Сухомлинського з паралельним студіюванням виховного й розвивального потенціалу його слова, а також написання самобутніх есеїв, пов'язаних із життєвою і педагогічною практикою, що розвивають професійну інтуїцію, гнучкість і мобільність у розв'язанні поставлених завдань. Особливу увагу звертаємо на проведення діалогів, полілогів з актуальних проблем сьогодення в умовах воєнного стану.

Виконуючи обов'язки головного редактора журналу «Українська мова і література в школах України», започаткував рубрику «Василь Олександрович Сухомлинський і Нова українська школа», в якій активно публікуємо статті науковців та вчителів про багатоаспектну спадщину видатного педагога. Зауважимо, що своїми рефлексіями про діалог ідей науковця, педагога, дідуся Василя Сухомлинського із сучасністю ділилася онука, нині молодий науковець Леся Сухомлинська.

Як науковий керівник авторського колективу (С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, Л. О. Попова) третьої лінійки підручників з української мови для учнів 8-9 класів з поглибленим вивченням української мови та учнів 10-11 класів (філологічний рівень) дбаю про розміщення матеріалів В. О. Сухомлинського в дидактичному супроводі змісту підручників.

Отже, окреслені шляхи оптимізації змісту мовознавчих дисциплін для майбутніх учителів української мови і літератури на матеріалі спадщини Василя Сухомлинського розглядаємо як методичні орієнтири в підготовці студентів до професійної діяльності, діапазон яких має постійно розширюватися, доповнюватися з використанням потужних можливостей електронних ресурсів в умовах воєнного стану задля адаптування методичних аспектів організації освітнього процесу в закладах вищої педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буцик І. М. Особливості організації групової навчальної діяльності студентів ЗВО в умовах змішаного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 85, Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 2022.
2. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: навч. посіб. / О. М. Горошкіна, С. О. Караман, З. П. Бакум, О. В. Караман, А. Копусь; за ред. О. М. Горошкіною та С. О. Карамана. Київ.: «АКМЕ ГРУП», 2015. 250 с.
3. Рацул А. Б., Ликов В. Н., Ликова В. І. Школа виховання креативного вчителя: Монографія. Кропивницький: Видавництво ТОВ «КОД», 2018. 240 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 2. К.: Радянська школа, 1977. С. 147–654.

Куркіна С. В.,

к.п.н., доцент, доцент кафедри мистецької освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка;

Журавльов В. М.,

старший викладач кафедри економіки,
менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ Й ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗВО

Проблема формування особистості й професійної компетентності керівників освітньої галузі завжди належала до кола наукових інтересів вітчизняних та зарубіжних дослідників. Особливої значущості вона набуває сьогодні, в умовах болісного, але невпинного просування українського суспільства у бік євроінтеграції.

Які риси особистості повинні бути сформованими у керівника освітньої установи будь-якого рівня? Відповідь, начебто, є очевидною: зрозуміло, що керівник освітньої установи повинен мати розвинутий інтелект і цілий спектр сформованих спеціальних знань і навичок. Тоді чому досить багато студентів, які мали виключно високі оцінки з усіх дисциплін, не досягли

успіхів у професійній діяльності і, навпаки, керівники вищих рангів не завжди мають дипломи «з відзнакою»? Стає зрозумілим, що для ефективної діяльності керівника освітньої установи, потрібно мати, окрім вищевказаного, ще цілу низку особистих якостей і професійних компетентностей. Саме поняття особистість є надзвичайно багатограним. За визначенням Українського педагогічного словника особистістю є «...певне поєднання психічних (включаючи психофізіологічні і соціально-психологічні) властивостей: спрямованості (потреби, мотиви, інтереси, світогляд, переконання тощо), рис темпераменту й характеру, здібностей, особливостей психічних процесів (відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уваги, уваги, емоційно-вольової сфери)» [3, с. 243].

На практиці ж, зазвичай, ми вважаємо особистістю людину, яка має особливі риси характеру, що викликають повагу до неї. Отже, інтелект, наявність позитивних емоційно-вольових якостей є фундаментом особистості керівника, саме вони визначають стиль і спрямованість його діяльності, зрештою його талант. Багато якостей повинен мати лідер, керівник, але найважливішими з них повинні бути почуття власної гідності, порядність по відношенню до очолюваного ним колективу й висока духовність. Шляхетність, вірність моральним принципам завжди викликали й викликатимуть глибоку повагу. Перераховані нами риси можуть бути спадковими або сформованими у результаті тривалого процесу виховання й самовиховання, якщо цього немає, то виникає розрив між обраною моделлю поведінки і особистими можливостями її реалізації.

Такі висновки підтверджуються численні опитування суспільної думки. На питання про те, які якості керівника найбільше цінують робітники, було отримано наступні відповіді: справедливість, чесність, порядність – 47% опитаних; розуміння життєвих проблем робітників, уважність, доброта, людяність – 25%; знання техніки, вміння організувати роботу, ділові якості, компетентність у обраній галузі – 24%; вимогливість – 4%. Аналіз цих відповідей повинен викликати роздуми як у теперішніх, так і у майбутніх керівників.

Таким чином, ми бачимо, що із плином часу, зміною ідеології й політичної ситуації, вимоги, що висуваються перед керівником освітнього закладу, залишилися майже незмінними. Так, видатний учений і педагог-практик В. О. Сухомлинський вказував, що серед вимог, що висувалися до особистості директора, насамперед можна виокремити моральність, інтелект і вольові якості. Він зазначав, що «...учителем учителів – а тільки вчитель учителів і є справжнім керівником, якому вірять і якого поважають, – можна стати лише тоді, коли з кожним днем усе більше заглиблюєшся в деталі, в тонкощі педагогічного процесу, коли перед тобою відкриваються все нові й

нові грані того, що можна назвати мистецтвом впливу на душу людини» [5, с. 398].

Керівник закладу освіти, на думку В. О. Сухомлинського, є також вихователем педагогічного колективу. Він повинен бути прикладом для педагогічних працівників, добре знати свій предмет, методика його викладання, вміти науково аналізувати роботу кожного педагогічного працівника, колективу в цілому, постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність, прагнути до наукової роботи. Директор, заступник директора, організатор позакласної роботи покликані бути посередниками між педагогічною наукою і практикою. Від них залежать не тільки пропаганда, впровадження наукових знань у практичну роботу, але й така організація педагогічного колективу, за якої об'єднуючим началом є творчий задум, ідея [5, с. 406]. У такий спосіб В. О. Сухомлинського постійно розвиває думку про те, що керівник закладу освіти має добре знати об'єкт та предмет управлінської діяльності, досконало володіти наукою, педагогічною майстерністю, мистецтвом навчання і виховання [4].

Аналіз навчальних планів провідних ЗВО країни свідчить, що у вибіркового компоненті освіти з'явилася велика кількість нових курсів і саме на них студенти звертають увагу у першу чергу під час вільного вибору. Це «Стратегічний менеджмент», «Контрольно-аналітична діяльність», «Інформаційне забезпечення управління», «Психологія управління» тощо. Саме ці курси необхідно вивчати для формування управлінської культури спеціаліста, керівника будь-якої галузі. Проте кількість годин на викладання цих курсів на практиці є обмеженим, так як більшість з них викладається на рівні спецкурсів, а кількість навчальних годин на практику взагалі не планується» [1, с. 47].

Компетентний керівник закладу освіти організує діяльність закладу так, щоб вона була спрямована на отримання ефективного й усвідомленого результату. Отже, професійний, добре підготовлений до управлінської діяльності керівник успішно розв'язує завдання навчання й виховання, готує випускників з очікуваними у суспільстві якостями; задоволений власною професійною діяльністю; досягає бажаних результатів у розвитку особистості студентів, майбутніх фахівців; має й усвідомлює перспективу власного професійного розвитку; є відкритим для постійного професійного самовдосконалення; збагачує професійний досвід завдяки особистому творчому внеску; є соціально активним, займається громадською діяльністю, є прикладом для всіх членів колективу; відданий професії, прагне підтримувати її престижність, сучасність, дотримується норм професійної етики; виявляє готовність до якісної та кількісної оцінки своєї праці, є відкритим, врівноваженим і передбачуваним, методи управління, взагалі діяльність такого керівника є прозорими і чесними.

Слід зазначити, що сучасні науковці здатні розглядати професійну компетентність керівника закладу вищої освіти як сукупність трьох складових компонентів – предметно-технологічного, психолого-педагогічного й загальнокультурного. В зв'язку з підвищенням ролі освіти у суспільстві, рівень знань та професійних компетенцій керівника цієї галузі визначається системою освіти яка повинна сформувати фундаментальні компетенції, до яких відносяться: інтелектуальні знання (поняття передбачає здатність навчатися і осучаснювати свої знання і навички впродовж життя); ситуаційний досвід, проектне навчання, розв'язання складних ситуацій, гнучка схема планування; навчальна компетентність; методологічні, або інструментальні ключові компетенції (йдеться про застосування багатоваріантних, гнучких, саморозвинених конструкцій); соціальні компетенції (соціальне єднання, здатність розв'язання конфліктів, вміння співпрацювати, підібрати членів своєї команди, уміння розподілити обов'язки і налагодити роботу в усіх підрозділах своєї установи); ціннісні орієнтації (соціальні, демократичні, індивідуальні цінності, що досягаються завдяки вмінню жити в громаді та поділяти демократичні цінності) [2, с. 95].

На сьогодні, безсумнівним є той факт, що керівник будь-якого закладу освіти, а тим більше закладу вищої освіти, повинен бути насамперед менеджером-організатором. Також, від його діяльності великою мірою залежить психологічний клімат в колективі, підтримка конструктивної і творчої співпраці, загальної організаційної культури тощо. Зауважимо, що організаційна культура закладу вищої освіти – це така система функціонування науково-педагогічного колективу, коли у ньому панує ініціатива, системність, організація, планомірна реалізація усіх завдань, коли викладачі і студенти знають, що і як їм робити, коли усіх учасників навчально-виховного процесу пов'язує повага, готовність допомагати й підтримувати один одного, вимогливість, емпатія, альтруїзм тощо. Провідником такої культури має бути керівник закладу і його команда, адже культуру творять люди, вони повинні вірити у пануючу роль вищевказаних чинників, що є важливим фактором успішної управлінської діяльності.

Отже, право бути очільником ЗВО треба заслужити високим професіоналізмом, належним рівнем володіння власною організаційною культурою, самовідданою працею на користь закладу. А для цього необхідно навчитися керувати людьми, поважаючи їх, бути стриманим, чуйним і доброзичливим, вміти слухати і розуміти всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бегей В. М. Управління загальноосвітньою школою. Л.: Основа, 1995. 229 с.
2. Вачевський М. В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції: монографія. К.: Професіонал, 2005. 364 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. 374 с.

4. Куркіна С. В., Журавльов В. М. Професійна компетентність як фактор здатності до праці. Наукові записки. – Випуск 178. – Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2019. С. 120-125.

5. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / Вибрані твори в п'яти томах. Т. 4. К.: Радянська школа, 1977. 638 с.

Попова О. В.,

д.п.н., професор, професор кафедри освітології
та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди;

Жуков В. П.,

доктор філософії, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва,
координатор з виховної роботи факультету мистецтв,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО МОРАЛЬНО-ПАРТИСИПАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Актуальність та постановка проблеми. Специфіка педагогічної діяльності висуває підвищені моральні вимоги до педагога. Жодна інша професія не ставить таких вимог до людини-фахівця, як професія педагога. Проблема вирішення завдань виховання високоморального молодого покоління безпосередньо пов'язана з формуванням моральної культури, морально-етичної компетентності майбутнього вчителя. У процесі професійної підготовки поряд із моральним вектором має поглиблюватися партисипативний компонент означеної підготовки [3].

Вважаємо, що вказані напрями мають бути розглянуті в єдності як важливий складник професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в сучасних педагогічних ЗВО.

До основних чинників, які актуалізують проблему морально-партисипативної підготовки майбутнього вчителя відносимо такі [1; 4]:

– світоглядне і ціннісно-орієнтаційне розшарування майбутніх учителів в умовах соціальної нестабільності, яка притаманна сучасній ситуації в Україні, що містить в собі соціально-політичну напругу і морально-етичну невизначеність;

– зміна вимог до професійної підготовки майбутніх педагогів у контексті сучасних викликів відповідно до гуманістичної парадигми освіти.

Основні матеріали дослідження. Аналіз педагогіки В. Сухомлинського в контексті сучасних викликів дає підстави для висновку, що за своєю суттю і характером вона відноситься до інновацій високого рівня релевантності, а отже, має перспективу педагогічної довговічності: у ній присутні ідеї та принципи, які, вдосконалюючись і модернізуючись за нових соціально-політичних, економічних умов, дають можливість ефективно розв'язувати докорінні й вічні педагогічні проблеми, тобто в ній присутні механізми самозбереження і саморозвитку. Цими обставинами також пояснюється феномен концепції педагога-новатора – все більше зростаюча затребуваність її ідей і принципів [2; 9; 10].

У своїй педагогічній спадщині В. Сухомлинський неодноразово звертається до суті й виховних функцій професійної діяльності вчителя як носія моральних цінностей, як наставника учнів у їхньому духовно-моральному становленні й розвитку. Однією з найважливіших вимог до вчителя видатний педагог вважав вимогу бути носієм високих моральних якостей: «Висока моральність учителя стає нині найважливішою умовою його педагогічної майстерності... Улюбленим і авторитетним учитель стає не тільки тому, що досконало знає свій предмет, а й тому, що, глибоко люблячи його, поєднує у своєму серці цю любов з любов'ю до людини-дитини» [6, т. 5, с. 114]. «Вирішальне значення має те, яких людей побачить у нас підліток. Ми мусимо бути для підлітків зразком багатства духовного життя; лише за цієї умови ми маємо моральне право виховувати» [6, т. 3, с. 383].

У праці «Як виховати справжню людину» [7] В. Сухомлинський надає моральний ідеал, який увібрав найкращі риси менталітету українського народу. У вказаному ідеалі розкриваються конкретні моральні принципи, істини, повчання, настанови, рекомендації тощо. Ці моральні імперативи і норми подаються педагогом-новатором у вигляді правил, законів (14 законів дружби, правила «Десять “не можна”», «Дев'ять негідних речей» та ін.), що складають «азбуку моральної культури» [5]. У вказаній праці розкриваються зміст і методика роботи з виховання у дітей любові до Батьківщини і громадянства, ставлення до людей і обов'язку перед ними, ставлення до батьків, рідних, близьких, розуміння життя, добра і зла в ньому, виховання високих моральних якостей і норм поведінки тощо. У цій праці на підставі багаторічної практичної роботи в школі В. Сухомлинський глибоко розкриває суть таких понять, як людяність, патріотизм, відповідальність, гідність, терпимість, тактовність тощо. На конкретних прикладах видатний педагог надає практичні рекомендації щодо утвердження в душах вихованців почуття совісті, сорому, скромності, справедливості, милосердя, щедрості [7, с. 149–416].

В. Сухомлинський постійно стверджував ідею про необхідність ознайомлення дітей з раннього дитинства з моральними основами суспільства, культивувати позитивне ставлення до Батьківщини, рідного краю, навчати вихованців розрізняти поняття «добро» і «зло»; організувати виховний процес так, щоб учні брали активну участь у житті колективу, були щирими один до одного, проявляли співпереживання, співчуття, людяність у стосунках з однолітками та іншими людьми.

В. Сухомлинський відстоював концептуальну ідею провідної ролі особистості вчителя як суб'єкта виховного впливу, яка полягає в тім, що «учитель – це не тільки той, хто передає учням знання та вміння. Це передусім той, у кого дитина, як у батька і матері, вчиться жити. Діти пізнають світ головним чином через поведінку тих, кого вони щодня бачать поруч, хто піклується про них, хто ставить перед ними вимоги» [8, с. 197].

В. Сухомлинський підкреслював, що «моральна чистота, моральна цілісність вихователя – це найголовніша і, по суті, єдина передумова успіху в тій найтоншій сфері людської творчості, яка зветься вихованням» [8, с. 199].

Отже, надзвичайно важливим для морального виховання учнів видатний український педагог вважав *особистий приклад учителя*, адже вихованці значною мірою схильні до наслідування всього, що їй здається привабливим. Тому успішність морального виховання залежить насамперед від того, який учитель веде її по «першій стежці життєвого шляху». Справляти моральний вплив на вихованців в змозі тільки духовна, високо моральна особистість, а відтак, проблемі формування моральності майбутнього вчителя необхідно приділяти особливу увагу.

До надзвичайно важливих функцій педагога В. Сухомлинський відносив організацію шкільного життя і позашкільної діяльності, *спілкування та партнерства* в класі. Василь Олександрович наголошував на важливості виховного значення колективу, в якому потрібно формувати гуманні стосунки. Він радив учителям завжди персоніфікувати в колективі кожну дитину, намагатися зрозуміти її духовний світ, потенційні можливості й проблеми.

У Павлівській школі В. Сухомлинський зумів створити дружний дитячий колектив, у якому діти турбувались один про одного, відвідували хворих, допомагали відстаючим. Поступово у педагогічного діяча та його колег створилася велика педагогічна ідея: дитячий колектив тільки тоді стає силою, коли він підносить кожну людину, стверджує в кожній дитині такі моральні якості, як почуття власної гідності, поваги до себе, співчуття, співпереживання, прагнення допомогти іншому тощо. Тож у формуванні моральності молодого людини визначну роль відіграють поведінка, взаємини в колективі.

Педагогічні ідеї В. Сухомлинського стосуються нібито здебільше виховання школярів. Проте вони виступають потужним поштовхом для розробки сучасної концепції морально-партисипативної підготовки майбутніх учителів.

Висновок. Унікальність і актуальність педагогічних ідей В. Сухомлинського щодо морально-партисипативної підготовки майбутнього вчителя в сучасних педагогічних ЗВО очевидні, і в ситуації надскладних викликів, що постали перед нашою системою освіти, необхідно прагнути до реалізації спадщини видатного педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жуков В. П., Попова О. В. Партисипативний підхід до формування моральної позиції майбутнього вчителя. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2022. № 58. С. 28–40. <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2022.58.03>
2. Попова О. В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ столітті : монографія. Харків : «ОВС», 2001. 256 с.
3. Попова О. В., Жуков В. П. Педагогічне забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності школярів. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2020. Вип. 49. С. 67–79. <https://doi.org/10.34142/23128046.2020.49.06>
4. Попова О. В., Жуков В. П. Професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва в контексті сучасних викликів. *«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»)»* : журнал. Київ : «GoToPrint», 2023. № 8(26). 2023. С. 265–278. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8\(26\)-265-277](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8(26)-265-277)
5. Роль учителя в моральному вихованні молодших школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. URL : <https://cusu.edu.ua/ua/konferentsii-2016-2017-n-r/conf-2017-09/sektsiia-4/6928-rol-uchytelya-v-moralnomu-vykhovanni-molodshykh-shkolyariv-u-pedahohichniy-spadshchyni-v-o-sukhomlynskoho>
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти томах. Київ : Рад. школа, 1976–1978.
7. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. *Вибрані твори*. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 2. С. 149–416.
8. Сухомлинський В. О. Учитель і діти. *Вибрані твори*. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 5. С. 195–202.
9. Троцько А. В., Попова О. В. Школа Василя Сухомлинського як авторська педагогічна система. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 171. Кропивницький: «КОД», 2018. С. 152–157.
10. Revenko, I., Popova, O., Hvozdyak, O., Bazyliak, N., Boberskyi, I. & Kruhlyk, O. (2023). Humanization of Relationships between Teachers and Students in Educational Work. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*. Vol. 26, №. 3, Special Issue, P. 78–88. <https://doi.org/10.5782/.kjhss.2023.78.88>

ЗМІСТ

Секція 1

Розвиток особистості учня у педагогічному досвіді

В. О. Сухомлинського та в умовах сьогодення

- Васильєва С. О., Агаркова Н. О., Приходько Т. Є., Резник В. С.** ПОГЛЯДИ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ПРОБЛЕМУ ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 3
- Бондаренко Д. Р.** ІННОВАЦІЙНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
У РЕФОРМІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ 7
- Дубінка М. М.** В. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПОВНОТУ ЩАСТЯ ДИТИНИ В
КОНТЕКСТІ ВИМОГ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ 9
- Єлдінова С. М.** ВИХОВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЛЮБОВІ
ДО ПРИРОДИ У ПРАЦЯХ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО 14
- Космідайло І. О.** ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ВАСИЛЯ
СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ
УЧНЯ ЛІЦЕЮ 17
- Кравцова Т. О., Краснощок І. П.** ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ
ДО ПРИРОДИ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА КРІЗЬ ПРИЗМУ
ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО 19
- Лупаренко С. Є.** ДИТИНСТВО ЯК ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ
ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ (ЗА В. СУХОМЛИНСЬКИМ) 22
- Ляшенко Р. О.** ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО ТА
ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ
ТВОРЧОСТІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО 25
- Радул О. С.** ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ЕСТЕТИЧНЕ
ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 27
- Растригіна А. М.** ДУХОВНІ КОНСТАНТИ ОСОБИСТІСНОЇ СВОБОДИ
ДИТИНИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ
СУХОМЛИНСЬКОГО 29
- Рацул А. Б.** «ВІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ» В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ
РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ ДИТИНИ 33
- Рацул О. А.** ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СВІТЛІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО .. 36
- Руденко С. А.** ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУЮЧА СКЛАДОВА ВСЕБІЧНО
РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВО-ТВОРЧІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО 39
- Савченко Н. С.** ІДЕЇ ГУМАНІЗМУ У ТВОРАХ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО 41
- Тіхонова Н. Г.** ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ: ЗАПОВІТ НА ЦІЛЕ ЖИТТЯ 43

Турчак А. Л., Маркова О. В. НАЦІОНАЛЬНЕ І ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА СЬОГОДЕННЯ.....	45
Філоненко О. В. ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	48
Холодний О. І., Гончаренко О. С. ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМКИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ.....	53
Цуканова Н. М. ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	56
Чувасов М. О. ДІАГНОСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ УЧИТЕЛІВ У СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО	60
Чувасова Н. О. ВПЛИВ УСПІХУ НА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	61
Шевцова О. Б. В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЗНАЧУЩІСТЬ МУЗИКИ І КАЗКИ В ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ	64
Яворський А. Р. ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТВОРЧОСТІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	66

Секція 2

Сучасні трансформації в освітньому середовищі в контексті творчих ідей В. О. Сухомлинського

Бабенко Т. В. ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ.....	70
Баранюк І. Г. ПЕДАГОГІЧНА РИТОРИКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО.....	72
Березіна І. В. КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ УЧИТЕЛЯ ТА УЧНЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ОДНА З ПРОВІДНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	75
Даценко Д. Р. РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЖУРНАЛІСТА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	77
Демченко Ю. М. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ОСВІТИ: СПАДОК В. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	80
Кашуба Л. В. ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В РЕАЛІЯХ ДАЛЬТОН-ТЕХНОЛОГІЇ	83

Кулікова С. В. ЗНАЧЕННЯ ДИТЯЧИХ ІГОР У НЕОГУМАНІСТИЧНІЙ ПЕДАГОГІЦІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО	87
Легка О. В. РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ-ФІЛОЛОГІВ	91
Масюк О. М., Титаренко Л. І. ПРО ФОРМУВАННЯ ОЦІНЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО	93
Мойсієнко І. М. ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ПРОФЕСІОНАЛІЗМ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	96
Нагорна К. В. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	100
Небитова І. А. ГУМАНІСТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО	102
Резнік Т. П. ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕКСТІВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ 10-11 КЛАСУ ЛІЦЕЮ	105
Садовий М. І., Трифонова О. М. РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАД СЕРЕДОВИЩНОГО ПІДХОДУ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	107
Ткачук Л. В. ФЕНОМЕН УСПІХУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	111
Шпак В. П. ДИДАКТИЧНІ ІДЕЇ АВТОРСЬКОЇ ШКОЛИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ...	114

Секція 3

Ідеї педагогіки партнерства у спадщині

В. О. Сухомлинського в діалозі із сучасними освітніми реаліями

Башкір О. І. РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ СПІВРОБІТНИЦТВА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В УМОВАХ РЕАЛЬНОГО ЧАСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	119
Горохова Т. О. ОРГАНІЗАЦІЯ ГРУПОВОЇ ФОРМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	121
Клочек Л. В. ПРОБЛЕМА СПРАВЕДЛИВОСТІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	124

Кузнецова Т. Г., Климова С. В. ПРИНЦИП ПАРТНЕРСТВА В РОБОТІ З ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ (ЗА В. СУХОМЛИНСЬКИМ).....	126
Лавренко С. О. ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	129
Мартін А. М., Тарапака Н. В. РОЛЬ БАТЬКІВ У ФОРМУВАННІ РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	132
Нікітіна О. О. ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК СТРАТЕГІЯ КОМФОРТНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	135
Окольніча Т. В., Босий О. М. РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПІДХОДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ (на основі аналізу спадщини В. О. Сухомлинського) .	139
Ревенко І. В. РОЛЬ ЕМПАТІЙНО-РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА	141
Руденко Т. В. ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ...	144
Руденко Ю. Ю. СОЦІАЛЬНА РОБОТА У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	147
Стратан-Артишкова Т. Б. ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТВОРЧОСТІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	149
Ткаченко О. М. МАЙСТЕРНІСТЬ ТВОРЧОГО САМОПОЧУТТЯ ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНИХ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	152

Секція 4

Використання ідей В. О. Сухомлинського вчителями інклюзивних класів у контексті Нової української школи

Авілова Є. В., Петрушов А. В. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ В УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	156
Завітренко Д. Ж. ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	160
Зуєва О. П. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	163
Нагорна О. В. ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	166

Язловецька О. В. РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	169
--	------------

Секція 5

**Актуальність та досвід міжнародної співпраці в контексті перспектив
впровадження спадщини великого педагога у розвиток сучасної освіти**

Бі Юнь. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ОРГАНІЗАЦІЇ КОМАНДНОЇ РОБОТИ ДИТЯЧОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО КОЛЕКТИВУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ КНР.....	174
Гончаренко М. В. ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ЇХ АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	176
Калініченко Н. А. ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ.....	179
Караман С. О., Караман О. В. ОПТИМІЗАЦІЯ ЗМІСТУ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	183
Куркіна С. В., Журавльов В. М. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ Й ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗВО.....	185
Попова О. В., Жуков В. П. ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО МОРАЛЬНО-ПАРТИСИПАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ	189

ЗБІРНИК ТЕЗ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-
КОНФЕРЕНЦІЇ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ,
присвяченої 105-й річниці від дня народження В. О. Сухомлинського

**«ТВОРЧА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ»**

Відповідальні за випуск:

Рацул А. Б. – кандидат педагогічних наук, професор;
Савченко Н. С. – доктор педагогічних наук, професор;
Дубінка М. М. – кандидат педагогічних наук, доцент.

Комп'ютерна верстка: *Глушко Н. М.*

СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ
ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ,
ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.

Підп. до друку 09.10.2023 р. Формат 60×84¹/₁₆.
Ум. др. арк. 11,84. Зам. № 9829.

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
*Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка*
25006, Кропивницький, вул. Шевченка, 1
Тел.: (0522) 24-59-84.
Fax.: (0522) 24-85-44.
E-Mail: mails@cuspu.edu.ua